

Pro gradu -tutkielma
Aluetiede
Kehitysmaantiede

Lähi-idän järjestyksenvälvoija - Saudi-Arabia ja Lähi-idän konfliktit
kylmän sodan jälkeen

Heikki Rahikainen

2018

Ohjaaja: Markku Löytönen

HELSINGIN YLIOPISTO
MATEMAATTIS-LUONNONTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
GEOTIETEIDEN JA MAANTIETEEN LAITOS
MAANTIEDE

PL 64 (Gustaf Hällströmin katu 2)
00014 Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Matemaattis-luonnontieteellinen		Laitos/Institution– Department Geotieteiden ja maantieteen laitos	
Tekijä/Författare – Author Heikki Rahikainen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Lähi-idän järjestyksenvalvoja - Saudi-Arabia ja Lähi-Idän konfliktit kylmän sodan jälkeen			
Oppiaine /Läroämne – Subject Kehitysmaantiede			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro-gradu -tutkielma	Aika/Datum – Month and year 08/2018	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 72 s.	
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Saudi-Arabia on ollut merkittävä "hiljainen" toimija Lähi-idässä vuosikymmenten ajan. Hiljaisuudesta huolimatta kuningaskunta on aktiivinen taustatoimija alueen politiikassa, jonka tapahtumiin se on perinteisesti pyrkinyt vaikuttamaan epäsuorasti. Viime vuosina Syyrian ja Jemenin konfliktit ovat tuoneet Saudi-Arabian paremmin esiin. Tämä johtuu maan suoremasta toiminnasta, mutta myös arabikevään aiheuttamista muutoksista ja maassa tapahtuneesta vallanvaihdoksesta. Saudi-Arabian ja Iranin geopolitiittinen kilpailu on hallinnut Lähi-idän 2000-luvun tapahtumia, jonka myötä alue on jakautunut maiden johtamiin leireihin. Yhdysvaltojen osittainen vetäytyminen ja Iranin aseman vahvistuminen ovat pakottaneet Saudi-Arabian siirtymään taustatoimijasta aktiivisempaan rooliin intressiensä suojelemiseksi.</p> <p>Pro gradu -tutkielmassani tutkin Saudi-Arabian käsitystä Lähi-idän geopolitiikasta ja sen roolia alueen konflikteissa kylmän sodan jälkeen aina Qatarin kriisiin asti. Samalla tarkastelen maan käsitystä Lähi-idän valtioyhteisöstä. Tutkielma on kirjallisuuskatsaus. Teoreettisina viitekehyksinä toimivat geopolitiikka sekä englantilainen koulukunta eli kansainvälisen yhteisön teoria. Tutkittavia konflikteja ovat Persianlahden sota, Irakin sota ja Syyrian konflikti. Lisäksi paneudun myös arabikevääseen sekä Jemenin sisällissotaan, sillä niillä on merkittävä rooli Saudi-Arabian geopolitiikassa. Jemenin konfliktia lukuun ottamatta Saudi-Arabia ei varsinaisesti ole ollut ensisijainen osapuoli.</p> <p>Saudi-Arabian geopolitiikalla on kaksi tärkeää tavoitetta: Al Saudin dynastian vallan suojeleminen ja Iranin vaikutusvallan hallinta. Saudi-Arabia pyrkii tavoitteisiinsa ylläpitämällä vallitsevaa järjestystä tai ainakin hillitsemään muutosten aiheuttamia vaikutuksia. Saudi-Arabian rooli Lähi-idän konflikteissa on kokenut omanlaisensa kehityksen hiljaisesta ja varovaisesta öljydiplomatiasta aktiiviseen ja militaristiseen ulkopolitiikkaan. Ennen arabikevättä Saudi-Arabian geopolitiikka oli vahvasti diplomatiapainotteista, sillä kuningaskunta halusi välttää lähialueiden kriisien eskaloitumisen täysimittaisiksi sodiksi. Varsinainen suora sotilaallinen toiminta on ollut harvinaisempaa, mutta viime vuosien aikana kynnys sen käyttämiseen on laskenut. Saudi-Arabia kuitenkin suosii proxy-toimijoita intressiensä edistäjinä. Saudi-Arabialla on kaksi merkittävää keinoa vaikuttaa Lähi-idän geopolitiikkaan: taloudellinen kapasiteetti, jolla se tukee sen intressejä edistäviä toimijoita ja liittolaisiaan, ja ideologinen vaikuttaminen, jonka kautta se pyrkii profiloitumaan sunnalaisuuden puolustajana ja johtavana valtiona. Sektarianismi on ollut Saudi-Arabian 2000-luvun geopolitiikan merkittävimpiä pilareita, jolla se politisoi uskonnollisia identiteettejä omien intressiensä edistämiseksi. Monet Lähi-idän konfliktit ovat sektarianisoituneet niin Saudi-Arabian kuin Iranin toimien seurauksena. Tällä politiikalla on kuitenkin merkittäviä haittoja, sillä konfliktien sektarianisoiminen pidentää niiden kestoja.</p> <p>Alueellisella tasolla Saudi-Arabian geopolitiikan onnistuminen on ollut hyvin kaksijakoista: se on toistaiseksi turvannut oman regiiminsä vallan, mutta toisaalta se ei ole kyennyt estämään Iranin vaikutusvallan leviämistä. Saudi-Arabian toiminta Lähi-idän konflikteissa on vaihdellut, sillä konfliktien taustat ja syyt ovat olleet hyvin erilaisia. Saudi-Arabian toiminnasta on mahdollista tunnistaa kolme yksinkertaistettua vaihetta. Ensimmäinen vaihe on diplomatia ja poliittinen dialogi, jolla voidaan myös perustella myöhemmät kovemmat toimet. Toinen vaihe on proxy-toimijoiden ja/tai sotilaallisen voiman käyttäminen. Kolmas vaihe riippuu siitä, kääntyykö konflikti edullisesti Saudi-Arabialle vai ei. Tarkastelluissa suurissa konflikteissa Saudi-Arabia ei ole ollut pääasiallinen hyötyjä, vaan vaaka on kallistunut sen pahimman kilpailijan, Iranin, hyväksi. Tämän seurauksena kolmas vaihe on ollut konfliktialueen sekasorron ylläpitäminen. Sekasorron ylläpitämiseen ei sen sijaan ole intressiä, mikäli konflikti ratkeaa Saudi-Arabialle suotuisasti.</p> <p>Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän pluralistisena valtioyhteisönä, jossa realismin ulottuvuus on alati läsnä. Käsityksen mukaan valtiot tunnustavat toisensa yhteisön jäseninä ja noudattavat sääntöjä, mitä nykyinen maailmanpolitiikka edellyttää. Muiden valtioiden suvereniteettien loukkaukset muodostavat kuitenkin uhan valtioyhteisöille. Tällä hetkellä Saudi-Arabian taholta kumpuava solidarismi pysyy mahdollittomana ajatuksena, sillä maan nykyinen geopolitiikka estää kuningaskunnan irtaantumisen strategisista laskemistaan. Tällä hetkellä mikään ei viittaa siihen, että tämä asetelma tulisi lähitulevaisuudessa muuttumaan.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Saudi-Arabia, Lähi-itä, geopolitiikka, englantilainen koulukunta, konflikti, valtioyhteisö, sektarianismi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, Kumpulan Tiedekirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Mathematics and Natural Sciences		Laitos/Institution– Department Department of Geosciences and Geography	
Tekijä/Författare – Author Heikki Rahikainen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Steward of the Middle East – Saudi Arabia and the conflicts of the Middle East after the Cold War			
Oppiaine /Läroämne – Subject Development geography			
Työn laji/Arbetets art – Level Master's thesis	Aika/Datum – Month and year 08/2018	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 72 p.	
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Saudi Arabia has been an important 'silent' actor in the Middle East for decades. Despite this, the kingdom is active in the background of politics in the Middle East where it has traditionally striven to influence indirectly. During the last couple of years, the role of Saudi Arabia has been brought up by the conflicts in Syria and Yemen. This relates to more direct action from the kingdom itself but also to the changes caused by the Arab spring and the succession of the new king. The geopolitical rivalry between Saudi Arabia and Iran has dominated the events of the Middle East in the 21st century, whereby the region is divided into camps managed by the two countries. The partial withdrawal of the United States and the strengthening of Iran's position have forced Saudi Arabia to switch from a background to a more active role in protecting its interests.</p> <p>In my master's thesis I will do a literature review of Saudi Arabia's view on the geopolitics of the Middle East and its role in the area's conflicts after the Cold War. I will also analyse the country's comprehension of the society of states in the Middle East. The theoretical framework consists of geopolitics and the English school which is also known as the theory of international society. The main conflicts to be investigated are the Gulf War, the Iraq War and the Syrian conflict. I will also include the Arab spring and the Yemeni civil war in my analysis since they have an important role in the geopolitics of Saudi Arabia.</p> <p>The geopolitics of Saudi Arabia has two important objectives: to ensure the survival of the Al Saud dynasty and to control the influence of Iran. Saudi Arabia strives for its goals by maintaining a prevailing order or at least curbing the effects of change. The role of Saudi Arabia in the conflicts in the Middle East has developed from a silent and cautious oil diplomacy to an active and militaristic foreign policy. Before the Arab Spring, the geopolitics of Saudi Arabia were strongly diplomatic, as the kingdom wanted to avoid the crises escalating into full-scale wars in the neighbouring countries. The actual direct military action has been less common although during the last years, the threshold for its use has decreased. However, Saudi Arabia favours proxies as the main promoters of its interests. Saudi Arabia has two significant ways to influence geopolitics in the Middle East: the economic capacity to support its proxies and allies, as well as the ideological influence through which it seeks to become a defender and leader of the Sunnah world. Sectarianism has been one of the most important pillars of Saudi Arabia's 21st century geopolitics, where it politicizes religious identities to promote its own interests. Many of the conflicts in the Middle East have become sectarianized, as a result of the actions of both Saudi Arabia and Iran. However, this policy has significant disadvantages as the sectarianisation of conflicts will lengthen their duration.</p> <p>At the regional level the success of the Saudi Arabian geopolitics has been somewhat ambiguous: for the moment it has ensured its regime's survival indefinitely while on the other hand it has not been able to curb the growing Iranian influence in the Middle East. The actions of Saudi Arabia in the conflicts around the Middle East have varied as the backgrounds and causes of the conflicts differ. It is possible to recognize three simplified phases from its actions. The first phase is diplomacy and dialogue through which it is also possible to justify later harsher actions. The second phase is the use of proxies and/or military intervention. The third phase depends on whether or not the conflict is in favour of Saudi Arabia. The examined major conflicts have not been as beneficial to Saudi Arabia as they have been to its worst competitor, Iran. As a result to this, the third phase is the maintaining of the mayhem in the conflict area. However, there is no interest in maintaining the disorder if the conflict is resolved in the favour of Saudi Arabia.</p> <p>Saudi Arabia sees the Middle East as a pluralist state community where the dimension of realism is always present. According to this idea, states recognize each other as members of the community and obey the rules that are presumed by the current state of the international relations. However, violations of the sovereignty of other states pose a threat to the community. At present, solidarity emanating from Saudi Arabia remains impossible as the current geopolitics prevent the kingdom from leaving its strategic calculations. At the moment, there is nothing suggesting the fact that this situation would change in the near future.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Saudi Arabia, Middle East, Geopolitics, the English school, conflict, community of states, sectarianism			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited University of Helsinki, Kumpula Science Library			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto.	1
2. Teoria ja tutkimuskysymykset.	2
2.1. Poliittinen maantiede ja geopolitiikka.	2
2.2. Englantilainen koulukunta.	9
2.3. Englantilaisen koulukunnan sekä poliittisen maantieteen välinen suhde.	13
2.4. Tutkimuskysymykset.	15
3. Aineisto ja menetelmät.	15
4. Tutkimusalue.	18
4.1. Lähi-itä ja Saudi-Arabia.	18
4.1.1. Saudi-Arabian historiaa.	21
4.1.2. Nykyvaltio.	23
4.2. Alueelliset instituutiot.	25
4.2.1. Arabiliitto.	26
4.2.2. Persianlahden yhteistyöneuvosto (GCC).	27
4.3. Sektarianisointi ja sektarianismi.	28
5. Saudi-Arabia Lähi-idän konflikteissa.	29
5.1. Persianlahden sota.	30
5.1.1. Saudi-Arabian diplomatia.	30
5.1.2. Operaatio <i>Desert Storm</i> .	33
5.1.3. Sodan jälkeinen aika.	34
5.2. Irakin sota.	36
5.2.1. Saudi-Arabia Irakin sodassa.	37
5.2.2. Kohti arabikevättä.	40
5.3. Arabikevät.	41
5.3.1. Miksei arabikevättä Saudi-Arabiassa?	42
5.3.2. Saudi-Arabian reaktio arabikevääseen.	43
5.3.3. Arabikevään jälkeinen Lähi-itä.	44
5.4. Syyrian konflikti.	45
5.4.1. Poliittisen ja aseellisen opposition synty.	47
5.4.2. Kapinallisten aseistaminen.	49
5.4.3. Myöhemmät kehitykset.	51
5.5. Jemenin sisällissota.	52
6. Qatarin kriisi ja tulevaisuus.	54
7. Johtopäätökset.	56
7.1. Mikä on Saudi-Arabian näkökulma Lähi-idän geopolitiikkaan?	57
7.2. Mikä on Saudi-Arabian rooli alueen konflikteissa?	59
7.3. Kuinka Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän valtiojärjestelmän/-yhteisön?	62
8. Kirjallisuus.	67

1. Johdanto

Lähi-itä on jo vuosikymmenten ajan ollut maailmanpolitiikan polttopisteenä. Media kirjoittaa suurin kirjaimin esimerkiksi Yhdysvaltojen, Venäjän ja Iranin sekaantumisista alueen konflikteihin. Taustalla kuitenkin vaikuttaa voimia, jotka jäävät tässä uutisoinnissa ja analyysissa pimentoon. Yksi suurimmista niin kutsutuista ”hiljaisista” toimijoista on Saudi-Arabia; öljystään ja pyhistä kaupungeistaan tunnettu kuningaskunta. Hiljaisuudestaan huolimatta kuningaskunta on aktiivinen taustatoimija alueen politiikassa, johon se on perinteisesti pyrkinyt vaikuttamaan epäsuorasti.

Viime vuosina Syyrian ja Jemenin konfliktit ovat tuoneet Saudi-Arabian paremmin esiin: tämä liittyy osin suurempaan toimintaan, mutta myös arabikevään aiheuttamiin muutoksiin. Vuonna 2015 maassa tapahtui vallanvaihdos kuningas Abdullahin kuoltua. Hänen seuraajakseen nousi velipuoli Salman, jonka myötä Saudi-Arabian ulkopolitiikasta on tullut aktiivisempaa. Toisaalta Saudi-Arabian poliittinen toiminta on ollut suurempaa esimerkiksi Syyriassa jo vuoden 2013 puolivälistä lähtien. Verrattuna esimerkiksi muihin alueellisiin toimijoihin, Saudi-Arabia on hidas reagoimaan maailmanpolitiikan äkkinäisiin muutoksiin. Tämä juontaa juurensa Saudi-Arabian valtion luonteeseen maan instituutioiden ollessa heikosti kehittyneitä ja tehottomia. Sen vuoksi äkillisiä muutoksia esimerkiksi ulkopolitiikassa on vaikea toteuttaa. Maan hallintokoneisto on myös hyvin monimutkainen ja jatkuvassa muutoksessa, ja kuningassuvun sisällä käydään jatkuvaa valtakamppailua sukuhaarojen välillä.

Kansainvälisen yhteisön jäsenenä Saudi-Arabialla on sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Sen vahva asema niin globaaleilla öljymarkkinoilla kuin Lähi-idässä painottavat entisestään kuningaskunnan vastuuta sen toimista paikallisella, alueellisella ja globaalilla tasolla. Saudi-Arabian vaikutusvalta ei rajoitu vain alueelliselle tasolle, vaan sillä on yhtenä maailman suurimpana öljyntuottajamaana valtavasti sananvaltaa globaaleilla markkinoilla. Maa on asemassa, jossa se kykenee kontrolloimaan öljyn hintaa lisäämällä tai vähentämällä tuotantoaan. Viime vuosien aikana tapahtunut dramaattinen öljynhinnan lasku johtuu osittain Saudi-Arabian tekosista tai tässä tapauksessa tekemättömyydestä. Ollessaan leikkaamatta tuotantoaan, monet muut öljyn viennistä riippuvaiset valtiot kärsivät. Näihin lukeutuu Saudi-Arabian arkkivihollinen Iran sekä uutta maailmanpolitiikkaa jalansijaa etsivä Venäjä. Toisaalta tilanne on Saudien kannalta hankala vaikkakin parempi kilpailijoihinsa nähden; jossain vaiheessa myös Saudi-Arabian pohjattomilta vaikuttavat rahakirstut alkavat kumista tyhjyyttään.

Arabikevät on muokannut Lähi-idän voimasuhteita ja esimerkiksi perinteisesti vahva arabivaltio Egypti on hajaannuksensa seurauksena toistaiseksi poissa pelistä. Tämä avaa uusia mahdollisuuksia niin Saudi-Arabialle kuin muillekin alueellisille toimijoille, kuten Iranille, Turkille ja Qatarille. Saudien maailmankuva ja intressit ovat olleet jatkuvassa ristiriidassa näiden valtioiden kanssa, mikä on heijastunut Lähi-idän geopolitiikkaan.

2. Teoria ja tutkimuskysymykset

Lähestyn gradua sekä maantieteellisestä että valtiotieteellisestä näkökulmasta. Maantieteellinen näkökulma tulee geopolitiikasta, joka kuuluu poliittiseen maantieteeseen. Valtiotieteellinen ulottuvuus tulee englantilaisen koulukunnan kautta, joka on kansainvälisten suhteiden teorian suuntaus. Nämä teoreettiset suuntaukset on valittu siksi, että ne täydentävät toisiaan, ja niiden kautta pystyn tutkimaan Saudi-Arabiaa mahdollisimman monipuolisesti.

2.1. Poliittinen maantiede ja geopolitiikka

Poliittinen maantiede on kiinnostunut siitä, kuinka valtasuhteet rakentavat tiloja ja paikkoja, ja kuinka ne vastavuoroisesti vaikuttavat politiikkaan ja konflikteihin. Vallan luonteesta on olemassa useita käsityksiä, jotka kuitenkin toimivat yhtäaikaaisesti. Instrumentaalinen valta on sen perinteisin käsitys. Poliittisessa maantieteessä sen voidaan määritellä tarkoittavan vallankäyttöä territoriaalisen tilan hallinnoimiseksi, kontrolloimiseksi ja järjestämiseksi. Se nähdään territoriopohjaisena. Poliittikka ja valta nivoutuvat toisiinsa konfliktin, opposition ja epäjärjestyksen sekä toisaalta auktoriteetin, kontrollin ja tottelevaisuuden muodoissa. Se mittaa kykyä aiheuttaa muutoksia muissa. Kansainvälisessä ympäristössä valta säteilee keskuksesta ulospäin, eikä etäisyyden tai hajonnan nähdä vaikuttavan siihen. Näkemys on kyseenalaistettu hyvin laajalti, sillä kansainvälisissä suhteissa valta toimii hyvin harvoin tällä tavalla (Allen 2003: 95–97; Flint & Taylor 2007: 4–24; Painter 2015: 141–151).

Valta voi olla myös hajautunutta ja verkostoitunutta. Perinteisesti vallankäyttö on katsottu tapahtuvan jonkun muun kustannuksella, mutta nykyään tämän käsityksen rinnalla on ajatus siitä, että valta on vain yleinen keino saada asiat tehdyksi eli kyky mobilisoida valta päämäärien saavuttamiseksi. Tätä kutsutaan myös mahdollistavaksi vallaksi. Tämän kaltainen valta ei sijaitse territorioissa eikä sitä voi varastoida erillisenä kapasiteettina. Se on vaikuttamista, joka syntyy ryhmien tai organisaatioiden yhteistoiminnasta ja se voidaan mobilisoida käyttöön vain

sopivina hetkinä. Valta saattaa kasvaa tai pienentyä organisaatioiden resurssien kasvun tai laskun seurauksena. Se voi myös kadota kokonaan, mikäli yhteistyö organisaatioiden välillä häviää. Mahdollistava valta viittaa myös kykyyn hyödyntää resursseja päämäärän saavuttamiseksi. Resurssien mobilisaatio ja kontrolli tapahtuu yleensä verkostojen kautta, jotka järjestäytyvät neljään pääresurssityyppiin: taloudelliseen, sotilaalliseen, ideologiseen ja poliittiseen. Instrumentaalisen ja mahdollistavan vallan välinen raja on kuitenkin häilyvä, ja mahdollistava valta saattaa hyvinkin muuttua instrumentaaliseksi vallaksi määritelmän hämärtyessä valtioiden ja verkostojen vallankäytössä (Allen 2003: 95–101; Flint & Taylor 2007: 4–24).

Valtaa voidaan käyttää myös strategioina, käytäntöinä ja tekniikoina, jossa valtaapitävät luovat representaatioita siitä, kuinka ja miksi tila on järjestetty ja hallittu niin kuin se on. Lisäksi tämä tarkoittaa esimerkiksi suurvaltojen suosimien diskurssien tai tiedon hyväksymistä ilman, että toimintaa tämän takana edes nähdään. Vallalla monopolisoidaan oikeus puhua tiettyjen asioiden tai ryhmien puolesta, esimerkiksi kansallisen intressin varjolla (Allen 2003: 101–102; Flint & Taylor 2007: 4–24). Vallan ymmärtäminen näiden kolmen ulottuvuuden kautta auttaa ymmärtämään käsitteen monimutkaisuuden. Varsinkin kansainvälisten suhteiden tutkimus ymmärtää John Allenin (2003) mukaan vallan erityisesti sen instrumentaalisessa muodossa, mikä ei ole väärin, mutta antaa vain osittaisen kuvan. Esimerkiksi Saudi-Arabian ulkopoliittikkaa tutkimalla huomaa, että nämä kaikki vallan kolme ulottuvuutta ovat käytössä yhtäaikaaisesti.

Valtio on poliittisen maantieteen keskeisin tutkimuskohde huolimatta tutkimuskohteiden laajenemisesta paikalliselle, kansainväliselle ja globaalille tasolle. Poliittisessa teoriassa valtio määritellään erityisesti kahden ominaisuuden kautta. Ensimmäinen on vallankäyttö keskeisten poliittisten instituutioiden kautta. Toinen on selvän territorion merkitseminen, jonka sisällä valtaa käytetään. Territorioilla tarkoitetaan tarkkaan määritettyjä maantieteellisiä alueita, jotka koostuvat poliittisista alueista rajoineen ja resursseineen sekä sisältävät sijainnista johtuvia etuja ja haittoja, ja joiden sisällä toimijat operoivat. Eri toimijat haluavat käyttää territoriota omaksi hyödykseen (Agnew & Corbridge 1995: 14–15, 78; Vuoristo 1997: 10–19).

Territorion moderni käsitys sisältää käytännössä myös suvereniteetin käsitteen. Kansainvälisen lain mukaan kukin valtio on suvereeni oman territorionsa alueella eli ulkopuolinen sekaantuminen valtion sisäisiin asioihin on vastoin kansainvälistä lakia. Territorio toimii ennen kaikkea alustana kansainvälisten suhteiden hoitamiselle, kun taas suvereniteetti luo sille

legitimiteetin; suvereniteetilla siis voidaan tunnistaa ne territoriaaliset kokonaisuudet, jotka lasketaan osaksi kansainvälistä järjestelmää. Kaikki territoriot eivät siis ole suvereenia valtioita. Suvereniteetti voi olla olemassa vain, mikäli valtiot vastavuoroisesti tunnustavat toistensa legitiimin olemassaolon kansainvälisen järjestelmän puitteissa (Flint & Taylor 2007: 122–124).

Kansainvälisen lain tulkinnanvaraisuus jättää kuitenkin porsaanreikiä, joita varsinkin voimakkaammat valtiot hyväksikäyttävät. Varsinkin syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen terrorismi ja turvallisuusdiskurssi ovat muovanneet suvereniteetin käsitettä. Voimakkaimmat toimijat ovat harjoittaneet niin sanottua ehdollista suvereniteettia, jossa toisen valtion suvereniteettia rajoitetaan koettujen turvallisuushkien kukistamiseksi. Historia on osoittanut suvereniteettiin ja interventioihin liittyvän kaksinaismoralismin, kun esimerkiksi Yhdysvallat on perustellut interventiotaan humanitaarisin perustein samalla sivuuttamalla liittolaistensa, kuten Saudi-Arabian, tekemät ihmisoikeusrikkomukset. Kansainvälisen lain yksi merkittävimmistä ulottuvuuksista on territoriaalisen koskemattomuuden kunnioitus: voimankäyttö toista valtiota kohtaan on laitonta, ellei se tapahdu kollektiivisen turvallisuuden tai itsepuolustuksen nimissä. On kuitenkin epäselvää, missä määrin itsepuolustus oikeuttaa ennaltaehkäisevään toimintaan (Simpson 2004: 53–88; Jeffrey 2015: 68–69).

Territorion ja suvereniteetin lisäksi poliittiset prosessit ovat merkittävä poliittisen maantieteen ulottuvuus. Toimijoiden väliset kiistat territorion hallinnasta on mahdollista ratkaista joko yhteistyö- tai konfliktiprosessein. Konfliktit ovat henkilö-, etu- tai asiakonflikteja. Erityisesti kaksi viimeisintä ovat keskeisiä poliittisessa maantieteessä, mutta toisaalta myös henkilökonflikteilla on oma roolinsa. Etukonfliktit syntyvät, kun eri osapuolet tavoittelevat samaa etua tai kun yhden osapuolen etu koituu toiselle haitaksi. Etukonflikteja ovat esimerkiksi valtioiden väliset kiistat luonnonvaroiltaan vauraiden alueiden omistuksesta. Asiakonfliktilla tarkoitetaan tilannetta, jossa tavoitellaan esimerkiksi koko alueen etua, mutta osapuolet ovat erimielisiä edun sisällöstä tai luonteesta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toiset ihmisryhmät tai alueet voittavat toisten hävitessä. Laajat ideologiset ristiriidat kuuluvat myös asiakonflikteihin (Vuoristo 1997: 18–29).

Geopolitiikka on poliittisen maantieteen tutkimussuunta ja se tutkii maantieteen vaikutusta politiikkaan ja kansainvälisiin suhteisiin. Geopolitiikkaan on olemassa hyvin moninaisia näkökulmia sen poikkitieteellisyyden vuoksi, mutta se ei ole Suomessa institutionalisoitunut omaksi oppiaineekseen. Se on tästä syystä mielletty esimerkiksi poliittisen realismin,

maantieteen tai maailmanhistorian alaiseksi tieteenksi. Geopolitiikka on ollut pitkään teoretisoimaton ja otettu itsestään selvyytenä. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessakin sen avulla on kuvattu erityisesti valtion turvallisuuspoliittista sijaintia, mutta toisaalta geopolitiikan eri lähestymistavat eivät ole koskaan ottaneet politiikan teoriaa mukaan metodologisiin hahmotelmiinsa (Moisio 2001).

Alun perin geopolitiikalla tarkoitettiin maantieteellisen tutkimuksen hyödyntämistä poliittisessa päätöksenteossa ja sotilaallisen voimankäytön perusteluna. Rudolf Kjellen loi geopolitiikan käsitteen 1890-luvulla, mutta Friedrich Ratzelin ajatukset elintilasta ja orgaanisen valtion teoria loivat pohjaa geopolitiikalle jo ennen häntä. Toiseen maailmansotaan saakka maantieteilijät tarjosivat käytännön neuvoja sotia ja territorioiden hankkimista varten. Ajan merkittävimpiä teorioita olivat Halford Mackinderin sydänmaateoria sekä Ratzelin orgaaninen valtioteoria. Geopolitiikan klassisia teorioita ja käsitteitä ovat myös etupiiri, reunavaltio, sisämaavaltio, puskurivaltio, dominoteoria ja voimatasapaino. Kytkökset natsismiin ajoivat kuitenkin geopolitiikan unholaan moneksi vuosikymmeneksi (Vuoristo 1997: 52–53; Moisio 2001; Flint & Taylor 2007: 42–43).

Yhdysvalloissa maantieteilijät ottivat käyttöön poliittisen maantieteen termin erotuksena geopolitiikasta objektiivisempänä ja vähemmän deterministisempänä oppina. Vuosina 1945–1970 termiä geopolitiikka ei juuri Yhdysvalloissa käytetty. Geopoliittisia oppeja ei kuitenkaan täysin hylätty, vaan maantieteilijät, kuten Nicholas Spykman ja Saul Cohen, ymmärsivät alueiden ja ideologioiden merkityksen kylmässä sodassa. Myös Yhdysvaltojen ulkopolitiikka perustui pitkälti geopoliittisiin ideoihin. 1980-luvun puolivälissä geopolitiikasta tuli entistä kätevämpi käsite suurvaltojen välisten jännitteiden kasvaessa. Tänä aikana poliittisen realismin vaikutus oli hyvin suuri, mikä näkyy geopolitiikassa varsinkin sen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen ymmärtämässä muodossa. Samoihin aikoihin geopolitiikkaa alettiin tarkastella uudelleen. Erityisesti sen realistinen näkökulma sai kritiikkiä, sillä sen koettiin keskittyvän liian yksipuolisesti valtioiden välisiin konfliktuaalisiin suhteisiin. Valtioiden välisen yhteistyön koettiin jäävän liian vähälle huomiolle. Kritiikki juonsi juurensa erilaisten kansainvälisten instituutioiden, kuten YK:n ja EU:n, kehityksestä ja kyvystä luoda yhteistyötä. Taustalla vaikutti myös uusi tutkijasukupolvi, joka ei ollut kasvanut kokonaan poliittisen realismin ympäröimänä (Dodds 2007: 35–45).

Nykyaikainen geopolitiikka on sekä poliittinen käytäntö että akateeminen harjoite. Huolimatta lukuisista kehityksistä, geopolitiikka ei ole yhtenäinen tieteenala (Flint & Taylor 2007: 44).

Kriittinen geopolitiikka on yksi tieteenalan tuoreimmista ja vaikutusvaltaisimmista lähestymistavoista ja monet tutkijat ovat halunneet liittää geopolitiikan osaksi laajempaa kriittistä tutkimusta. Erityisesti maantieteessä 1970-luvulta alkanut kriittiseksi tai radikaaliksi kutsuttu tutkimussuuntaus antoi vauhtia uuden maantieteellisen tiedon tuotannolle, mutta yleisemmin se liittyi yhteiskuntatieteissä tapahtuneeseen "kulttuuriseen käänteeseen". Kriittisellä geopolitiikalla on ollut kaksi varsinaista pääsuuntausta: kyseenalaistaa ja problematisoida aiemmin 1900-luvulla esitetyt geopolitiikan suuret teoriat ja suunnata huomio kapitalismin, informaatioyhteiskunnan, globalisaation ja valtion roolin sekä maantieteellisten totuuksien kyseenalaistumisen luonnehtimaan postmoderniin aikaan. Kriittinen geopolitiikka ymmärtää geopolitiikkaa siten, että luonteeltaan maantieteellinen tieto on yksi vallan muoto. Tutkijat katsovat, että 1800-luvulla maantieteellinen tieto nousi modernin territoriaalisuuden tuottamisen keskeiseksi välineeksi, joten usein neutraalina pidetty maantieteellinen tieto onkin luonteeltaan hyvin poliittista (Moisio 2001).

Poliittisessa maantieteessä puhutaan usein geopolitiittisesta järjestyksestä. John Agnew ja Stuart Corbridge (1995: 15–19) määrittelevät geopolitiittisen järjestyksen olevan vakiintuneiden sääntöjen, instituutioiden, toimien ja strategioiden järjestelmä, jonka kautta kansainvälinen toiminta tapahtuu. Geopoliittinen järjestys syntyy spontaanisti valtioiden ja muiden geopolitiittisten toimijoiden toimien seurauksena, eikä taustalla ole niinkään laskelmoitua pyrkimystä muodostaa järjestystä. Syntynyt järjestys ei välttämättä ole sitä mitä toimijat olisivat halunneet. Tämä toisaalta auttaa aiheuttamaan muutoksia, jotka aikanaan johtavat kansainvälisten suhteiden uuteen ymmärrykseen ja uuden järjestyksen syntyyn. Geopoliittinen järjestys ei ole vain toimijoiden välisen kanssakäymisen tulos, vaan taustalla vaikuttavat niin taloudelliset kuin teknologiset muuttujat, jotka luovat mahdollisuuksia ja rajoitteita. Saul Cohenin (2015: 11–16) mukaan nykyinen geopolitiittinen järjestys on muuttunut Yhdysvaltojen yksinapaisuudesta moninapaisuuteen. Se rakentuu suurvaltojen ja alueellisten valtojen muodostamalle hierarkialle, joka on dynaaminen ja muuttuu aikojen saatossa. Sotilaallinen voima on menettänyt merkitystään suhteessa taloudellisiin ja kulttuurisiin voimiin. Nykyinen hierarkia perustuu geopolitiittisiin alueisiin, joiden rajat muuttuvat niiden ydinvaltioissa tapahtuvien muutosten seurauksena.

Geopolitiikka liittyy myös yhteiskuntatieteissä vahvasti esillä olevaan rakenne-toimija -debattiin. Nykyään geopolitiikassa korostetaan toimijuutta suhteessa rakenteisiin. Aiemmin toimijan rooli hyväksyttiin geopolitiikassa lähinnä vain valtioille, mutta nykyään käsite on laajentunut koskemaan myös esimerkiksi yksilöitä, järjestöjä ja muita ryhmittymiä. Rakenteet

ovat sääntöjä (toimeenpantavia lakeja) sekä normeja (kulttuurisesti hyväksytyt käytännöt), jotka määrittävät mitä saa ja mitä ei saa tehdä sekä mitä pitäisi ja ei pitäisi tehdä. On myös hyvä huomioida, että rakenteet ovat toimijoiden tuotoksia. Päätöksiä ei tehdä poliittisessa tai sosiaalisessa tyhjiössä, vaan rakenteet niin rajoittavat kuin mahdollistavat toimijuutta. Geopoliittiset toimijat pyrkivät tavoitteisiinsa, mutta niiden onnistuminen on osittain riippuvainen ympäröivästä kontekstista. Valinnanvapautta ei ole, mutta vaihtoehtoisia valintoja on. Toimijat tekevät myös laskelmia muiden toimijoiden toimista, jotka vuorostaan vaikuttavat toimijuuteen tai ainakin koettuihin valinnan mahdollisuuksiin (Flint 2006: 24–27).

Maailma voidaan jakaa lukuisiin geopoliittisiin alueisiin, jotka ovat kuuluvat suurempiin geostrategisiin piireihin. Lähi-itä on oma alueensa ja tarkalleen ottaen sitä voidaan kutsua rikkoutumisvyöhykkeeksi (*shatterbelt*). Sillä tarkoitetaan aluetta, joka on sekä sisäisesti hyvin jakautunut että suurvaltojen kilpailun kohteena. Kilpailu syventää alueen jakautuneisuutta suurvaltojen tukiessa klienttejään. Rikkoutumisvyöhykkeellä konfliktien leviäminen naapurivaltioihin on todennäköisempää, sillä valtaosa vyöhykkeeseen kuuluvista valtioista on luonteeltaan heterogeenisiä. Pirstaloituminen on dynaaminen prosessi, jossa vanhat konfliktit korvautuvat uusilla pitäen alueen sekasortoisena. Lähi-idän voidaan katsoa kuuluneen tähän kategoriaan jo 1940-luvun lopulta alkaen, ja niin jatkuvat konfliktit kuin ulkopuolisten valtioiden interventiot ylläpitävät tätä edelleen (Cohen 2015: 57–59, 422).

Lähi-idässä ei ole geopoliittista ydintä, joka voisi toimia yhdistävänä voimana. Alueen maantieteen vuoksi alueelliset keskuksset ovat kaukana toisistaan, mikä on vaikeuttanut niiden välistä kanssakäymistä. Alueelliset instituutiot ovat riittämättömiä korvaamaan ytimen puutetta. GCC (Gulf Cooperation Council) toimii Arabian niemimaalla eräänlaisena keskuksena, mutta sen vaikutus on hyvin rajoittunut. Arabiliitolla on periaatteessa potentiaalia olla geopoliittinen ydin, mutta järjestö on todellisuudessa liian heikko tähän tarkoitukseen. Edes pienempien alueiden yhdistyminen Lähi-idän sisällä on osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi, ja vain vuosien 1971–72 aikana tapahtunut arabiemiraattien yhdistyminen voidaan nähdä onnistuneena. Rajat ovatkin merkittävä maantieteellinen tekijä, jotka ovat luoneet ja ylläpitäneet Lähi-idän rikkoutumisvyöhykettä rajakiistojen muodossa (Cohen 2015: 440–445).

Terrorismi on merkittävä tekijä Lähi-idän geopolitiikassa. Esimerkiksi al-Qaida ja Islamilainen valtio (ISIS) ovat vaikuttaneet merkittävästi geopolitiikan muotoutumiseen. David Rapoportin (2001) mukaan meneillään on terrorismin neljäs aalto, jossa uskonto on määrittävässä asemassa. Tässä uskonnollisessa muodossa kansallisvaltioiden rajat menettävät merkitystään,

ja esimerkiksi juuri al-Qaida ja ISIS ovat hyviä esimerkkejä verkostoista, jotka vähät välittävät valtioiden rajoista. Myös Colin Flint (2006: 170–172) huomauttaa, että valtion rakenteet ovat uskonnolliselle terrorismille merkityksettömiä. Todellisuudessa valtio on kuitenkin hyvin tärkeä myös uskonnolliselle terrorismille, sillä se saattaa luoda järjestöille toimintaympäristön tai olla poliittinen kohde. Selvää kuitenkin on, että valtion rooli on muuttunut pienemmäksi kuin aiemmin esimerkiksi nationalistisen terrorismin aikana.

Cohenin (2015: 10) mukaan valtion geopolitiittinen valta lepää neljän pilarin varassa. Ne ovat sotilaallinen voima sekä halu käyttää sitä, sen mahdollistava taloudellinen voima ja investoinnit ulkomaille, ideologinen johtajuus sekä johdonmukainen hallitseminen. Tätä määritelmää voidaan soveltaa myös Saudi-Arabiaan. Maan sotilaallinen kyky rajoittuu käytännössä Arabian niemimaalle, jossa se on ollut hyvin halukas käyttämään voimaa tarpeen vaatiessa, kuten Bahrainin ja Jemenin tapaukset osoittavat. Toisaalta maan kyky ei riitä haastamaan esimerkiksi Turkia tai Irania. Taloudellinen voima onkin Saudi-Arabialle huomattavasti tärkeämpi osa-alue. Valtavien öljyvarantojensa turvin Saudi-Arabia kykenee tukemaan sen intressejä tukevia toimijoita ja selviämään taloudellisista vaikeuksista. Ideologisella tasolla Saudi-Arabia on pyrkinyt sunnalaisen maailman johtajaksi levittämällä sen valtioideologiaansa eli wahhabismia varsinkin 1970-luvulta lähtien. Ideologinen voima on kuitenkin kääntynyt luojaansa vastaan terrorismin muodossa, eikä Saudi-Arabia kykene kontrolloimaan ääri-islamismien kehitystä. Neljäs pilari viittaa johdonmukaiseen hallitsemiseen. Saudi-Arabian hallintojärjestelmän jähmeys, eripuraisuus ja integraation puute on toistaiseksi tehnyt sen toiminnasta hidasta, mikä tässä suhteessa heikentää maan geopolitiittista valtaa. Vallanperimyksen arvaamattomuus tekee maan ulkopoliittikan suunnan arvioimisesta hyvin hankalaa.

Soveltamalla Cohenin (2015: 10) pilareita Saudi-Arabiaan, voidaan todeta, että maan geopolitiittinen valta lepää varsinkin sen taloudellisessa voimassa. Saudi-Arabian on kuitenkin miltei mahdoton nousta Lähi-idän hegemoniaksi sen merkittävien rajoitteiden vuoksi. Arabian niemimaalla Saudi-Arabia kykenee käyttämään sotilaallista voimaansa, sillä se on alueen ylivoimaisesti vahvin valtio. Sen sotilaallinen kapasiteetti ei kuitenkaan riitä haastamaan Irania tai Turkia koko Lähi-idän mittakaavassa. Ideologinen johtajuus on hyvin kuningaskunnalle hyvin kaksiteräinen miekka ja se on sektarianistisen väkivallan kautta osasy sille, miksi Lähi-itä pysyy rikkoutumisvyöhykkeenä. Lisäksi maan hallinnon sisäiset haasteet rajoittavat sen tehokasta toimintaa.

2.2. Englantilainen koulukunta

Englantilainen koulukunta eli kansainvälisen yhteisön teoria luetaan kuuluvan yhdeksi kansainvälisten suhteiden tutkimuksen klassisista teoriasuuntauksista: se on keskittie realismin ja liberalismien välissä. Koulukunnan mukaan kansainväliset suhteet tulee ymmärtää suvereenien valtioiden muodostaman ”yhteisön” kautta (Jackson & Sørensen 2010: 128–129). Hedley Bull (1977: 13–14) määrittää kansainvälinen yhteisön käsitteen seuraavasti teoksessaan *”The Anarchical Society”*: *”valtioiden yhteisö (tai kansainvälinen yhteisö) on olemassa, kun jaetuista intresseistä ja arvoista tietoiset valtiot käsittävät olevansa sidottuja yhteisiin sääntöihin maiden välisissä suhteissa ja niiden toimiessa yhteisten instituutioiden välityksellä”*. Valtiot siis tunnistavat yhteisten intressien olemassaolon, kunnioittavat sopimuksia ja rajoittavat voimankäyttöään. Ne toimivat kansainvälisen lain, diplomaattisten käytäntöjen, kansainvälisten organisaatioiden sekä sotaan liittyvien tapojen ja sopimusten välityksellä. Kansainvälinen yhteisö edellyttää kansainvälisen järjestelmän olemassaoloa. Esimerkiksi siirtomaa-aikaiset suhteet Euroopan ja Aasian sekä Afrikan välillä voidaan käsittää valtiojärjestelmänä, jossa eurooppalaiset eivät tunnustaneet muita tasaveroisina kumppaneina.

Bullin (1977: 42–45) mukaan kansainvälisen yhteisön perusominaisuudet ovat olleet olemassa läpi modernin kansainvälisen järjestelmän historian. Käytännössä yhteisten intressien, lakien ja instituutioiden vaikutus ei ole lakannut vaikuttamasta valtioihin missään vaiheessa. Valtaosa valtioista kunnioittaa kaikkina aikoina edes jonkin verran yhteiselon perussääntöjä, kuten suvereniteettia, lupauksen pitämistä ja voimankäytön rajoittamista, ja osallistuvat yhteisten instituutioiden toimintaan. ”Oikeutetut” sodat eivät uhkaa kansainvälistä yhteisöä, mutta sen sijaan hyödyn saamiseksi tai ilman syytä käydyt sodat ovat vahingollisia.

Englantilaisen koulukunnan lähestymistapa kansainvälisten suhteiden tutkimiseen pitää sisällään historiallisen, sosiologisen ja normatiivisen ulottuvuuden. Koulukunnan tutkijat painottavat läpi linjan historiallisen kontekstin tuntemista, sillä teorian katsotaan olevan osa historiaa; ymmärtämällä maailmanpolitiikan historiaa ymmärtää myös sen teoriaa (Linklaterin & Suganami 2006: 93–114). Kansainvälisiä suhteita ei tutkita minkäänlaisten mallien mukaisesti, vaan keskeistä on ymmärtää suhteiden historiallinen konteksti. Kansainväliset suhteet koostuvat territoriaalisperusteisen poliittisen järjestelmän (suvereenin valtion) puolesta toimivien valtiomiesten tekemästä ulkopoliittisesti suuntautuneesta politiikasta, päätöksistä ja toiminnasta. Kansainväliset organisaatiot ja ylikansalliset verkostot ovat myös merkittäviä kansainvälisissä suhteissa vaikuttavia tahoja, jotka ovat kuitenkin alisteisia suvereeneille

valtioille, eivätkä toimi näistä itsenäisinä. Tästä syystä englantilainen koulukunta katsoo valtioiden muodostaman valtiosuhteiden olevan maailmanpolitiikan perusta (Jackson & Sørensen 2010: 128–129).

Englantilaisessa koulukunnassa tehdään ero realistisen (hobbesilaisen), revolutionistisen (kantilaisen) ja rationalistisen (grotialaisen) lähestymistapojen välille, jotka ovat eri tapoja tarkastella kansainvälisiä suhteita. Vastaavasti niiden ideaalikäsitykset kansainvälisistä suhteista ovat kansainvälinen järjestelmä, koko ihmiskunnan kattava maailmanyhteisö ja kansainvälinen yhteisö. Realismi näkee valtiot toimijoina, jotka pyrkivät edistämään omia intressejään voimapolitiikan mahdollisuuksien puitteissa. Valtioiden välinen toiminta perustuu strategiaan laskelmiin ja kilpailuun, joilla pyritään maksimoimaan oma voima. Revolutionismi ei pidä valtioiden roolia niin merkittävänä vaan korostaa ihmisten toimijuutta, sillä pohjimmiltaan kansainvälisen yhteisön nähdään koostuvan ihmisyyksilöistä. Lisäksi sen mukaan strateginen toiminta on mahdollista korvata kosmopoliittisilla järjestelyillä ja dialogilla (Bull 1977: 24–27; Linklater & Suganami 2006: 117–119; Jackson & Sørensen 2010: 131–133).

Englantilainen koulukunta myötäilee pääasiassa rationalistista lähestymistapaa, joka näkee valtiot laillisina organisaatioina, jotka toimivat kansainvälisten lakien ja diplomaattisten käytäntöjen puitteissa. Kansainväliset suhteet käsitetään sääntöpohjaisena toimintana, jossa valtiot tunnustavat toistensa suvereniteetin. Toisin kuin revolutionistit, rationalistit eivät näe valtiojärjestelmästä luopumista mielekkäänä, vaan näkevät valtiosuhteiden yhteisön ja yhteistyön vaatimusten hyväksymisen tärkeämpänä. Toisaalta kansainvälisiä suhteita ei voi ymmärtää kokonaisvaltaisesti vain yhden näkökulman kautta, vaan ne tulee nähdä näiden kolmen teoreettisen lähestymistavan välisenä dialogina (Bull 1977: 24–27; Linklater & Suganami 2006: 117–119; Jackson & Sørensen 2010: 131–133).

Kaikki nämä suuntaukset ovat yhtä mieltä, että kansainväliset suhteet ovat pohjimmiltaan fundamentaaliset arvot, eli järjestyksen ja oikeuden, käsittävää ihmistoimintaa (Jackson & Sørensen 2010: 131). Järjestyksellä tarkoitetaan määriteltyä toimintaa, joka johtaa tiettyyn tulokseen. Sen avulla pyritään saavuttamaan haluttuja tavoitteita tai arvoja. Näin ymmärrettynä järjestys on kuitenkin suhteellinen käsite, sille järjestys voi olla epäjärjestyksi jollekin toiselle. Käytännössä kaikki yhteisöt tunnustavat kolme järjestyksen perustavoitetta, jotka ovat turva väkivaltaa vastaan, lupauksen ja sopimusten pitäminen sekä omaisuuden suojeleminen (Bull 1977: 4–5). Kansainvälisellä järjestyksellä tarkoitetaan englantilaisessa koulukunnassa

kansainvälistä toimintaa, joka ylläpitää kansainvälistä yhteisöä. Kansainvälisellä oikeudella puolestaan tarkoitetaan moraalिसääntöjä, joista johdetaan valtioiden ja kansojen velvollisuudet ja oikeudet. Näitä ovat esimerkiksi itsemääräämisoikeus, oikeus puuttumattomuuspolitiikkaan ja suvereenien valtioiden tasa-arvoinen kohtelu (Bull 1977: 4-5; Jackson & Sørensen 2010: 131).

Yksi englantilaisen koulukunnan keskeisiä ajatuksia on eron tekeminen kansainvälisen järjestelmän ja yhteisön välille, mutta se on ollut myös yksi suurimmista kritiikin kohteista. Ajatus järjestelmän ja yhteisön välisistä eroista on herättänyt kiivasta keskustelua varsinkin kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisen mukaan eron tekeminen järjestelmän ja yhteisön välille ei ole tarkoituksenmukaista, sillä sen on nähty olevan valheellinen dikotomia. Toisen mukaan ero on olemassa, mutta koulukunnan ensimmäisen sukupolven teoreetikot eivät kyenneet tekemään eroa tarpeeksi selvällä teoreettisella perustelulla (Little 2005: 47–48).

Barry Buzan luo eron sen välille, rakentuuko yhteisö yhteisiin arvoihin, kokemukseen ja identiteettiin perustuen vai perustuuko se sopimuksiin ja rakennettuihin sidoksiin toimijoiden välillä. Englantilainen koulukunta näkee ensiksi mainitun yhteisön näistä kahdesta kehittyneempänä. Ajan myötä kilpailevat ja erilaiset kulttuurit omaavat valtiot voivat muuttua samankaltaisiksi ja niiden kanssakäymiselle luodaan yhä monimutkaisempia sääntöjä (Buzan 1993 cit. Little 2005: 49–50). Lisäksi Tim Dunne (2003: 306) tekee eron ”ohuen” ja ”paksun” kansainvälisen yhteisön välille. Yhteisön ohuen käsityksen mukaan valtiot tunnustavat toisensa yhteisön jäseninä ja noudattavat rutiininomaisia sääntöjä. Paksun käsityksen pohjimmaisena periaatteena on sodankäynnin muodostaman uhan hallinta tai eliminointi, jonka se muodostaa kansainväliselle järjestykselle. Paksun kansainvälisen yhteisön suurimpia uhkia ovat sekä voimatasapainon että suurimpien vallankäyttäjien välisen konsensuksen puute. Uhkana on vallan keskittyminen vain yhdelle taholle, mikä uhkaa koko kansainvälisen yhteisön perimmäisintä periaatetta eli hegemonian syntymisen estäminen.

Kysymykset järjestelmän ja yhteisön eroista sekä yhteisön luonteesta ovat heijastuneet englantilaisen koulukunnan sisäiseen debattiin. Parhaiten sitä kuvaa pluralismin ja solidarismin välinen dialogi yhteisön luonteesta ja kysymys sen fundamentaalisten arvojen (järjestyksen ja oikeuden) välisestä suhteesta. Molemmat näkökulmat ovat yhtä mieltä siitä, että valtiojärjestelmä on valtioyhteisö, jossa on jaettuja arvoja, sääntöjä ja instituutioita. Pluralistisen näkemyksen mukaan kukin valtio sisältää oman poliittisen yhteisön, joka luo ja pyrkii edistämään omaa käsitystään hyvästä elämästä ja oikeuskäsitteestä. Kansainvälisen

yhteisön normatiivinen sisältö rajoittuu yhteiseen intressiin kaikkien yhteisön jäsenten olemassaolon turvaamisesta. Valtiot ovat kuitenkin kykenemättömiä pääsemään sopuun monista globaaleista asioista, kuten ihmisoikeuksista tai uudelleenjakoon perustuvasta oikeudesta, koska ne rakentuvat tietyissä kulttuurisissa konteksteissa eikä niitä voi soveltaa universaalisti (Bellamy 2005: 9-10).

Solidaarisen näkemyksen mukaan kansainvälisen yhteisön jäsenet kykenevät saavuttamaan yksimielisyyden laajoistakin moraalistandardeista ja niillä on velvoite ylläpitää niitä. Voimankäyttö on laillista vain, mikäli se toteutetaan lakia ylläpitävänä toimena eli se toimii kollektiivisen turvallisuuden ja yhteisön moraalisuuden ylläpitäjänä (Bellamy 2005: 10–11). Pluralistinen näkemys siis asettaa järjestyksen etusijalle ja painottaa valtiosuvereniteetin tärkeyttä. Solidaarinen lähestymistapa sen sijaan painottaa yksilöiden tärkeyttä kansainvälisen yhteisön perimmäisinä jäseninä. Sen mukaan ihmisoikeudet ovat etusijalle valtioiden suvereniteettiin nähden, ja valtioilla on oikeus ja velvollisuus tehdä intervention äärimmäisen inhimillisen kärsimyksen tapauksessa (Jackson & Sørensen 2010: 132).

Englantilainen koulukunta on jakautunut sen suhteen, missä määrin solidarismi pysyy ennenaikaisena tavoitteena (Linklater & Suganami 2006: 229). Maailmanpolitiikan kehitystä voidaan tarkastella eri näkökulmista. Progressiivisen tulkinnan mukaan maailmanpolitiikka on koko historiansa aikana edistynyt. Englantilaisen koulukunnan ajatellaan usein olevan progressivismia vastaan, ja tässä tapauksessa se on totta, jos ajatellaan suoraa lineaarista ja peruuttamatonta kehitystä kohti globaalia moraalikäsitystä. Antiprogressiivisen näkemyksen mukaan maailmanpolitiikassa ei ole otettu pysyviä edistysaskelia vaan vain hetkittäisiä käännoiksi yleisestä trendistä. Lähestymistapa huomioi sen, että nykyään pystytään suureen hyvään, mutta myös ennennäkemättömän suureen pahaan. Kolmas lähestymistapa on yhdistää kaksi edellistä uskomalla progression mahdollisuuteen painottamalla kuitenkin moderniuden synkkää puolta. Tässä näkemyksessä korostuu legitiimiyden globaalit standardit, jotka ovat kehittyneet vastauksena modernin maailman väkivaltaisuuteen (Linklater & Suganami 2006: 208–212). Little (2005: 56) huomauttaa, ettei maailmanhistoria ja kansainväliset suhteet ole missään tapauksessa evoluutiokertomus, jossa edetään progressiivisesti anarkiasta hierarkiaan ja järjestelmästä yhteisöön. Kansainvälisten suhteiden kaikki muodot voivat olla olemassa yhtä aikaa ja niissä voi tapahtua merkittäviä muutoksia mihin tahansa suuntaan.

Kansainvälisessä järjestelmässä valtiot hyväksyvät empiirisesti toisten valtioiden olemassaolon, mutta valtioiden välisessä yhteisössä ne lisäksi myös kunnioittavat muiden

oikeutta suvereeniin itsenäisyyteen. Voimatasapaino nähdään tämän oikeuden takeena, jolloin yksikään valtio ei pääse uhkaamaan muita. Vaikka sota nähdäänkin usein keinona edistää itsekäitä intressejä, se on myös yksi kansainvälisen yhteisön keskeisistä instituutioista, jolla varmistetaan järjestyksen pysyvyys. Toisaalta pienien valtioiden oikeuksien polkeminen sekä puutteet ihmisoikeuksien suojelussa ovat lähestymistavan suurimpia ongelmia. Tätä vasten tarkasteltuna kansainvälinen yhteisö sisältää moraalisia ongelmia. Ensimmäinen ongelma on kahden keskeisen tavoitteen välillä: toisaalta tavoitteena on ylläpitää kansainvälistä yhteisöä samalla ylläpitäen tasaveroista suvereniteettia. Edellä mainittu vaatii voimatasapainon säilyttämistä, jossa pienempien valtioiden suvereniteetti uhrataan suurvaltojen välisen tasapainon säilyttämiseksi. Toinen ongelma kansainvälisessä yhteisössä on ihmisoikeuksia turvaavien mekanismien puute. Territoriaalisen suvereniteetin kunnioittaminen periaatteessa estää valtioita puuttumasta toistensa asioihin räikeistä rikkomuksista huolimatta (Linklater & Suganami 2006: 128–135).

Kansainvälisen yhteisön jäsenen ulkopolitiikan tulisi sisältää seuraavat kohdat, jotta olisi mahdollista liikkua eteenpäin pelkästään strategisista laskelmista:

1. Rajoitteet pyrkimyksille saavuttaa kansalliset tavoitteet
2. Vastavuoroisuuden periaatteen kunnioitus
3. Turvallisuudilemman olemassaolon tunnistaminen (erityisesti pelkoa ja epäluuloa aiheuttavien toimien tunnistaminen)
4. Sitoutuminen ylläpitämään tasapainoa kansallisen turvallisuuden ja siitä muille aiheutuvan turvattomuuden välillä (Linklater & Suganami 2006: 238–240).

2.3. Englantilaisen koulukunnan sekä poliittisen maantieteen välinen suhde

Poliittinen maantiede ja geopolitiikka sekä englantilainen koulukunta ja yleisemmin valtiooppi ovat hyvin lähellä toisiaan. Niin maantieteellä, territorioilla kuin rajoilla on tärkeä rooli kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa ja sen todellisuudessa. Kansainväliset suhteet sisältävät lukuisia merkittäviä maantieteellisiä аспекteja. Näitä ovat esimerkiksi topografia, maantieteellinen läheisyys, asukastiheys ja ilmastonmuutos. Niillä on hyvin moninaisia vaikutuksia valtioiden välisiin suhteisiin (Cohen 2015: 12–13).

Poliittinen maantiede jakaa monia keskeisiä käsitteitä valtio-opin kanssa. Tärkeimpiä yhteisiä käsitteitä ovat muun muassa valtio sekä poliittiset voimat, territorio ja suvereniteetti.

Kansainväliset suhteiden ymmärretään koostuvan territoriaalisperusteisista suvereeneista valtioista, joiden välinen interaktio tapahtuu kansainvälisen yhteisön puitteissa. Territorio ja sen rajat erottavat valtiot toisistaan ja luovat näin globaalin järjestelmän rakenteen perustan, sekä mahdollistavat spatiaalisen lähestymistavan kansainvälisiin suhteisiin määrittämällä valtion sijainnin sekä niiden absoluuttiset ja relatiiviset etäisyydet toisistaan. Maantiede ja geopolitiikka ovat tässä mielessä dynaamisia, sillä tilan, territorion, etäisyyden ja rajojen merkitys voi muuttua ihmisten ja ryhmien näkemyksissä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi valtioiden välisten liittoumien tai teknologian kautta (Vuoristo 1997: 19; Starr 2013).

Poliittisen maantieteen ja englantilaisen koulukunnan jakamissa käsitteissä on myös eroja. Agnew (1994: 55) huomauttaa, että kansainvälisten suhteiden tutkimus ottaa tilan ja spatiaalisuuden käsitteet usein itsestään selvyyksinä ja näkee tilan pääasiassa territoriaalisena eli valtioiden rajojen määrittämien kokonaisuuksien järjestämänä. Muut maantieteelliset mittakaavat, kuten paikallinen ja globaali, jäävät vähemmälle huomiolle kuin kansainvälinen taso. Maantieteessä tila ymmärretään sisältävän rakenteellisia suhteita eli eri maantieteellisillä kokonaisuuksilla on spatiaalisia vaikutuksia, jotka juontavat juurensa vuorovaikutuksesta muihin kokonaisuuksiin. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi keskustan ja periferian välistä alisteista suhdetta.

Geopolitiikka on käsitetty maantieteessä ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa huomattavan eri tavoin. Maantieteessä geopolitiikka käsittää kriittisen lähestymistavan ulkopoliittiseen toimintaan ja representaatioon, kun taas kansainvälisten suhteiden tutkimus käsittää sen realistisen koulukunnan haarana, jossa kansallinen intressi asetetaan kaiken edelle. Geopolitiikan alennustilasta huolimatta toisen maailmansodan jälkeen sen klassinen ja neoklassinen muoto säilyivät maailmanpolitiikan ja turvallisuustutkimuksen puitteissa. Ne eivät kuitenkaan kehittyneet kriittiseen suuntaan, kuten maantieteessä (Mamadouh & Dijkink 2006: 350–352). Cohen (2015: 25) muistuttaa, että koska suurin osa varhaisista geopolitiittisista ajatuksista ja konsepteista kehittyi maantieteestä, myöhemmät poliittisen teorian ja historian tutkimuksen näkemykset geopolitiikasta ovat epäonnistuneet, sillä ne eivät ole kyenneet ottamaan huomioon maantieteellisten aspektien monimutkaisuutta.

Maantieteelliset käsitykset geopolitiikasta eivät sovi vain yhteen kansainvälisten suhteiden teoreettiseen suuntaukseen (realismi/liberalismi), vaan voivat olla yhtä aikaa näitä molempia riippuen siitä, kuinka maantieteen ja politiikan sekä vallan ja tilan väliset suhteet käsitetään geopolitiikan näkökulmasta. Realistisesta näkökulmasta voidaan ajatella, että geopolitiikka

toimii vallan luonnollistajana maantieteellisen tiedon ja representaation kautta. Tämä on yleinen näkemys geopolitiikasta kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, jossa korostetaan valtion maantieteellisiä ominaisuuksia sen intressien ja kykyjen selittämiseksi. Toisaalta liberalismien näkökulmasta geopolitiikka problematisoi maantieteellisen tiedon ja vallan välisen suhteen, mikä on lähempänä kriittistä geopolitiikkaa (Mamadouh & Dijkink 2006: 353–354).

Haverluk et al. (2014: 19–33) mukaan kriittinen geopolitiikka on juuttunut politisoituneeseen debattiin klassisen akateemisen toiminnan harjoittamisen sijaan. Edetäkseen sen tulisi sisältää näkökulmia muilta aloilta holistisen lähestymistavan luomiseksi. Tämä tarjoaa paljon mahdollisuuksia poliittisen maantieteen ja englantilaisen koulukunnan väliselle yhteistyölle. Englantilainen koulukunta antaa hyvän lähtökohdan maailmanpolitiikan monipuoliselle tarkastelulle, ja poliittinen maantiede ja geopolitiikka sen maantieteellisessä merkityksessä antavat työkaluja kriittisempää analyysia varten.

2.4. Tutkimuskysymykset

Gradun tavoitteena on tutkia Saudi-Arabian näkökulmaa Lähi-idän geopolitiikkaan ja konflikteihin kylmän sodan jälkeisenä aikana. Lisäksi tarkoituksena on selvittää maan käsitys Lähi-idän yhteisöstä englantilaisen koulukunnan mukaisesti. Ajallisesti tämä tarkoittaa lähtöpisteen olevan 1980–90 -lukujen vaihteessa tapahtuneiden kommunismin ja Neuvostoliiton romahduksista nykyhetkeen. Tavoitteena on asettua Saudi-Arabian saappaisiin: kuinka maa käsittää Lähi-idän ja sen konfliktit, kuinka se suhtautuu niin alueellisiin kuin globaaleihin toimijoihin. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Mikä on Saudi-Arabian näkökulma Lähi-idän geopolitiikkaan?
2. Mikä on Saudi-Arabian rooli alueen konflikteissa?
3. Kuinka Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän valtiojärjestelmän/-yhteisön?

3. Aineisto ja menetelmät

Tutkielma on kirjallisuuskatsaus. Se etenee kronologisesti kylmän sodan päättymisestä nykypäivään tutkien Saudi-Arabian näkökulmaa Lähi-idän politiikkaan ja konflikteihin geopolitiikan ja englantilaisen koulukunnan pohjalta. Käytän siis sekundaarista aineistoa. Clarkin (2005: 58–59) mukaan sekundaarisen aineiston vahvuutena on sen kyky kertoa alueiden ja ihmisten menneisyydestä sekä nykytilasta ja sitä voidaan myös analysoida

osoittamaan muuttujien välisiä suhteita. Sekundaarinen aineisto on myös pääasiassa luotettavaa, ainakin suurimpien tieteellisten julkaisujen osalta, ja sitä on saatavilla hyvin laajalti eri tieteenaloilta. Lisäksi sekundaarisen aineiston käyttöä helpottaa luonnollisesti se, että se on jo olemassa olevaa tietoa.

Lähestyn tutkielmaa hermeneuttisesta eli tulkinnallisesta näkökulmasta. Olen valinnut tämän lähestymistavan, sillä tutkielma edellyttää toiminnan syiden ja seurausten tulkitsemista, ja esimerkiksi valtioiden toimista on hyvin vaikea muodostaa yleispäteviä tieteellisiä lakeja. Tämä on myös englantilaisessa koulukunnassa vallitseva filosofinen asema ja se on myös Elizabeth Grahamin (2005: 19) mukaan saanut huomattavan paljon jalansijaa ihmismaantieteessä, joka oli ensimmäisiä tieteenaloja, jotka adoptoivat hermeneuttisen filosofian osaksi tutkimusta.

Tutkielman kartta on tehty ArcMap -karttaohjelmalla. Käytin jo olemassa olevaa aineistoa valtioiden rajojen piirtämiseksi. Maailman valtioiden rajat sisältävä tiedosto on alun perin peräisin DIVA-GIS sivustolta (<http://www.diva-gis.org/>), mutta lataisin sen ArcGis:n sivuilta (www.arcgis.com/home/item.html?id=2ca75003ef9d477fb22db19832c9554f), sillä tiedostoa ei toistaiseksi ole saatavilla DIVA-GIS:n kautta. Muu toteutus on itsetehtyä. Taulukko on tehty Excel -ohjelmalla ja siihen on kerätty aineistoa useista eri lähteistä. Varsinkin uskonnollisten ryhmien tarkkoja määriä on hyvin vaikea selvittää, sillä niiden tilastoiminen on äärimmäisen puutteellista. Tämän vuoksi jouduin turvautumaan aineistoon, joka on miltei kymmenen vuotta vanhaa.

Sekundaarisen aineiston ongelmana on, ettei sitä ole mahdollista toistaa empiirisesti ja sen tuottamiseen liittyy subjektiivisia näkökulmia. Aineisto heijastelee sen tekijöiden tavoitteita ja asenteita. Sekundaarisen aineiston saatavuus voi myös olla ongelmallista, ainakin mitä tulee luottamukselliseen tai arkaan tietoon. Joissakin tapauksissa aineistoon käsiksi pääseminen voi tulla hyvin kalliiksi tai se voi olla kokonaan mahdotonta (Clark 2005: 58–70). Olen käyttänyt sekä länsimaalaisten että arabitaustaisten tutkijoiden aineistoa sen toisaalta olennaisen aineiston saatavuuden, mutta toisaalta myös kattavan edustuksen varmistamiseksi.

Poliittisesta maantieteestä on saatavilla hyvin laajalti kirjallisuutta. Tutkielmassani olen tukeutunut pääasiassa John Agnewin, Saul B. Cohenin, Klaus Doddsin, Colin Flintin, Sami Moision, Peter J. Taylorin ja Kai-Veikko Vuoriston teoksiin poliittisesta maantieteestä sekä geopolitiikasta ja niihin liittyvistä käsitteistä. Olen pyrkinyt ottamaan huomioon sekä maantieteellisen että valtiotieteellisen näkemyksen geopolitiikkaan, joskin painotan sen

ymmärtämistä nimenomaan maantieteen muodossa. John Allen on tehnyt merkittävää tutkimusta vallasta ja sen spatiaalisuudesta, ja tukeudun hänen töihinsä selittäessäni Saudi-Arabian vallankäyttöä ja geopolitiittista asemaa Lähi-idässä. Edellä mainittujen lisäksi lähestyn maantieteen ja kansainvälisten suhteiden teorian välistä suhdetta Mamadouh & Dijkink (2006) teoksen kautta, jossa he kartoittavat tieteiden toisiaan täydentäviä rooleja. Myös Haverluk et al. (2014) on tuonut merkittävän kontribuution kriittisen tutkimuksen kehitykseen ja rooliin niin maantieteessä kuin kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa.

Nykyaikainen englantilainen koulukunta juontaa juurensa 1970-luvulle. Hedley Bullia pidetään koulukunnan isänä, ja olen useaan otteeseen perustanut työni hänen ajatuksiin perustuen. Bullin merkittävimmät työt ajoittuvat kuitenkin muutaman vuosikymmenen taakse, joten olen siksi perustanut englantilaista koulukuntaa käsittävän kappaleen uudempiin teoksiin. Erityisesti teos *"The Anarchical Society"* (1977) on ollut englantilaisen koulukunnan suunnannäyttävä, jonka kautta myös kansainvälisen yhteisön määritelmä on saanut alkunsa.

Andrew Linklaterin ja Hidemi Suganamin teos *"The English School of International Relations"* (2006) on kattava teos englantilaisesta koulukunnasta ja sen avainhahmoista. Lisäksi olen tukeutunut kansainvälisen yhteisön teorioinnissa myös Robert Jacksonin ja Georg Sørensenin teokseen *"Introduction to International Relations: Theories and Approaches"* (2010). Barry Buzan on tehnyt merkittävää tutkimusta kansainvälisestä järjestelmästä ja – yhteisöstä, ja viittaan hänen, Tim Dunnen sekä Richard Littlen töihin selittäessäni Saudi-Arabian näkökulmaa Lähi-idän valtioyhteisöön. Alex J. Bellamy on puolestaan kartoittanut englantilaisen koulukunnan sisäistä debattia pluralismin ja solidarismin välillä, kuten myös aiemmin mainitut Linklater & Suganami.

Lähi-idästä ja Saudi-Arabiasta on olemassa paljon kirjallisuutta lukuisista eri näkökulmista. Geopolitiikkaa ja varsinkin Yhdysvaltojen suhdetta Saudi-Arabiaan ja Lähi-itään on käsitelty paljon. Myös Saudi-Arabian ja Iranin välistä suhdetta on tutkittu laajasti. Toisaalta viime vuosien kehitykset ovat laittaneet monia ”totuuksia” ylösalaisin, mutta varsinkin parin viime vuoden aikana nämä kehityskulut huomioon ottavaa kirjallisuutta on alkanut ilmestyä suhteellisen paljon. Lähi-idän historiaa käsittelevistä teoksista ei ole pulaa. Esimerkiksi Hermann F. Eilts, Joshua Teitelbaum, F. Gregory Gause, Joseph Kostiner, Louise Fawcett, Robert Mason ja Henner Fürtig ovat tutkineet Lähi-itää eri näkökulmista.

Hashemi & Postel (2017) ovat toimittaneet erittäin kattavan teoksen sektarianismista ja sektarianisoitumisen prosesseista. Teos on erittäin olennainen ja ajankohtainen, sillä Lähi-idän

konfliktit esitetään hyvin usein johtuvan juuri tuhat vuotisesta sektarianismista sunnien ja shiiojen välillä.

Saudi-Arabian ja yleisesti arabimaiden roolia Persianlahden sodassa on tutkittu suhteellisen vähän. Iso-Britannian Saudi-Arabian suurlähettiläänä sodan aikana toiminut Alan Munro (2006) on kuitenkin kirjoittanut yksityiskohtaisen teoksen sodan vaiheista Saudi-Arabian näkökulmasta. Viittaankin Munroon hyvin paljon kirjoittaessani Persianlahden sodasta. Perustan Persianlahden sotaa käsittelevän kappaleen lisäksi Hamdi A. Hassanin, Mehran Kamravan sekä Milton-Edwards & Hinchcliffen teoksiin. Irakin sotaa (2003) on tutkittu varsinkin Yhdysvaltojen näkökulmasta, mutta myös Saudi-Arabiaa koskevaa kirjallisuutta löytyy yllättävän paljon. Irakin sotaa käsittelevässä kappaleessa tukeudun hyvin moninaiseen joukkoon, josta mainittakoon eritoten Ali A. Allawi ja Madawi al-Rasheed, jotka ovat tutkineet kattavasti Saudi-Arabian roolia sodassa. Lisäksi Fürtig ja Kostiner ovat tutkineet Saudi-Arabian roolia itse sotatoimien jälkeen sekasortoisessa Irakissa.

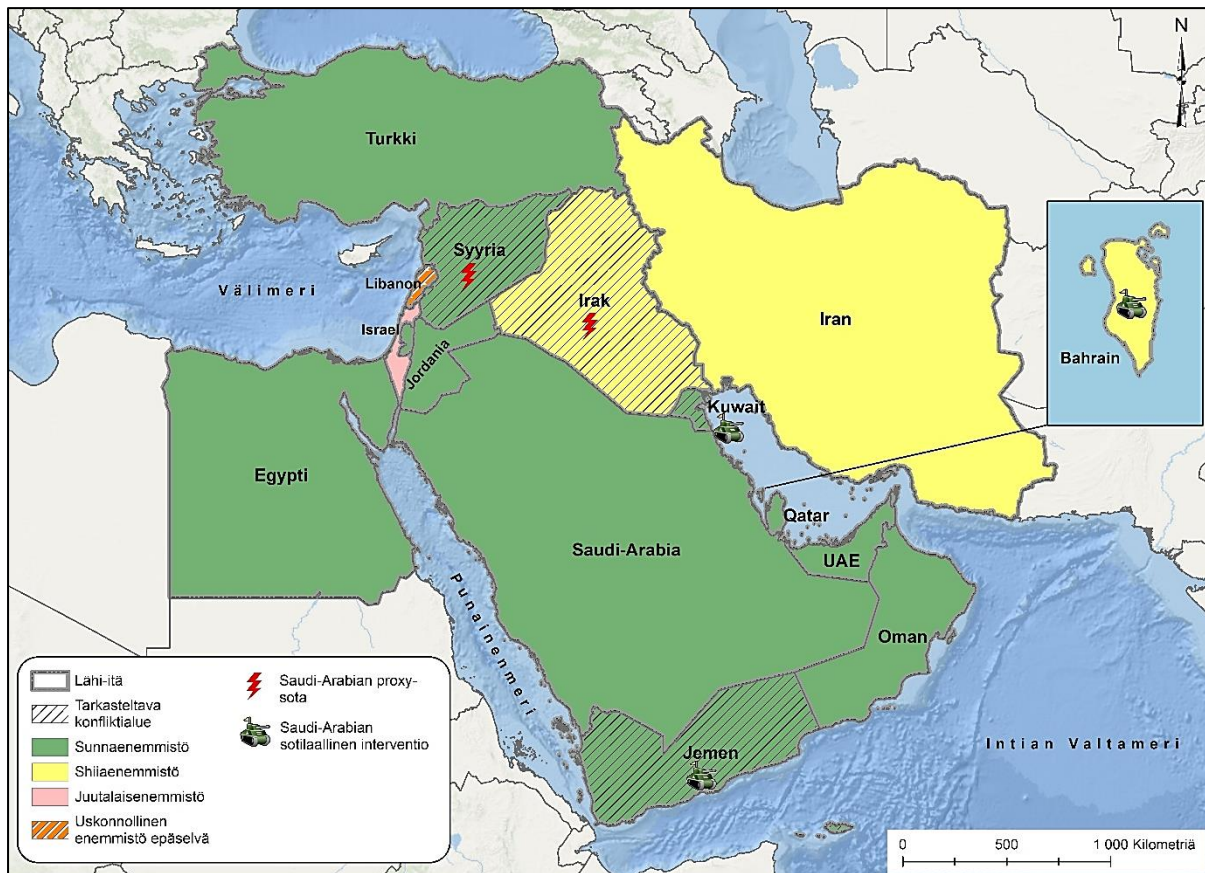
Aras & Falk (2015) sekä Aras & Yorulmazlar (2016) ovat tutkineet erityisesti arabikevättä ja sen vaikutusta Lähi-idän geopolitiikkaan. Syyrian konfliktin käsittely perustuu erityisesti Christopher Phillipsin (2016) ja Samer Abboudin (2016) teoksiin. He tarjoavat hyvin selkeän ja monipuolisen kuvan konfliktin taustasta, toimijoista, seurauksista ja mahdollisista tulevaisuuden vaihtoehdoista. Jemenin sisällissodan käsittely perustuu Bruce Riedelin sekä Asher Orkabyin teoksiin. Varsinkin Orkaby (2017) tarjoaa hieman eri näkökulman Jemenistä, joka enimmäkseen käsitetään Saudi-Arabian ja Iranin proxy-sotana.

4. Tutkimusalue

4.1. Lähi-itä ja Saudi-Arabia

Tutkimusalue on Lähi-itä. Se on käsitteenä epämääräinen, sillä siihen on sisällytetty eri valtioita määritelmästä riippuen. Gasiorowski (2014: 3) määrittelee Lähi-idän ulkorajat seuraavasti: lännessä rajana on Egypti ja idässä Iran, pohjoisessa Turkki ja etelässä Jemen (kuva 1). Monesti myös Pohjois-Afrikka (Maghreb) luetaan osaksi Lähi-itää, mutta tällöin kuitenkin puhutaan yleensä laajemmasta MENA-alueesta (Middle East and North Africa). Käytän gradussani Gasiorowskin suppeampaa määritelmää eli jätän Maghrebin pois Lähi-idän määritelmästä. Vaikka Maghrebin politiikka on usein tärkeä osa Lähi-idän laajempaa kontekstia, sen tarkastelu ei ole tässä työssä olennaista. Joskus Lähi-itään luetaan kuuluvaksi

myös Somalia, Sudan, Afganistan, Pakistan ja Kaukasuksen valtiot, mutta tässä työssä nämä maat jätetään tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niillä ei ole tutkielmassa merkittävää osaa.

Kuva 1. Tutkimusalue. Karttaan on merkitty uskonnolliset enemmistöt sekä konfliktit, joissa Saudi-Arabia on osallisena joko proxy-toimijoiden tai sotilaallisen intervention kautta.

Kuvasta 1 näkee myös konfliktialueiden sijaitsevan maantieteellisesti hyvin lähellä Saudi-Arabiaa. Kuwaitissa tapahtunut sotilasoperaatio eroaa Bahrainin ja Jemenin tapauksista siinä, että Saudi-Arabia osallistui miehittäjän (Irakin) poisajamiseen ja Kuwaitin suvereniteetin palauttamiseen. Sen sijaan Bahrainissa ja Jemenissä Saudi-Arabian sotilaallinen interventio on perustunut sen välittömien turvallisuusintressien suojeluun. Saudi-Arabia ei ole tehnyt sotilaallista interventiota Irakin tai Syyrian territorioille, vaan turvautunut proxy- eli sijaistoimijoihin maiden konflikteissa.

Valtaosa Lähi-idästä on kuumaa ja kuivaa aavikkoa tai aroa. Suurin alueen väestöstä on keskittynyt kaupunkeihin rannikkoalueille ja jokien varsille. Lähi-idän väkiluku on yli 420 miljoonaa 15 valtiossa (sekä palestiinalaisalueilla), joista kolmessa väkiluku on yli 80 miljoonaa: Egyptissä 97 miljoonaa, Iranissa 82 miljoonaa ja Turkissa 81 miljoonaa (taulukko 1). Saudi-Arabia on pinta-alaltaan Lähi-idän suurin valtio. Väkiluvultaan (28,6 milj.) Saudi-Arabia ei yllä suurimpien valtioiden joukkoon, mutta se on kuitenkin tässä suhteessa suurin

Arabian niemimaalla. Jemen on väestöltään lähes yhtä suuri kuin Saudi-Arabia, mutta pinta-alaltaan ja vauraudeltaan huomattavasti vaatimattomampi.

Taulukko 1. Lähi-idän valtioiden pinta-ala ja väkiluku vuonna 2017 (CIA 2018), BKT asukasta kohden (The World Bank 2018) sekä shiiaväestön osuus kokonaisväestöstä (Pew Research Center 2009; United States Department of State 2011; CIA 2018).

	Pinta-ala (km²)	Väkiluku (milj.)	BKT/asukas (\$)	Shiiaväestön osuus (% väkiluvusta)
Bahrain	760	1,4	23 655	65-75
Egypti	1 001 450	97	2412	>1
Irak	438 317	39,2	5165	64-69
Iran	1 648 195	82	5415	90-95
Israel	20 770	8,3	40 270	-
Jemen	527 968	28	660 *	35-40
Jordania	89 342	10,3	4129	>1
Kuwait	17 818	2,9	29 040	20-25
Libanon	10 400	6,2	8523	27
Oman	309 500	4,6	15 568	5
Qatar	11 586	2,3	63 505	10
Saudi-Arabia	2 149 690	28,6	20 760	10-15
Syyria	185 180	18	2058 **	13
Turkki	783 562	81	10 540	10-15
UAE	83 600	6,1	40 698	15

* Vuonna 2016

** Vuonna 2007

Taulukosta 1 näkee, että Lähi-idän valtiot ovat hyvin erilaisia niin pinta-alan, väkiluvun kuin BKT:n osalta. Kuilut suurimman ja pienimmän tai rikkaimman ja köyhimmän valtion välillä ovat hyvin suuria. Jemenin ja Syyrian BKT:sta asukasta kohden on hyvin vaikea löytää luotettavaa tietoa maiden sotatilojen takia. Vertailukelpoisuuden vuoksi olen käyttänyt vain Maailmanpankin dataa, mistä johtuen Syyrian ja Jemenin luvut ovat viimeisimmiltä saatavilla olevilta vuosilta. Niiden BKT asukasta kohden on surkeaa luettavaa, varsinkin, kun niitä vertaa läheisiin Persianlahden öljymonarkioihin.

Kuten kuvasta 1 huomaa, sunnalaisuus on selvästi enemmistönä Lähi-idässä. Tämä kuitenkin kätkee alleen huomattavan suuria shiiavähemmistöjä, joita on monissa maissa (taulukko 1).

Tarkkoja lukuja shiia- tai sunnavähemmistöistä (tai vähemmistöistä ylipäättään) on harvoin saatavilla, sillä niiden tilastointi on lähes olematonta tai hyvin epämääräistä. Lisäksi luvut vaihtelevat laskutavan ja tulkinnan mukaan. Taulukon 1 luvuista saa kuitenkin hyvin suuntaa-antavan kuvan. Varsinkin Jemenissä huomattavan suuri osa väestöstä on shiioja. He keskittyvät pääasiassa maan pohjoisosiin ja heillä on merkittävä asema maan meneillään olevassa sisällissodassa. Bahrainin erikoisuutena on se, että hallitseva Al Khalifan dynastia on sunnalainen, vaikka valtaosa väestöstä tunnustaa shiiaislamia. Syyriassa asetelma on toisinpäin, sillä maata hallitsevat alawiitit, jotka katsotaan shiialaisuuden lahkoksi. Vain Egyptissä, Jordaniassa ja Israelissa shiiayhteisöt ovat häviävän pieniä. Saudi-Arabiassa shiit keskittyvät maan itäosiin suurten öljykenttien ympäristöön sekä maan lounaisosaan Jemenin rajan läheisyyteen. Libanonissa shiit ja sunnit muodostavat molemmat noin 27 % väestöstä, joten he eivät sinänsä ole vähemmistö, mutta eivät myöskään enemmistö. Vähemmistöasemassa olevien shiiojen asema on pääasiassa heikko, pois lukien Syyria sekä Libanon ja kenties Kuwait, jossa shiioilla on perinteisesti ollut parempi asema.

4.1.1. Saudi-Arabian historiaa

Nykyinen Saudi-Arabian kuningaskunta perustettiin virallisesti vuonna 1932. Käytännössä se sai alkunsa jo vuonna 1902, kun Abd al-Aziz Al Saud (tunnetaan yleisesti nimellä Ibn Saud) valloitti Najdin alueella sijaitsevan Riadin, jonka hallinnan Al Saudin suku oli aiemmin menettänyt. Seuraavien vuosikymmenten aikana Ibn Saud valloitti nykyisen Saudi-Arabian kattavat alueet. Hänen tukenaan olivat wahhabi-islamia seuraavat heimot, jotka vuoteen 1925 mennessä valloittivat hashemiittien hallitseman Hijazin kuningaskunnan, jossa Mekka ja Medina sijaitsevat. Vuonna 1932 Ibn Saud yhdisti valloittamansa alueet Saudi-Arabian kuningaskunnaksi (Eilts 2004: 219).

Ulkoiset turvallisuuskysymykset ovat olleet suuressa roolissa Saudi-Arabian politiikassa kuningaskunnan perustamisesta lähtien. Kuningaskunnan nojautuminen Yhdysvaltoihin toisen maailmansodan jälkeen on perua 1930-luvulta. Jordaniassa ja Irakissa valtaa piti Hashemiittien suku (Irakissa vuoteen 1968 saakka), jolta Ibn Saud valloitti dynastian keskuksen Hijazin vuonna 1925. Hashemiitit turvautuivat Ison-Britannian apuun saadakseen entiset kotialueensa takaisin, minkä vuoksi saudit suhtautuivat britteihin hyvin epäileväisesti ja ajautuivat kohti Yhdysvaltoja. Tämä sopi Yhdysvalloille, joilla oli intressejä turvata öljysaantinsa maan ulkopuolella (Teitelbaum 2010: 7).

Hashemiittien uhka hävisi vähitellen toisen maailmasodan jälkeen ja sen tilalle nousivat kommunismin ja Neuvostoliiton muodostama varjo. Se muodosti niin Yhdysvalloille, Saudi-Arabialle kuin Iranille yhteisen vihollisen. Kylmä sota oli Saudi-Arabian modernisaation aikaa, joka kuitenkin toi mukanaan uusia sisäisiä uhkia. Maan sorrettiin shiiavähemmistöön kuuluvat työläiset lakkoilivat usein ja aiheuttivat levottomuuksia. Maassa paljastui myös kommunistisia ja ba'athistisia soluja, jotka Al Saudin dynastia näki uhkana vallalleen. Ulkopolitiikan tasolla Iran oli Saudi-Arabian suurin huolenaihe. Maiden väliset suhteet ovat olleet kautta historian hyvin monimutkaiset, sillä uskonnollisesti katsottuna maat edustivat omia ääripäitään. Toisaalta ennen vuoden 1979 Iranin vallankumousta uskonnolla ei juuri ollut sijaa Iranin ulkopolitiikassa. Kommunismin ja Neuvostoliiton vastustus yhdisti maiden politiikkaa ja ne tukeutuivat kumpikin Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloissa tätä politiikkaa kutsuttiin presidentti Nixonin *"twin pillars"* -politiikaksi (Teitelbaum 2010: 8-10).

Vuonna 1979 Lähi-idässä tapahtui kaksi merkittävää tapahtumaa: Iranin vallankumous ja Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin. Iranin vallankumouksen myötä sen länsimäinen suuntautuminen hävisi. Saudi-Arabialle uusi militantti shiiavaltio loi useita turvallisuusuhkia. Jo vuoden 1979 aikana Saudi-Arabian öljyrikkailla shiia-alueilla puhkesi mellakoita, jotka jatkuivat aina seuraavan vuoden puolelle. Mellakat syntyivät Iranin vallankumouksen innoittamina, vaikka shiioilla oli muutenkin paljon hampaankolossa valtion harjoittaman syrjinnän vuoksi. Neuvostoliiton hyökättyä Afganistaniin Yhdysvaltojen presidentti James Carter julisti niin kutsutun Carterin doktriinin, jonka mukaan Yhdysvallat oli valmis voimankäyttöön taatakseen etunsa Persianlahdella. Vuonna 1981 Ronald Reagan lisäsi Yhdysvaltojen läsnäoloa Persianlahden alueella nojautuen juuri Carterin doktriiniin. Taustalla vaikutti pyrkimys estää Saudi-Arabiassa samanlaiset kehityskulut kuin Iranissa muutamaa vuotta aiemmin (Teitelbaum 2010: 10–14).

Samaan aikaan shiiamellakoiden kanssa wahhabistiset ääri-islamistit valtasivat Mekkan suurmoskeijan. He vastustivat regiimin löyhää sitoutumista islamiin ja kuningasperheen islaminvastaisena pidettyä käytöstä. Ääriaineiden syntymisen taustalla oli vuosikymmenten takainen päätös luovuttaa koulutus ja moskeijoiden valvonta wahhabistisen uskonoppineiston käsiin, jotta se katsoisi sormiensa läpi niin valtion kuin kuningasperheen enemmän tai vähemmän hyväksyttävät toimet. Seurauksena oli kuitenkin se, että uskonoppineisto levitti radikaaleja ja länsivastaisia ajatuksiaan kansan keskuuteen. Saudi-Arabia käytti alueellisia kehityksiä hyödykseen suuntaamalla ääriajattelun Afganistanin sotaan. Hallinto suostutteli uskonoppineiston rohkaisemaan nuoria lähtemään taistelemaan Afganistaniin

neuvostojoukkoja vastaan toivoen samalla ääriaineksen saavuttavan marttyyriuden saudimaaperän ulkopuolella. Saudi-Arabia pyrki myös kanavoimaan ääriajattelua länteen, jossa uskonnollista kiihkoa saarnattiin saudien rahoittamissa moskeijoissa (Teitelbaum 2010: 16–18).

Vuosikymmenten ajan Lähi-idän alueellisen järjestyksen muodosti Saudi-Arabian, Irakin ja Iranin muodostama kolmio. Vaikka järjestelmän voimatasapaino olikin heikko, maat löysivät keinoja ylläpitää sitä. Jos yksi kolmesta valtiosta voimistui liikaa, muut pyrkivät tasapainottamaan sitä. Irakin sodan jälkeen vuodesta 2003 eteenpäin Yhdysvallat on osittain ottanut Irakin paikan. Irakin ja Iranin välinen sota 1980–88 heikensi molempia maita. Kolmion tasapainon säilyttämiseksi Saudi-Arabia ei enää halunnut heikentää Irania, kun se oli sodan aikana tukenut sen vastaisia sotatoimia (Fürtig 2007: 627–630). Kylmän sodan päättyminen kuitenkin tarkoitti suurempia muutoksia sitten toisen maailmansodan. Siirtyminen kaksinapaisesta yksinapaiseen maailmaan vaikutti merkittävästi Lähi-itään. Niin Venäjän, Kiinan kuin muiden nouseminen haastamaan Yhdysvallat on tarkoittanut jälleen uusia muutoksia 2000-luvun kuluessa. Samoin myös muutosvastainen ja konservatiivinen Saudi-Arabia on ollut pakotettu mukautumaan vaihtuviin olosuhteisiin.

4.1.2. Nykyvaltio

Saudi-Arabia ei ole millään lailla luonnollinen poliittinen kokonaisuus, jolla olisi pitkä historia valtion keskustoimintojen tai kansallisen identiteetin suhteen. Al Saudin vallan legitimitetti ei kumpua identiteetistä vaan islamista. Ongelmana on, että wahhabistinen tulkinta toimii yhdistävänä tekijänä vain Arabian niemimaan keskiosissa, ja esimerkiksi shiit (idässä ja etelässä) tai muita lakikoulukuntia seuraavat sunnalaiset (esimerkiksi maan läntisissä osissa) jäävät sen yhdistävän vaikutuksen ulkopuolelle. Saudi-Arabia pyrkii paikallisen hegemonian asemaan Arabian niemimaalla, jossa se on niin sotilaallisesti kuin taloudellisesti vahvin valtio. Se ei halua antaa ulkopuolisille mahdollisuutta saada jalansijaa alueella. Saudi-Arabia on ollut näissä pyrkimyksissään suhteellisen menestynyt. Pienemmillä monarkioilla ja Saudi-Arabialla on monimutkaiset ja osin jännitteiset tarinat, mutta yhteiset talous- ja turvallisuusintressit ovat pitäneet ne toistaiseksi enemmän yhdessä kuin erillään. Meneillään oleva Qatarin kriisi on kuitenkin asettanut tämän hauraan harmonian kyseenalaiseksi. Saudi-Arabian omat kyvyt nousta alueellisen hegemonian asemaan ovat rajalliset, sillä sen potentiaaliset alueelliset kilpailijat ovat sotilaallisesti vahvempia ja demografisesti suurempia. Voimasuhteista johtuen

Saudi-Arabia on keskittynyt etsimään liittolaisia tasapainoillakseen kilpailijoidensa kanssa. Maan historiasta johtuen ideologiset uhat on Saudi-Arabiassa koettu selvästi välittömämmiksi kuin sotilaalliset uhat (Gause 2011a: 170–177).

Saudi-Arabia on pyrkinyt ottamaan johtavaa roolia Lähi-idän konfliktien välittäjänä. Diplomatian korostamisella on kaksi merkittävää toimintoa. Sillä pyritään ehkäisemään Lähi-idässä esiintyviä jännitteitä ennen kuin ne puhkeavat avoimeksi konfliktiksi. Tällä tavoin saudit voivat välttää sotilaallisen vastakkainasettelun ja ainakin rajoittamaan konfliktin leviämisen Persianlahdelle. Välittäjän rooli myös pitää Saudi-Arabian alueellisesti tärkeänä poliittisena toimijana (Kostiner 2011: 108). Saudi-Arabia onkin onnistunut ratkomaan arabimaiden välisiä kiistoja rauhanomaisin keinoin. Tästä esimerkkinä ovat Marokon ja Polisariön saaminen yhteen neuvottelupöytään, kun taas Libanonin sisällissodassa 1975–1990 maa käytti hyviä suhteitaan eri uskontokuntiin saadakseen osapuolet neuvotteluihin. Vuonna 1999 Saudi-Arabia taivutteli Libyan Muammar Gaddafin luovuttamaan kaksi Pan-American lentoyhtiön lentokoneen pommituksesta syytettyä Haagin erikoistuomioistuimeen, jotta YK:n Libyan vastaiset sanktiot saatiin poistettua (Eilts 2004: 228). Sen sijaan 2000-luvun onnistumiset ovat jääneet vähäisemmiksi.

Saudi-Arabian vaikutusvallan perusta on kaksiosainen: taloudellinen ja ideologinen. Tärkein Saudi-Arabian vaikutuskeino Lähi-idässä on raha. Saudi-Arabia on edistänyt omia alueellisia tavoitteitaan tukemalla liittolaisiaan osana tasapainottelua voimakkaampien valtioiden välissä. Tukien laajuutta on hyvin vaikea saada selville, sillä hallituksista riippumattomien tahojen rahoituksesta jää harvoin jälkiä julkisiin lähteisiin (Gause 2011a: 178; Gause 2011b: 19–20). Saudi-Arabia on myös käyttänyt öljyään instrumenttina painostaakseen länsimaita, vuosina 1967 ja 1973. Molemmilla kerroilla syinä olivat länsimaiden antama tuki Israelille, joka oli sodassa arabimaita vastaan (Eilts 2004: 228).

Toinen merkittävä Saudi-Arabian vaikutusvallan osa on ideologinen. Vuosikymmenten ajan Saudi-Arabia on pyrkinyt edistämään omaa konservatiivista islamintulkintaansa, wahhabismia, joka tunnetaan arabimaailmassa laajemmin salafismina. Wahhabismi syntyi 1800-luvulla reformiliikkeenä, jonka tavoitteena oli palata islamin juurille puhdistamalla se kaikesta vieraista kulttuureista lainatuista tavoista, sillä niiden koettiin heikentävän islamia. Wahhabismissa on keskeistä Koraanin kirjaimellinen tulkinta. Shiioihin suhtaudutaan vihamielisesti eikä heitä pidetä muslimeina. 1970-luvulta lähtien wahhabismin vaikutusvalta on kasvanut ympäri islamilaisen maailman ja siitä on tullut salafiliikkeitä ajava teologinen

voima, mikä on kiristänyt sunnien ja shiiojen välejä (Nasr 2016: 96–98). 1970-luvulla kuningas Faisal omaksui strategian, jonka mukaan wahhabismin levittäminen ja sen kautta islamin puolustajan roolin omaksuminen auttaisi saudiregiimi säilyttämään valtansa pitkällä aikavälillä (Choksy & Choksy 2015: 27). Saudeilla on ollut merkittävä rooli salafismin vaikutusvallan kasvussa arabimaissa ja maa on perustanut niin isäntävaltion alaisia kuin Saudi-Arabiasta riippuvaisia kansainvälisiä organisaatioita, jotka edistävät salafistista islamintulkintaa. Salafismin tukeminen on tosin muodostunut ongelmaksi Saudi-Arabialle, sillä kuningaskunta ei kykene sanelemaan siihen pohjaavien ääri-islamistien agenda (Gause 2011a: 178; Gause 2011b: 20–21).

Taloudellinen voima ja ideologinen vaikutusvalta ovat mahdollistaneet Saudi-Arabian puuttumisen heikompien ja konfliktien riivaamien valtioiden sisäpolitiikkaan erilaisten proxy-toimijoiden kautta. Taisto alueellisesta vaikutusvallasta käydään enemmän tai vähemmän valtioiden sisäpolitiikan kautta, joita Saudi-Arabia (ja muut) pyrkivät ohjaamaan omien intressiensä mukaisiksi. Viimeisinä vuosikymmeninä näitä valtioita ja alueita ovat olleet niin Libanon, Palestiina, Jemen, Irak kuin Syyria. Sisäpoliittisen vaikuttamisen ongelmana on, ettei Saudi-Arabian vaikutusvalta ole kovinkaan luotettavaa, varsinkaan pitkällä aikavälillä. Tämä johtuu siitä, että paikallisten ryhmittymien uskollisuus on mahdollista vain ostaa hetkeksi, muttei pysyvästi. Historia tuntee useita tapauksia, jossa Saudi-Arabian aiemmin tukemat liittolaiset ovat kääntyneet isäntäänsä vastaan. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi eri islamistiryhmittymät, Saddam Hussein, Jemenin entinen presidentti Ali Abdullah Saleh ja Taliban (Gause 2011a: 179).

4.2. Lähi-idän instituutiot

Lähi-idässä ei nimellisesti ole puutetta alueellisista organisaatioista. Ne ovat kuitenkin pääasiassa olleet hyvin heikkoja ja epäonnistuneet ratkaisemaan alueellisia ongelmia tehokkaasti. Iran ja Israel on lähes aina jätetty ulkopuolelle kaikista alueellisista järjestelyistä, joskin Iranilla on lukuisia kahdenkeskeisiä sopimuksia naapurimaidensa kanssa. Alueelliset organisaatiot eivät välttämättä kykene korvaamaan YK:ta tai muita globaaleja toimijoita alueellisen vakauden tuojina, mutta niiden etuna on niiden nauttima suurempi legitimitetti Lähi-idän valtioiden keskuudessa (Fawcett 2011: 59–60). Vain kaksi alueellista organisaatiota muodostavat poikkeuksen Lähi-idän paperitiikeriorganisaatioihin: Arabiliitto ja Persianlahden yhteistyöneuvosto eli GCC.

4.2.1. Arabiliitto

Arabiliitto perustettiin vuonna 1945 edistämään arabimaiden poliittista ja taloudellista yhteistyötä panarabismien nimissä. Arabiliitto on kuitenkin epäonnistunut luomaan syvempää yhteistyötä jäsenmaidensa välille ja valtaosa sen tekemistä päätöksistä on jätetty täyttämättä. Ensivuosiensa aikana Arabiliitto ei onnistunut kehittämään vahvaa institutionaalista kehystä ja jäsenmaiden väliset erimielisyydet tekivät päätöksenteosta hankalaa. Järjestön alun taivalta vaivasi myös se, että se käytännössä toimi Egyptin ulkopoliittikan välineenä. Lisäksi Saudi-Arabia on suhtautunut negatiivisesti panarabismien leviämiseen, sillä se on kokenut sen uhkana regiimilleen. Vaikeuksista huolimatta järjestö on tehnyt monia merkittäviä päätöksiä. Niitä ovat muun muassa PLO:n perustaminen vuonna 1964, Egyptin erottaminen järjestöstä vuonna 1978 sen tehtyä rauhansopimuksen Israelin kanssa ja Saddam Husseinin aggression tuomitseminen Persianlahden sodassa vuonna 1990. 2000-luvulla järjestön merkitys on kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Vuonna 2004 järjestö sitoutui poliittisten reformien tekemiseen, mutta kuten kautta historian, päätösten toimeenpanossa on ollut suuria ongelmia. Uudistuksia ei tapahtunut, mikä lopulta kulminoitui arabikevääseen vuonna 2011. On ironista, että vuoden 2004 päätös tehtiin Ben Alin Tunisiassa, josta myös arabikevät alkoi. Arabikevään levitessä GCC nousi ainoaksi johdonmukaiseksi alueelliseksi järjestöksi (Maddy-Weitzman 2012).

Martin Beckin (2015: 195–196) mukaan Arabiliitto suunniteltiin säilyttämään valtioiden suvereniteetti, jonka vuoksi se ei ole kyennyt toimimaan ylikansallisenä järjestönä. Hänen näkemyksensä Arabiliiton merkittäviin saavutuksiin on myös hyvin kriittinen, sillä näennäisistä onnistumisista huolimatta ne eivät ole aikaansaaneet mitään merkittävämpää. Hän myös korostaa, että Arabiliiton merkitys konfliktien ratkaisussa on ollut hyvin rajoittunutta.

Tämä on näkynyt myös Saudi-Arabian kyynisenä suhtautumisena järjestöä kohtaan. Arabikevään tuomat haasteet ovat olleet Saudi-Arabialle suurin houkutin toimia osana järjestön alueellista politiikkaa. Uhkien väistymisen myötä Saudi-Arabia on kuitenkin uudelleenarvioinut sen tarvetta edistää yhteistä alueellista agenda. Syvemmän yhteistyön aikaansaamiseksi jäsenmaiden välillä tulisi olla enemmän luottamusta. Tällä hetkellä varsinkin Saudi-Arabian naapurimaat kuitenkin pelkäävät Saudi-Arabian pyrkivän hallitsemaan asemaan yhteistyön sijaan (Beck 2015: 204). Tämä heijastuu myös Persianlahden yhteistyöneuvoston (GCC) toiminnassa.

4.2.2. Persianlahden yhteistyöneuvosto (GCC)

Saudi-Arabia on laittanut huomattavasti painoarvoa GCC:lle (*Gulf Cooperation Council*). Järjestö perustettiin vuonna 1981 paljolti Saudi-Arabian aloitteesta. Järjestö koostuu kuudesta arabivaltiosta Persianlahden rannikolla: jäsenmaat ovat Kuwait, Yhdistyneet arabiemiraatit (UAE), Saudi-Arabia, Bahrain, Oman ja Qatar. Alun perin GCC:n visioitiin olevan kollektiivinen turvallisuus-, kulttuuri- ja talousyhteistyöelin. Varsinkin kulttuurisella ja taloudellisella puolella GCC-valtioiden välillä on ollut paljon edistystä, mutta turvallisuussektorilla edistystä on ollut vähemmän. Varsinkin pienemmät valtiot pelkäävät Saudi-Arabian muuttavan GCC:n instrumentiksi Saudi-Arabian kontrollille alueen valtioista (Eilts 2004: 224). GCC:llä on omat puolustusvoimat, *Peninsula Shield*, joka on yhdistelmä jäsenvaltioiden omia sotavoimia. Se ei kuitenkaan ole keskitetty sotilasliittouma, vaan siltä puuttuu niin koheesio kuin keskitetty komento. Muu sotilaallinen yhteistyö on ollut GCC:n sisällä todella vähäistä (Kostiner 2011: 96–98).

Saudi-Arabia on käytännössä hallitseva valtio GCC:ssä vaikka järjestö pyrkiikin tasavertaisuuteen, ainakin teoriassa. Saudi-Arabian hallitsevaan asemaan on useita syitä: järjestön päämaja sijaitsee Riadissa, Saudi-Arabia on alueen suurin valtio demografisesti, pinta-alaltaan, taloudeltaan ja armeijaltaan, sillä on suurimmat öljyvarat sekä läheiset suhteet Yhdysvaltoihin ja maassa sijaitsee Islamin kaksi pyhintä kaupunkia (Mason 2015: 50). Saudi-Arabia on aktiivisesti pyrkinyt johtavaan asemaan ja vaikuttamaan muihin jäsenvaltioihin. Johtajuuden lisäksi Saudi-Arabia on osallistunut aktiivisesti rakentamaan dialogiin GCC-valtioiden välillä ja muun muassa maiden väliset rajakiistat on pyritty ratkomaan järjestön puitteissa. Saudi-Arabian suhteet Iraniin ovat aiheuttaneet GCC:ssä kitkaa, sillä saudien on koettu ajavan omaa politiikkaansa järjestön kustannuksella. Pitkällä aikavälillä katsottuna GCC voidaan nähdä jakautuneen kahteen leiriin, jossa toisella puolella ovat Saudi-Arabia ja Bahrain ja muut valtiot toisella (Eilts 2004: 224–225). Varsinkin Saudi-Arabian ja Qatarin suhteet ovat olleet hankalat niin poliittisista kuin taloudellisista syistä. Arabikevään myötä maiden väliset jännitteet ovat kasvaneet ja kulminoituneet meneillään olevaan Qatarin kriisiin.

Wright (2011: 90) kuitenkin huomauttaa, että huolimatta GCC:n tärkeydestä Persianlahden yhteistyöelimenä, sillä ei ole suurinta roolia yksittäisten jäsenvaltioiden tai alueellisen ulkopoliitiikan muodostamisessa. GCC:a hyödynnetään sen sijaan ulkopoliitiikkojen koordinoinnissa. Käytännössä järjestö on neuvoa-antava, koska sillä ei ole kykyä luoda sitovia poliittisia tai lainopillisia sopimuksia. Kostinerin (2011: 112) mukaan GCC:llä ei ole yhtenäistä

näkemyistä Lähi-idän poliittisesta järjestyksestä, vaan se lähinnä keskittyy nykyisen tilanteen ylläpitämiseen.

4.3. Sektarianisointi ja sektarianismi

Yksi Saudi-Arabian nykyisen Lähi-idän politiikan piirteitä on sektarianististen jakolinjojen vahvistaminen ja vastakkainasettelun luominen eli sektarianisointi (engl. *sectarianization*) (Gause 2011b: 21). Sektarianisointi tarkoittaa spesifeissä konteksteissa toimivien toimijoiden muovaamia prosesseja, joilla ne pyrkivät saavuttamaan poliittisia päämääriä tukeutuen tietyn (uskonnollisen) identiteetin mobilisointiin. Sektarianisaation prosessia muokkaavat niin luokkadynamiikat, heikot valtiot kuin geopoliittinen kilpailu. Sektarianismi ei ole läpi historian kulkeva staattinen voima, vaan se on peräisin Lähi-idän modernista historiasta 1800-luvulta alkaen. Tärkein sektarianismia muovaava tekijä on autoritarianismi, ei teologia. Autoritaariset regiimit ovat tarkoituksella manipuloineet sektarianistisia identiteettejä omiin tarkoituksiinsa pyrkimyksenään estää poliittisten muutosten toteutuminen. Nykypäivän Lähi-idässä sektarianistinen konflikti palvelee poliittisen vallan varmistamista identiteettimobilisaation kautta (Hashemi & Postel 2017: 4-5)

Sektarianismi (arab. *ta'ifiyya*) on olennainen osa Saudi-Arabian ja Iranin välistä geopoliittista taistoa. Tämä ilmenee erityisesti sunni-shiia -jakolinjaa pitkin, joita edellä mainitut valtiot katsovat puolustavansa. Irakin sotaa pidetään usein vedenjakajana Lähi-idän sektarianismin leviämisen kannalta, jolloin Lähi-itä muuttui Saudi-Arabian ja Iranin väliseksi bilateraaliksi järjestelmäksi. Irakin sisäpolitiikan sektarianisoituminen Saddamin regiimin kaatumisen jälkeen edesauttoi sektarianismin leviämistä myös muualla Lähi-idässä. On kuitenkin syytä muistaa, ettei sektarianismi ole seurausta Irakin sodasta, vaan taustalla vaikuttavat useat sukupolvien ajan kehittyneet kumulatiiviset tekijät (Haddad 2017). Sektarianismin nopea leviäminen liittyy varsinkin Saudi-Arabian ja Iranin geopoliittiseen kilpailuun, jonka tukena ne ovat käyttäneet sektarianistisia identiteettejä, narratiiveja ja symboleita tehdäkseen tyhjäksi niin sisäiset kuin ulkoiset uhat. Arabikevään kansannousujen alettua kilpailu on syventynyt entisestään (Salloukh 2017: 36).

Sektarianismi on siis moderni poliittinen ilmiö, jota Lähi-idän autoritaariset johtajat ruokkivat ja joiden valta riippuu vanhojen uskonnollisten identiteettien nostattamisesta ja politisoimisesta. On totta, että uskonnollisten identiteettien merkitys Lähi-idän politiikassa on nykyään suurempi kuin aiemmin, mutta toisaalta valtiolliset toimijat ovat politisoineet nämä

identiteetit poliittisen hyödyn saavuttamiseksi. Sektarianismi ei selitä Lähi-idän väkivaltaa, vaan merkittävämpiä syitä ovat autoritarianismin, kleptokratian, stagnaation ja valtiosorron sekoitus. Vaarana on, että sektarianismi juurtuu syvemmin Lähi-idän yhteisöihin ja siitä tulee itsensä täyttävä profetia (Hashemi & Postel 2017: 20–21). Nostattamalla sektarianistisia jännitteitä Saudi-Arabia on kyennyt, ainakin lyhyellä aikavälillä, Iranin vastaiseen alueelliseen mobilisaatioon. Kompromissien ja sovinnon aikaansaaminen on kuitenkin hankaloitunut. Saudi-Arabian nostattama sektarianismi ruokkii myös salafistiekstremismistä, jossa shiiavastaisuus on hyvin keskeistä. Vaarana on, että alueelliset jännitteet lähtevät kokonaan käsistä luoden laajemman konfliktin arabimaiden ja Iranin välille (Gause 2011b: 21)

5. Saudi-Arabia Lähi-idän konflikteissa

Luvun tavoitteena on kartoittaa Saudi-Arabian geopolitiikkaa Lähi-idässä kronologisessa järjestyksessä erityisesti kolmen suuren konfliktin, Persianlahden sodan, Irakin sodan sekä Syyrian konfliktin, kautta. Aloitan Persianlahden sodasta, jonka jälkeen tarkastelen vuosien 1991–2003 välistä ajanjaksoa, joka päättyy Irakin sodan alkuun. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Irakin sotaa ja aikaa itse sotatoimien jälkeen aina arabikevääseen saakka, eli tämä ajanjakso käsittää vuodet 2003–2011. Arabikevät ja Syyrian konflikti ansaitsevat kumpikin oman lukunsa, sillä niillä on ollut hyvin merkittäviä vaikutuksia Lähi-idän valtiojärjestelmään sekä Saudi-Arabian asemaan. Käsittelen myös Jemenin konfliktia lyhyesti, sillä se on Saudi-Arabian kannalta hyvin merkittävä konflikti, vaikka sen merkitys on Lähi-idän mittakaavassa pienempi.

Päätän konfliktien tarkastelun vuoden 2017 Qatarin kriisiin, jonka merkitystä pohdin lyhyesti tutkielman lopussa. Valitsin tämän ajankohdan, sillä se omalta osaltaan aloittaa jälleen uuden luvun Lähi-idän geopolitiikassa ja toisaalta meneillään olevat konfliktit ovat jähmettyneet polkemaan paikallaan, eikä nopeita ratkaisuja ole näköpiirissä. Aivan lopuksi vastaan tutkielman alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin ja pohdin Saudi-Arabian geopolitiikkaa, sen roolia alueen konflikteissa ja käsitystä valtioyhteisöstä.

5.1. Persianlahden sota (1990–91)

Persianlahden sota toimii vedenjakajana Lähi-idän politiikassa, kun heikentynyt Neuvostoliitto antoi tietä Yhdysvaltojen johtamalle liittoumalle Irakia vastaan. Tähän asti molemmat suurvallat olivat kilpailleet alueella suojellen intressejään ja liittolaisiaan. Hajottuaan Neuvostoliitto ei enää kyennyt haastamaan Yhdysvaltojen voimaa tai vaikutusvaltaa alueella (Milton-Edwards & Hinchcliffe 2004: 36–42).

Irakin hyökkäys Kuwaitiin elokuussa 1990 yllätti niin arabi- kuin länsimaat. Invaasion taustalla vaikuttivat Saddamin persoonan lisäksi myös aggressiivinen nationalismi sekä halu liittää öljyrikas Kuwait osaksi Irakia. Irak tarvitsi öljyä, sillä maan oli yhä vaikeampi tulla omilla varoillaan toimeen sen hinnan laskettua huomattavasti. Saddam oli laskenut sen varaan, etteivät keskenään kinastelevat arabimaat asettuisi häntä vastaan, eivätkä arabimaat pyytäisi länttä apuun (Hassan 1999: 4-5; Munro 2006: 1-5, 20). Irak perusteli invaasiota Kuwaitissa tapahtuneen vallankumouksen tukemisena, mutta käytännössä se anneksoi eli liitti Kuwaitin itseensä. Irak perusteli sitä sen perimmäisenä oikeutena sekä kolonialismin perinnön kaatamisena pan-arabialaisen yhtenäisyyden edistämiseksi (Milton-Edwards ja Hinchcliffe 2004: 101–102).

Todellisuudessa kävi kuitenkin päinvastoin kuin Saddam uskoi: Saudi-Arabian johdolla arabimaat onnistuivat muodostamaan Irakin vastaisen rintaman. Irak ei myöskään nähnyt ennalta mahdollisuutta sille, että Saudi-Arabia avaisi territorionsa Yhdysvaltojen joukoille. Silloisella Saudi-Arabian johtajalla, kuningas Fahdilla, oli kahdeksan kuukautta kestäneessä kriisissä suuri rooli. Länsimaisessa tutkimuksessa hänen roolinsa on jäänyt selvästi vähemmälle huomiolle kuin esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian toimet. Saudi-Arabian ja muiden Persianlahden valtioiden rooli konfliktissa on usein nähty itsestään selvänä asiana, mutta näillä valtioilla kuitenkin oli merkittävä itsenäinen rooli kriisin jokaisessa vaiheessa (Hassan 1999: 4; Munro 2006: 1-2).

5.1.1. Saudi-Arabian diplomatia

Jo ennen konfliktin alkua kuningas Fahd pyrki rajoittamaan Irakin vaikutusta arabimaailmassa. Saddamia hiersivät erityisesti Kuwaitin vaatimukset velkojen takaisinmaksusta, jotka olivat kertyneet Irakin ja Iranin välisen sodan aikana sekä käsitys Kuwaitista Irakin provinssina. Sotaa edeltävinä vuosina Saddam pyrki luomaan syyn toimille Kuwaitia vastaan. Saudi-Arabia oli heinäkuussa 1990 onnistunut palauttamaan Kuwaitin OPEC:n tuotantorajoituksiin, joita se oli aiemmin rikkonut. Tuotantorajoitusten ylittäminen oli ollut Irakin ja Kuwaitin suhteiden yksi

suurimmista kiistakapuloista, ja tämän vuoksi Saudi-Arabiassa luultiin, että Irak olisi leppynyt Kuwaitin politiikassaan. Saddam kuitenkin kiihdytti Kuwaitin vastaista linjaansa vaatien velkojen anteeksiantoa ja korvauksia Kuwaitilta (Munro 2006: 25–27).

Irak hyökkäsi Kuwaitiin elokuun alussa vuonna 1990. Kriisin sammuttamiseksi Saudi-Arabia pyrki diplomaattiseen dialogiin osapuolten välillä. Saudi-Arabian toiminta pohjautui ennen kaikkea sen haluun turvata omat rajansa ja varmistaa sen intressit Persianlahdella. Irakin aggressiivisuus nähtiin uhkana maan turvallisuudella pitkällä aikavälillä. Sodan alettua Saudi-Arabia ei reagoinut julkisesti, sillä sen pelättiin provosoivan Irakia, jolla oli sotajoukkoja maan rajalla. Dialogi vaikutti tuottavan tuloksia huolimatta siitä, että Irakin asevoimat jatkoivat kokoontumistaan Kuwaitin vastaiselle rajalle. Irak ja Kuwait jopa tapasivat Saudi-Arabiassa neuvotteluissa, joiden tarkoituksena oli lievittää maiden välisiä jännitteitä. Loppujen lopuksi neuvottelut olivat turhia; irakilaisilla ei ollut aikomustakaan neuvotella tosissaan (Munro 2006: 27–37).

Kulissien takana alkoi kiivas toiminta, kun Saudi-Arabia ja Kuwait pyrkivät mobilisoimaan arabimaat Irakia vastaan Arabiliiton kautta. Järjestö tuomitsikin Irakin toimet niukalla enemmistöllä ja vaati välitöntä vetäytymistä. Konfliktin ensimmäisen viikon jälkeen jakautuneella Arabiliitolla ei ollut enää merkittävää roolia. Tärkeintä kuitenkin oli, että Saudi-Arabia kykeni saamaan arabimaailman enemmistön tuomitsemaan Irakin toimet. Kuningas Fahd pyrki vaikuttamaan ensisijaisesti arabimaailman kautta ja välttämään assosiaatiota länsimaiden kanssa. Tavoitteena oli luoda yhtenäinen arabirintama, minkä nähtiin olevan vaikea saavuttaa, mikäli Saudi-Arabia olisi lännen kanssa suorassa yhteistyössä (Munro 2006: 49–55).

Yhdysvallat tarjosi sotilaallista apua, sillä maalla oli investoituna Saudi-Arabiaan niin taloudellista kuin poliittista pääomaa. Saudi-Arabian kannalta päätös sijoittaa maahan amerikkalaisia joukkoja oli hankala, sillä sekä kotimaisen että arabimaailman reaktion tiedettiin olevan negatiivinen (Hassan 1999: 35). Yhdysvaltojen reaktio ei ole yllättävä, sillä puolet maan öljyntarpeesta oli riippuvainen tuonnista. Yhdysvalloissa pelättiin Irakin pyrkivän tavoittelemaan myös Saudi-Arabian öljykenttiä, mikä olisi entisestään kasvattanut Irakin valtaa maailman öljymarkkinoilla (Milton-Edwards & Hinchcliffe 2004: 100–101). Saudi-Arabia tarvitsi ulkopuolista tukea, sillä kuningaskunta ei olisi yksin kyennyt torjumaan teknisesti ylivoimaista Irakin armeijaa. Myös Arabiliiton jäsenmaat lupautuivat lopulta lähettämään joukkojaan puolustamaan Saudi-Arabiaa. Arabiliiton päätös ei kuitenkaan ollut yksimielinen,

vaan sen suhtautumisessa Irakiin oli syviä jakolinjoja. Merkittävää oli, että muslimijoukkojen saapuminen Saudi-Arabiaan vähensi länsimaisten joukkojen merkitystä, ainakin arabimaailman silmissä (Munro 2006: 55–63).

Saudi-Arabian kärsivällisyys Irakin Kuwaitista vetäytymiselle heikkeni vähitellen. Aika oli Saudi-Arabiaa vastaan, sillä mitä kauemmin ulkomaiset joukot pysyivät kuningaskunnassa, sitä tyytymättömämpi kansasta ja uskonoppineistosta tuli. Pelkona oli myös vaivalla kootun arabirintaman mureneminen, mikäli Saddam onnistuisi pelaamaan arabimaat vastakkain esimerkiksi Israelin ja palestiinalaisten välisessä konfliktissa. Saudit alkoivatkin siirtymään hyökkäävälle kannalle, jotta Irak saataisiin karkotettua Kuwaitista, mieluiten YK:n hyväksynnällä (Munro 2006: 89–91). Saudi-Arabia ei kuitenkaan tuominut Irakia kansainvälisen lain tai YK:n peruskirjan pohjalta, vaan islamilaiseen historiaan, Profeetan opetuksiin ja Koraaniin vedoten tuodakseen esiin islamilaisen näkökulmansa. Tämä johtui siitä, että tällöin Irakin tuli perustella hyökkäyksensä islamilaiselle maailmalle uskonnollisin perustein. Se myös auttoi Saudi-Arabiaa perustelemaan länsimaisten joukkojen läsnäolon islamin oppien mukaisiksi toimiksi islamilaisen yhteisön suojelemiseksi. Arabimaat myös välttivät vetoamasta kansainväliseen lakiin, sillä sen pelättiin johtavan syytöksiin salaliitosta sionismin kanssa, jota Irak pyrki hyödyntämään propagandassaan. Suhteet länteen olivat ongelmallisia siksi, että kaikissa suurissa arabivaltioissa vallitsi islamistinen diskurssi, joka hallitsi koulutusjärjestelmää ja kulttuurista tuotantoa ja vastusti kaikkea kanssakäymistä lännen kanssa. Diskurssi juontaa juurensa 1970-luvulta, mutta Iranin islamilainen vallankumous vahvisti sitä entisestään (Hassan 1999: 147–151).

Saudi-Arabia joutui käyttämään kaikki diplomaattiset keinonsa estääkseen koalition repeämisen ja YK:n asettaman takarajan venymisen ennen kuin sotilaalliset toimet Irakin vetäytymisen pakottamiseksi aloitettiin. Marraskuun lopussa 1990 YK:n turvallisuusneuvosto antoi päätöslauselman, jonka mukaan Irakin tuli vetäytyä ehdoitta Kuwaitista 15. tammikuuta mennessä. Mikäli näin ei tapahtuisi, koalitiolla olisi oikeus käyttää kaikkia tarvittavia keinoja sen toteuttamiseksi. Irak pyrki pelaamaan aikaa ehdottamalla neuvotteluja, jotka yhdistettäisiin myös Palestiinan kysymykseen, mutta Saudi-Arabia, Yhdysvallat ja Iso-Britannia onnistuivat estämään tämän (Munro 2006: 208–220).

5.1.2. Operaatio *Desert Storm*

Yhdysvaltojen ja Saudi-Arabian johtama operaatio ”*Desert Storm*” alkoi 16. tammikuuta 1991 tarkoituksena pakottaa Irak vetäytymään Kuwaitista. Teoriassa Yhdysvallat ja Saudi-Arabia jakoivat operaation komennon, mutta käytännössä se oli amerikkalaisten toteuttama. Viikon sisällä operaation aloittamisesta Irakin maajoukot oli joko tuhottu tai ne olivat paenneet takaisin Irakiin ja viisi viikkoa myöhemmin koalition maahyökkäys karkotti loputkin jäljelle jääneet irakilaiset. Lopulta 27. helmikuuta Irak hyväksyi YK:n päätöslauselman, jossa Kuwaitin anneksointi mitätöitiin. Aselepo astui voimaan seuraavana päivänä ja vihollisuudet loppuivat (Kamrava 2005: 188–190).

Saudi-Arabian ja Kuwaitin maavoimat osallistuivat taisteluihin heti alusta alkaen Irakin vallatessa saudiarabialaisen Al Khafjin kaupungin. Saudi-Arabian ja Kuwaitin joukkojen suorittama takaisinvaltaus toimi suurena moraalinnostattajana joukkojen keskuudessa ja lisäksi Irakin hyökkäykset ja ohjusiskut vahvistivat sen vastaista mielialaa Saudi-Arabiassa (Munro 2006: 252–263). Koalition etenemisvaiheessa maaoperaation kärjessä toimivat amerikkalaiset ja britannialaiset joukot arabivaltioiden liittyessä taisteluihin niiden jälkeen. Kuwaitin pääkaupungin vapautus suunniteltiin kuitenkin siten, että päävastuu siitä lankesi juuri arabijoukoille (Munro 2006: 300–301).

Saudi-Arabia koki huomattavia taloudellisia paineita kriisin jatkuessa. Saudiarvioiden mukaan kriisin sotilaalliset ja diplomaattiset kustannukset nousivat 55 miljardiin dollariin, joka oli lähes puolet Saudi-Arabian bruttokansantuotteesta vuonna 1991. Käytännössä kulut jakautuivat kolmeen ryhmään. Suurin kuluerä olivat suorat sotatoimikustannukset, sillä Saudi-Arabia käytännössä maksoi suuren osan sitä puolustamaan osallistuneiden 37 kansallisen tahon kuluista kriisin ajalta. Toinen suuri kuluerä oli sotilaallisen ja poliittisen tuen varmistaminen taloudellisilla houkuttimilla ja tuilla. Varsinkin Egypti, Syyria ja Turkki kuuluivat suurien tukien vastaanottajiin, joista kukin sai noin 1-2 miljardia dollaria. Myös Neuvostoliitto sai suuria tukia, jotta se ei jarruttaisi Irakin vastaisia toimia YK:ssa tai muualla. Kolmas merkittävä kuluerä olivat kuwaitilaiset pakolaiset, joita oli Saudi-Arabiassa helmikuussa 1991 noin 350 000. Lisäkuluja toi myös se, että saudit kattoivat Kuwaitin öljytuotantoa, jotta kuwaitilaiset öljy-yhtiöt pystyivät täyttämään sopimusten määrittämät velvoitteet (Munro 2006: 201–206).

Muutokset öljynhinnassa pakottivat Saudi-Arabian väliaikaisesti luopumaan roolistaan ”puskurituottajana” (*swing producer*) öljymarkkinoilla. Maan viisivuotisia kehityssuunnitelmia jouduttiin leikkaamaan, kuten myös ulkopoliittikan välineenä toiminutta

rahallista tukea ulkomaille (Eilts 2004: 234). Hiljentääkseen konservatiivisten ainesten vastustusta ja varmistaakseen uskonnollisen laitoksen tuen, saudiregiimi teki niille myönnytyksiä ajamalla yhteiskuntaa konservatiivisempaan suuntaan. Monet vireillä olleet uudistukset peruttiin, sillä saudiregiimillä ei ollut tilanteessa varaa suututtaa maan vaikutusvaltaista uskonoppineistoa saati ruokkia ääri-islamistien vastarintaa. Tämä vaikutti siihen, että Saudi-Arabia halusi Irakin pois Kuwaitista mahdollisimman nopeasti (Munro 2006: 133–137).

5.1.3. Sodan jälkeinen aika

Persianlahden sota sai Saudi-Arabian ajattelemaan tarkemmin Lähi-idän turvallisuusympäristöä. Toisin kuin pienemmät Persianlahden valtiot, Saudi-Arabia ei halunnut jättää puolustustaan suoraan länsimaiden tuen varaan. Kriisin ja länsimaisten joukkojen synnyttämä antipatia vanhoillisen uskonoppineiston keskuudessa vahvisti saudien kantaa siitä, että sen olisi kyettävä takaamaan oma turvallisuutensa paremmin. Saudi-Arabia ei luottanut Arabiliittoon, sillä kuten Persianlahden sota osoitti, se jakautui hyvin nopeasti vastakkaisiin leireihin lamaannuttaen sen toiminnan. Ajatuksena oli luoda Arabiliiton rinnalle uusi täydentävä konsepti, joka ajan kuluessa leviäisi kattamaan koko arabimaailman. Konseptin pohjana toimi GCC:n, Egyptin ja Syyrian poliittinen yhteistyö, jota oli tarkoitus laajentaa. Ajatuksena oli myös se, että GCC tukisi heikommassa asemassa olevien valtioiden kehitystä ja länsimaihin tukeutuminen olisi viimeinen vaihtoehto. Järjestön laajempi turvallisuusintegraatio osoittautui hankalaksi osittain siksi, että muut jäsenvaltiot pelkäsivät Saudi-Arabian hallitsevaa asemaa (Munro 2006: 284–399). Eilts (2004: 230) huomauttaa, että vaikka suunnitelma sen alkuperäisessä muodossa laitettiin jäihin suhteellisen nopeasti, Saudi-Arabia on ajoittain nostanut sen esiin.

Vaatimukset ja suunnitelmat Irakin vetäytymiselle olivat selvät, mutta vetäytymisen jälkeisen ajan suhteen näin ei ollut. Saddamin regiimi pysyi vallassa ja Irakin armeija säilyi suhteellisen vahvana. YK:n mandaatti ulottui Kuwaitin suvereniteetin palauttamiseen saakka, mutta ei toimiin Irakin regiimin vaihtamiseksi, vaikka kyky siihen olisikin ollut. Kriisi oli kuitenkin voitto YK:lle ja sen turvallisuusneuvostolle, jonka auktoriteetin rajoissa koalitio toimi. Tavoitteena oli säilyttää Irak sellaisenaan, mutta vahvistaa Persianlahden valtioiden omaa puolustusta GCC:n ja arabivaltioiden yhteistyön kautta. Koalitio onnistui rajoittamaan Irakin aggressiivista politiikkaa seuraavien vuosien aikana. Toisaalta oletuksena oli, että Saddamin

regiimi kaadettaisiin sisältäpäin joko kansan tai armeijan toimesta. Näin ei kuitenkaan koskaan tapahtunut (Munro 2006: 289–325).

Sotaa seuranneiden vuosien aikana Saddam vaihteli myöntyväisyyden ja uhmakkuuden välillä tosin asteittain hyväksyen Irakille asetetut rauhanehdot. Neuvostoliiton romahtaminen loi uuden globaalin geopolitiittisen järjestyksen jättäen Yhdysvallat ainoaksi suurvallaksi. Iranin vahvistuminen nousi Saudi-Arabian suurimmaksi ulkoiseksi haasteeksi (Teitelbaum 2010: 19–20). Persianlahden sota osoitti myös taloudellisten kysymysten tärkeyden, ja niin Saudi-Arabia kuin Kuwait joutuivat miettimään uusia tapoja hoitaa tulevaisuuden kriisejä ja rauhanprosesseja. Öljynhinnan lasku, väestönkasvu ja kasvava riippuvuus tuonnista pakottivat maiden johtajat arvioimaan konfliktien kustannuksia ja tämä näkyi kansallisissa suunnitelmissa 1990-luvun loppupuoliskolla (Milton-Edwards & Hinchcliffe 2004: 113).

1990-lukua leimasi Yhdysvaltojen ja Iranin vastakkainasettelu ja Iranille asetetut sanktiot. On epäselvää, mikä Saudi-Arabian rooli oli sanktioiden toimeenpanossa, mutta kuningaskunnan toimet johtivat joka tapauksessa öljyn hinnan romahdukseen vuonna 1997 (Mason 2015: 27–28). Yhdysvaltojen läsnäolo Saudi-Arabiassa hermostutti kuningaskunnan konservatiivisia osia. Tätä ajankohtaa pidetään saudiarabialaisen aktiivisen sunnaopposition syntyhetkenä. Opposition äärilaidan johtohahmona toimi Afganistanin sodan veteraani Osama bin Laden. Militantin opposition synty oli saudivaltion itsensä aikaansaama ilmiö, sillä se kannusti nuoria radikaaleja jihadiin eli pyhään sotaan Afganistanissa. Palattuaan sodan karaisemat militantit käänsivät katseensa turmeltuneena pidettyyn regiimiin sekä maassa oleskeleviin ulkomaalaisiin. Vuosia, myös kuningasperheen jäsenten toimesta, jatkunut ääri-islamin valvomaton rahoitus kääntyi lopulta luojaansa vastaan ja maassa tehtiin 1990-luvun aikana lukuisia terrori-iskuja niin sunna- kuin shiiaekstremistien toimesta (Teitelbaum 2010: 19–22).

1900-luvun loppua kohden poliittinen institutionalisoituminen ja legitimizeettikysymykset pakottivat arabimaita määrittämään nationalismi yhä enenevässä määrin territoriaalisesti tarkoin termein eli toisin sanoen valtiokeskeisenä identiteettinä. Tämä tarkoitti rajat ylittävän arabi-identiteetin heikkenemistä. Persianlahden sodan jälkeen panarabismin ideat arabien yhtenäisyydestä hävisivät lopullisesti ja arabivaltiot olivat kääntyneet toisiaan vastaan tai vajonneet sisäisiin ongelmiin. Käytännössä Lähi-itä oli vuosien 1991–2001 välisenä aikana pirstaloitunut omaa etua ajaviin valtioihin. Irakin vastainen koalitio herätti joitakin toiveita uudesta arabivaltioiden välisestä yhtenäisyydestä, mutta yhteistyö kumpusi maiden oman edun tavoittelusta. Potentiaaliset alueelliset suurvallat, kuten Egypti ja Irak, olivat heikentyneet tai

eristetty. Lähi-idässä ei myöskään ollut instituutioita, jotka olisivat kyenneet ylläpitämään ja ruokkimaan panarabismia. Aiemmin Arabiliitto oli ollut merkittävässä asemassa panarabismin ylläpidossa, mutta liitto oli jo 1980-luvulla ajautunut sisäisiin kiistoihin, eikä 1990-luku tuonut tähän muutosta. Saudi-Arabia ja muut Persianlahden valtiot olivat taloudellisesti hyvin vahvoja, mutta niiden vaikutusvalta rajoittui pääasiassa Arabian niemimaalle. Rajat ylittävä arabi-identiteetti ei ole kuitenkaan kokonaan kadonnut arabivaltioiden ulkopoliitiikasta, vaan siitä on tullut vain yksi tekijä muiden joukossa (Kamrava 2005: 171–196).

Voimatasapainon näkökulmasta Israel ja Turkki, molemmat ei-arabivaltioita, olivat suurimpia voittajia. Lähi-idässä tapahtuneet muutokset muuttivat arabien ja Israelin välisen konfliktin palestiinalaisten ja Israelin väliseksi konfliktiksi, mikä antoi Israelille vapaammat kädet toimia Palestiinan kysymyksessä. Samoin Turkki kykeni parantamaan geopoliittista asemaansa, jota se oli menettämässä kylmän sodan loppupuolella. Myös poliittisen islamin asema vahvistui sen noustessa täyttämään panarabismin jättämää tilaa (Kamrava 2005: 196–197).

5.2. Irakin sota

11.9.2001 jää historiaan maailmaa järkyttäneenä päivämääränä, jolloin New Yorkin WTC-torneihin kohdistettiin tuhoisat terrori-iskut. Iskut antoivat suuntaa syntymässä olevalle ”Bushin doktriinille”, joka määritteli Yhdysvaltojen pyrkivän yksipuolisuuteen globaaleissa kysymyksissä, tukeutumaan taktisiin ydinaseisiin ja luomaan kansallisen ohjuspuolustusjärjestelmän. Terrori-iskut fokusoivat doktriinin ”torjunnan” ja ”ennaltaehkäisyn” käsitteisiin, joiden perusteella Yhdysvallat oli valmis kaikkiin tarvittaviin toimiin kansallisen turvallisuutensa takaamiseksi. Terrori-iskut Yhdysvaltoja vastaan eivät saaneet maata vetäytymään Saudi-Arabiasta, vaan päinvastoin laajentamaan maantieteellistä läsnäoloaan ja syventämään sotilaallista sitoutumistaan Lähi-idässä (Kamrava 2005: 203–204).

Irakin sota voidaan pitää jatkumona ja päätöksenä Persianlahden sodalle. Syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen Yhdysvallat koki terrorismin ja joukkotuhoaseet suurimpina uhkinaan ja erityisesti Irak nostettiin esiin uhkaavana valtiona. Yhdysvallat ja Iso-Britannia päättivät hyökätä Irakiin ilman YK:n suostumusta 20. maaliskuuta 2003 ja Saddamin regiimi kaatui vain muutamassa päivässä sodan alettua. Keskushallinnon kaatuminen ajoi Irakin anarkiaan, jossa kansalaiset ottivat lain omiin käsiinsä. Ongelmana oli, ettei Yhdysvalloilla ollut suunnitelmaa miehityksen ajalle. Se johti irakilaisten laajaan turvattomuuteen ja perustarpeiden puutteeseen (Kamrava 2005: 208–209; Zunes 2006). Irakin sota sektarianisoitui vuoden 2003 jälkeen

sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä johtuen. Taustalla vaikutti erityisesti enemmistönä olleiden shiiojen kokema sorto, jonka seurauksena monet poliittiset liikkeet muuttuivat sektikeskeisiksi. Sunneilla ei ollut vastaavaa ennen sotaa. Saddamin regiimin kaaduttua ja shiiojen voimaantuessa monet sunnalaiset voimat kansan ja vanhan eliitin keskuudessa eivät hyväksyneet uutta asetelmaa, vaan alkoivat järjestyä omiin liikkeisiin ja militioihin. Ulkovaltojen sekaantuminen ja sektien manipulointi sekä ääriliikkeiden toiminta vahvistivat sektarianisaation prosessia (Haddad 2017).

Irakin sota muutti merkittävästi Saudi-Arabian, Irakin ja Iranin muodostamaa trilateraalista järjestelmää. Järjestelmä muuttui bilateraaliseksi eli Saudi-Arabian ja Iranin väliseksi. Iran oli kaksikosta selvempi voittaja, sillä se kykeni paremmin hyödyntämään Irakin sekasortoa hyväksikäyttämällä shiioja omien intressiensä edistämiseksi (Fürtig 2007: 631–636). Irakista muodostui suuri areena Saudi-Arabian ja Iranin väliselle geopolittiselle kilpailulle. Niiden tavoitteena ei niinkään ole ollut kukistaa toisiaan sotilaallisesti kentällä Irakissa tai muualla, vaan rakentaa alueellista vaikutusvaltaa tukemalla heikkojen valtioiden klienttejään ja sekaantumalla näiden valtioiden sisäpolitiikkaan (Salloukh 2017: 38). Lisäksi Phillips (2016) huomauttaa, että voimatasapainon muutos loi Turkille, Qatarille ja Venäjälle tilaisuuden nousta kilpailemaan vaikutusvallasta Lähi-idässä. Irakin sodan jälkeen Saudi-Arabia oli yksi Lähi-idän suurimmista häviäjistä, mikä osaltaan pakotti sen aktiivisempaan ulkopolitiikkaan ennalta näkemättömän arabikevään lähestyessä.

5.2.1. Saudi-Arabian rooli Irakin sodassa

Vuoden 2000 jälkeen Saudi-Arabia pyrki muuttamaan Persianlahden sodan ja sitä seuranneiden sanktioiden ja kansainvälisen painostuksen väsyttämää Irakia kelpoisemmaksi kansainvälisen yhteisön jäseneksi. Saudi-Arabian intressinä oli luoda vakaa naapuri tasapainottamaan Irania. Ennen Irakin sotaa Saudi-Arabia kannusti Yhdysvaltoja diplomaattisen ratkaisun etsimiseen Irakin kanssa, jota Yhdysvallat piti uhkana niin omalle kuin Israelin turvallisuudelle. Saudi-Arabia kieltäytyi suoraan tukemasta Yhdysvaltojen mahdollisia sotilasoperaatioita, vaikka niillä olisi YK:n mandaatti (Al-Rasheed 2006: 153–156). Arabiliitto, Saudi-Arabia mukaan lukien, tuomitsi Irakin sodan sen alettua. Tästä huolimatta monet arabimaat tukivat Yhdysvaltojen ja sitä tukevan liittouman toimia Irakissa, mikä vaikutti syvään kyynisyyteen Arabiliittoa kohtaan (Allawi 2007: 301–303).

Saudi-Arabia julisti kantansa sotaan kohtaan nopeasti, sillä se asetti sen hankalaan asemaan. Sodan lähtökohdat olivat huonot: se oli provosoimaton, siltä puuttui niin arabimaiden kuin muun maailman tuki ja lisäksi sodan syiltä puuttui uskottavuus. Virallisesti Saudi-Arabia päätti olla osallistumatta millään tavoin sotaan Irakia vastaan, ja sodan odotettiin loppuvan heti, kun väitetysti olemassa olevat joukkotuhooajat olisi tuhottu YK:n päätöslauselman mukaisesti. Saudi-Arabia pyrki vielä sodan aikana diplomaattiseen ratkaisuun ehdottamalla aselepoa ja kehottamalla Saddamia luopumaan vallasta maansa hyväksi. Saudi-Arabiassa toivottiin Saddamin regiimin kaatumista, mutta huolena oli sitä seuraava aika. Ulkoisista ja sisäisistä laskelmista johtuen Saudi-Arabian kanta sotaan oli hyvin monitulkintainen. Se ei halunnut vaarantaa liittolaisuuttaan Yhdysvaltoihin sodan tähden ja antoi sotilastukikohtiaan Yhdysvaltojen käyttöön lentokoneiden ohjaamiseksi ja sodankulun valvomiseksi. Samanaikaisesti se pyrki ylläpitämään arabimaiden välistä solidaarisuutta Yhdysvaltojen hyökkäystä vastaan rauhoittaakseen omaa kansaansa ja ylläpitääkseen imagoaan arabimaailmassa (Al-Rasheed 2006: 153–156).

Saudi-Arabia omaksui aluksi passiivisen politiikan Yhdysvaltojen miehittämää Irakia kohtaan ja politiikan painopisteenä oli Iranin vaikutusvallan kasvamisen estäminen ja sen toiminnan sabotointi. Tämä tapahtui antamalla diplomaattista tukea saudimyönteisille sunna- ja shiipoliitikoille, materiaalista tukea sunnamilitioille al-Qaidaa vastaan ja lisäämällä tiedustelutoimintaa jihadistiryhmien sisällä. Tästä huolimatta Saudi-Arabia hävisi geopoliittisen taiston Irakista ja pyrki siksi pitämään Irakin sekasortoisena (Salloukh 2017: 38–39). Saudi-Arabian passiivisuus oli seurausta siitä, että näennäisesti luonnolliset sunnaliittolaiset olivat keskittyneet Yhdysvaltoja vastustavaan kapinatoimintaan ja edustivat ääriajattelua, joka oli uhka myös Saudi-Arabialle. Lisäksi näiden ryhmien tukeminen olisi ajanut Yhdysvaltojen ja Saudi-Arabian suhteet kriisiin. Vasta Iranin vaikutusvallan lisääntymistä vastustavien (sektarianististen) ryhmien syntyminen vuoden 2006 lopulla mahdollisti irakilaisten ryhmien tukemisen, sillä Iranin vastustamisen lisäksi ne tekivät yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa. Tähän mennessä Iran oli kuitenkin ehtinyt ankkuroimaan vaikutusvaltansa maassa (Gause 2011a: 180–181).

Moderni sunnaradikalismi pohjaa Saudi-Arabiasta peräisin olevaan wahhabistiseen maailmankuvaan, joka on avoimen vihamielinen shiioja kohtaan. Ääriaineokset pääsivät pesiytymään Irakiin Saddamin vallan viimeisinä vuosina. Saudi-Arabia oli katsonut läpi sormien ääri-islamisteille valuvaa yksityistä rahoitusta (Allawi 2007: 182, 234–235; Kostiner 2011: 102). Suurta osaa Yhdysvaltoja ja sitä tukevaa koalitiota vastaan taistelevista

islamistiryhmittymistä ei ollut olemassa ennen miehitystä, vaan ne syntyivät miehityksen seurauksena. On kuitenkin hyvä huomioda, että sekä sunna- että shiiaislamistiliikkeillä oli vahva nationalistinen luonne, mutta sektarianistiset jännitteet estivät yhtenäisen rintaman syntymisen (Munson 2006: 238–242).

Saudi-Arabian ja Iranin kilpailu Saddamin jälkeisestä Irakista muutti konfliktin sektarianistiseksi sodaksi. Yhdysvaltojen Irakin politiikan sabotointi ei ollut vain Iranin intressi vaan myös Saudi-Arabialla oli siinä omat laskelmansa. Saudi-Arabia katsoi heikentävänsä Irania pitämällä Irakin sekasortoisena. Lisäksi Irakin arabinaapurit pelkäsivät, että jos Yhdysvallat onnistuisi luomaan Irakista toimivan demokratian, se rohkaisisi sitä levittämään ”vapausagendaa” myös muihin arabimaihin. Demokraattinen arabivaltio oli myös merkittävä ideologinen uhka autoritaariselle Saudi-Arabialle (Salloukh 2017: 38–39). Saudi-Arabia ei kuitenkaan toivonut Irakin hajoamista. Saudinäkemyksen mukaan maan hajoaminen vahvistaisi kurdien, Iranin ja Turkin vaikutusvaltaa Irakissa ja sitä myöten myös Persianlahdella. Irakin yhtenäisyyden säilyminen oli myös Iranin intressi, sillä se puolestaan pelkäsi menettävänsä vaikutusvaltaansa Saudi-Arabialle, mikäli Irak jakautuisi pienempiin osiin (Allawi 2007: 305–306; Fürtig 2007: 639).

Saudi-Arabian välittömin pelko oli kuitenkin levottomuuksien leviäminen Saudi-Arabian puolelle. Irakin vastainen raja oli hyvin huokoinen, ja saudit pelkäsivät jihadistien liikkuvan sen ylitse Saudi-Arabiaan ja iskevän kuningaskunnassa (kuten Afganistanin sodan jälkimainingeissa). Toinen välitön huoli oli shiiojen valtaannousu Irakissa, sillä se olisi ideologiselta kannalta noussut haastamaan Saudi-Arabian valtiollista wahhabismiin nojaavaa identiteettiä. Saudien kannalta oli ongelmallista, että he olivat luoneet shiioista kuvan ei-arabeina ja Iranin intressien edistäjinä. Shiiojen voimaantumisen pelättiin myös aiheuttavan levottomuuksia Saudi-Arabian shiivähemmistön keskuudessa (Allawi 2007: 296–299). Vuonna 2005 pelot kasvoivat, kun Nuri al-Malikin shiiajohtoinen hallitus nousi valtaan Irakissa. Hallituksella oli hyvin harvan sunnivaltion hyväksyntä ja Yhdysvallat joutui painostamaan arabiliittolaisiaan luomaan diplomaattisuhteet Irakiin. Arabien toivottiin GCC-valtioiden johdolla antavan julkisesti tukensa Irakin uudelle hallitukselle, mitä ne eivät koskaan antaneet. Al-Malik koettiin olevan Iranin ohjauksessa eikä hänen uskottu tekevän tarpeeksi shiijoukkojen sektarianistisen väkivallan suitsemiseksi (Kostiner 2011: 94–103).

Saudi-Arabiassa pelättiin, että mikäli Iranin kasvavaa vaikutusvaltaa ei pidettäisi kurissa, maat joutuisivat jonain päivänä vastakkain Persianlahdella. Saudi-Arabia käytti sektarianismia

välineenä, jolla se keräsi tukea ympäri arabimaailman Irania vastaan ja pelotteli omaa sunnaenemmistöistä väestöään shiiojen ja Iranin uhalla (Salloukh 2017: 38–39). Saudi-Arabian näkökulmasta Iran muodostaa sille sekä sotilaallisen että ideologisen uhka. Saudi-Arabian itäiset öljykentät ovat olleet hyvin haavoittuvassa asemassa suhteessa Irakiin ja Iraniin niiden maantieteellisen sijainnin vuoksi. Yhdysvaltojen läsnäolo Saudi-Arabiassa ja muualla Lähi-idässä on tehnyt sotilaallisen uhan hyvin pieneksi, mutta ideologinen uhka on ollut huomattavasti suurempi, sillä Iranin on pelätty lietsovan levottomuuksia kuningaskunnan shiivähemmistön keskuudessa, jotka kuitenkin muodostavat enemmistön maan öljyrikkaassa itäprovinssissa (Phillips 2016).

5.2.2. Kohti arabikevättä

Toisin kuin ajateltiin, Saddam Husseinin hallinnon kaataminen ei lisännyt alueen vakautta: ainakin lyhyellä aikavälillä epävakaus lisääntyi selvästi sektarianismista, terrorismista, muuttoliikkeestä ja voimatasapainon muutoksista johtuen. Sunnivaltioiden muodostama akseli oli heikentynyt konfliktien myötä ja se avasi tilaa shiiajohtoisille valtioille ja toimijoille. Syyria ja Iran sekä niiden liittolaisjärjestöt Hamas ja Hizbollah nousivat täyttämään tyhjiötä. Näiden neljän toimijan muodostama liitto oli huonoin mahdollinen vaihtoehto niin Saudi-Arabian kuin lännen näkökulmasta (Fawcett 2013: 331–332).

Saudi-Arabian ja Iranin suhteet paranivat vuonna 2007, kun Iranin presidentti Mahmud Ahmadinejad vieraili Riadissa. Tapaaminen heijasteli maiden kykyä luoda rakentavaa dialogia vaikka saudit säilyttivätkin kovan asenteensa Irania kohtaan. Samana vuonna kuningas Abdullah tuomitsi Yhdysvaltojen Irakin miehityksen laittomaksi, lähentyen myös tässä suhteessa Irania. Saudi-Arabia ja GCC pyrkivät liennyttämään Yhdysvaltojen ja Iranin välisiä jännitteitä, sillä maiden välinen sota olisi todennäköisesti tuhoisa varsinkin öljymonarkioille, jotka ovat riippuvaisia virtaavista öljytuloista ja Persianlahden poliittisesta tasapainosta (Kostiner 2011: 105–108). Gausen (2011a: 180–182) mukaan Saudi-Arabia pyrki hienovaraisesti tasapainoilemaan Iranin kanssa tehtävän yhteistyön ja sen vaikutusvallan hillitsemisen välillä. Vuoden 2008 loppuun mennessä oli kuitenkin selvää, että Saudi-Arabia oli epäonnistunut hillitsemään Iranin vaikutusvallan kasvua niin Irakissa, Libanonissa kuin Palestiinassa.

Saudi-Arabian ulkopolitiikka muuttui aktiivisemmaksi Yhdysvaltojen vetäytymisen lähestyessä vuoden 2011 lopussa (Salloukh 2017: 39). Yhdysvaltojen nopea vetäytyminen

Irakista vuonna 2011 loi aukon alueen geopolitiittiseen järjestykseen. Yhdysvaltojen Irakin politiikan epäonnistuminen vahvisti al-Malikin sektarianistista politiikkaa, mikä vieraannutti sunneja ja lisäsi kurdien itsenäistymishaluja. Tämä lopulta loi tien al-Qaidan ja ISIS:n ainesten leviämiseksi Syyriasta Irakiin (Aras & Yorulmazlar 2016: 2265). Arabikevät alkoikin hyvin tulenarassa ympäristössä, jossa uskonnollisten identiteettien politisoituminen on johtanut hyvin traagisiin ja pitkäkestoisiin konflikteihin. Arabiyhteisöistä on tullut vastaanottavaisia sektarianistisille ajatuksille ja epäluulo ”toisia” kohtaan on kasvanut hyvin suureksi (Haddad 2017: 121).

5.3. Arabikevät

Arabikevättä on kuvattu Lähi-idän modernin historian yhdeksi merkittävimmistä tapahtumista ja sillä on ollut ennennäkemättömän laajoja vaikutuksia ympäri arabimaailman. Arabikevät on haastanut vanhat autoritaariset regiimit, jotka ovat reagoineet hyvin eri tavoin. Osa on tehnyt uudistuksia, osa vajonnut sisäisiin kriiseihin, kun taas jotkut valtiot, kuten Saudi-Arabia, ovat toimineet vastavallankumouksellisesti. Saudi-Arabia ja Iran ovat reagoineet näihin haasteisiin huomattavan samankaltaisesti, mutta peilikuvina; Saudi-Arabia hyödyntää politiikassaan shiiojen koettua uhkaa ja vastaavasti Iran korostaa sunnaekstremismin aiheuttamaa uhkaa. Ennen kaikkea ne pyrkivät varmistamaan, että Lähi-idän geopolitiikka kulkee niiden intresseille ja näkökulmille suotuisia polkuja muutosvoimista huolimatta (Aras & Falk 2015: 323–330).

Arabikevät juontaa juurensa Tunisian kansannousuun, joka alkoi joulukuussa 2010, kun tunisialainen kauppias Mohammed Bouazizi teki polttoitsemurhan protestina kokemalleen kaltoinkohtelulle viranomaisten toimesta. Bouazizin itsemurha sai aikaan laajoja protesteja, jotka järjestyivät nopeasti laajemmaksi liikkeeksi sosioekonomisten kysymysten, korruption ja autoritaarisen järjestelmän ympärille. Protestiliike onnistui kampeamaan presidentti Zine el Abidine Ben Alin vallasta, mikä aiheutti liikehdintää muissa arabivaltioissa. Käytännössä kaikki arabivaltiot kokivat jonkinlaisia levottomuuksia Tunisian tapahtumien inspiroimana. Libyan vajoaminen sisällissotaan oli ensimmäinen tapaus laatuaan ja se myös osittain rohkaisi Syyrian kansanousun militarisoitumista (Abboud 2016: 54–56).

Arabikevään leviäminen Egyptiin ja Mubarakin hallinnon kaatuminen aiheuttivat suurta huolta Saudi-Arabian eliitin keskuudessa. Kansannousun pelättiin leviävän seuraavaksi kuningaskuntaan, minkä vuoksi huomio kääntyikin nopeasti maan sisäiseen mielipiteeseen ja

viereisiin Persianlahden monarkioihin (Phillips 2016). Alueellisen politiikkansa suhteen vuosina 2003–2011 Saudi-Arabialla oli allaan useita tappioita: näitä olivat epäonnistumiset Iranin eduksi esimerkiksi Irakissa, Libanonissa ja Palestiinassa. Mubarakin hallinnon kaaduttua saudien vastoinikäymiset vaikuttivat saavan jo vaarallisia ulottuvuuksia. Sen seurauksena Saudi-Arabia pyrki ylläpitämään vaikutusvaltaansa GCC-valtioissa ja Jemenissä. Tavoitteena oli varmistaa Persianlahden monarkioiden autoritaarisen hallintomuodon pysyvyys ja rajoittaa Iranin vaikutusvaltaa niissä. Ne eivät siis sinänsä poikenneet aiemmista tavoitteista, vaan ne keskittyivät Saudi-Arabian välittömään maantieteelliseen läheisyyteen (Gause 2011b: 17–18).

5.3.1. Miksei arabikevättä Saudi-Arabiassa?

Saudi-Arabia on osoittautunut äärimmäisen sitkeäksi valtioksi, vaikka sen hajoamista on ennustettu jo yli 60 vuotta. Ensimmäisen kerran kuningaskunnan ennustettiin hajoavan Ibn Saudin kuoltua vuonna 1953, sen jälkeen 1950–60-luvuilla arabinationalismin myötä ja lopulta Iranin vallankumouksen ennustettiin olevan lopun alkua Saudi-Arabialle. Kaikesta huolimatta maa on kestänyt kaikki myllerrykset arabikevät mukaan lukien (Gause 2011b: 3-4). Arabikevään alettua Saudi-Arabia alkoi korostamaan sektarianismia entisestään, jotta se sai käännettyä kansan huomion pois poliittisten uudistusten vaatimisesta. Se myös palveli maan vaikutusvallan edistämistä (Hashemi & Postel 2017: 12).

Gause (2011b: 5-10) tunnistaa neljä syytä, jotka estivät protestiliikkeiden syntymisen Saudi-Arabiassa. Ensimmäinen syy on taloudellinen. Vuoden 2011 alussa saudieliitti sitoutui käyttämään tulevien vuosien aikana 130 miljardia dollaria kansan hyväksi eri tavoin, kuten rakennuttamalla uusia asuntoja, jakamalla taloudellisia tukia, nostamalla minimipalkkoja ja luomalla työttömyyskorvauksen. Ainakin lyhyellä aikavälillä taloudellinen tuki on osoittanut toimivuutensa. Toinen syy on uskollisten ja hyvin koulutettujen turvallisuusjoukkojen (SANG) käyttö. Käytännössä joukot ovat kuninkaan ja hänen poikiensa suorassa komennossa. Heimosuhteet ovat tärkeässä roolissa, sillä iso osa, joskaan eivät kaikki, SANG -joukoista muodostuu uskollisiksi luokittelujen heimojen jäsenistä. Vuoden 2011 shiialevottomuuksien aikana turvallisuusjoukot osasivat taitavasti käyttää voimaa ja myös pidättäytyä sen käytöstä oikeina hetkinä. Lisäksi turvallisuusjoukot toimivat vastapainona maan tavalliselle armeijalle ja joukkojen sisällä on tarpeeksi jakolinjoja, jotka estävät niiden muotoutumista yhdeksi regiimiä uhkaavaksi voimaksi, kuten esimerkiksi Tunisiassa tai Egyptissä.

Kolmas syy oli klientelististen verkostojen hyödyntäminen. Käytännössä koko poliittinen järjestelmä perustuu näihin verkostoihin, jotka kulkeutuvat ylhäältä alas ryhmien (heimot, klaanit, perheet), instituutioiden (uskonto, media, urheiluseurat) ja yksilöiden kautta. Arabikevään aikana maan uskonoppineisto tuomitsi mellakoinnin jyrkästi islamin vastaiseksi, merkittävien shiiajohtajien kanssa käytiin neuvotteluita, ja hallinto teki kädenojennuksia tärkeimmille shiioja edustaville tahoille. Myös yksityinen sektori valjastettiin rauhoittamaan kansaa nostamalla bonukset ja palkat samalle tasolle kuin julkisella sektorilla. Neljäs merkittävä syy on poliittisia uudistuksia vaativien liikkeiden keskinäiset erimielisyydet. Liberaalit ja salafistit muodostavat kaksi merkittävintä leiriä. Leirien erimielisyydet estivät kuitenkin yhtenäisen rintaman synnyn; kompastuskiviksi muodostuivat kysymykset naisten oikeuksista ja sananvapaudesta (Gause 2011b: 7-9).

5.3.2. Saudi-Arabian reaktio arabikevääseen

Arabikevät nähtiin Saudi-Arabiassa aluksi ennen kaikkea sisäpoliittisena ongelmana. Saudi-Arabia hyödynsi ”Iranin uhkaa” perustellakseen toimiaan. Shiiamellakat maan itäosissa vuosina 2011–12 osoittivat tarpeen rajoittaa arabikevään leviämisvaikutusta ympäröivistä valtioista, mikä johti sotilaalliseen ratkaisuun Bahrainissa, jossa shiaenemmistö aloitti protestoinnin vaatien demokraattisia uudistuksia. Bahrainin hallinto pyysi GCC:tä apuun, minkä seurauksena järjestön joukot Saudi-Arabian johdolla kukistivat protestit (Aras & Yorulmazlar 2016: 2263; Phillips 2016). Saudi-Arabia lähetti joukkoja vahvistamaan kovaa linjaa ajaneen al-Khalifan hallitsijasuvun asemaa, jotta protestiliikkeet eivät nousisi uudelleen uhkaamaan Bahrainin regiimiä. Armeijan ja massiivisen taloudellisen avun lähettämistä perusteltiin vastatoimina Iranin tukemille levottomuuksille, joiden tavoitteena oli väitetyt kaataa hallitseva regiimi (Gause 2011b: 15–18).

Arabikevät on johtanut kolmivaiheiseen ulkopolitiikkaan. Ensimmäisessä vaiheessa Saudi-Arabia on rakentanut esteitä rajojensa ulkopuolella estääkseen muutosvoimien leviämisen. Esimerkiksi sotilasvallankaappauksen tukeminen Egyptissä kuuluu tähän vaiheeseen. Tämän jälkeen Saudi-Arabia on sekaantunut useiden kansannousujen vaikuttamien valtioiden asioihin estääkseen alhaalta ylöspäin tapahtuvien poliittisten muutosten tapahtumisen. Viimeinen vaihe on blokkien luominen Lähi-itään alueellisen kilpailun vuoksi. Käytännössä tämä tarkoittaa jakoa Saudi-Arabian ja Iranin johtamiin leireihin. Kaikki vaiheet pyrkivät samaan

tavoitteeseen, eli estää alueellisen ilmapiirin kääntymistä Saudi-Arabiaa vastaan (Aras & Falk 2015: 329–330).

Saudi-Arabia on kokenut osittaisen muutoksen hiljaisesta öljydiplomatiasta ja proxy-sodista poliittiseen suoraviivaisuuteen ja sotilaallisiin interventioihin. Tällä on ollut suuria vaikutuksia Lähi-idän sektarianismille, jonka hyödyntäminen politiikan välineenä korostui kansannousujen alettua vuonna 2011. Manipuloimalla sunna-shiia -suhteita Saudi-Arabia on pyrkinyt keräämään liittolaisia ja eristämään Iranin. Sektarianismia korostava toiminta on näkynyt niin Bahrainissa, Irakissa kuin Jemenissä, mutta parhaiten se näkyy Syyrian konfliktissa, joka on jälleen yksi palanen suuressa geopoliittisessa taistossa Saudi-Arabian ja Iranin välillä (Salloukh 2017: 44–46). Sektarianismista tuli Saudi-Arabialle vastavallankumouksellinen väline ja strategia, jolla se liioitteli sektien välisiä eroja ja lietsoi vihaa niiden välillä. Sen tarkoituksena oli estää kansallisen sektit ylittävän yhtenäisen politiikan syntyminen, joka voisi uhata Al Saudin dynastiaa (Al-Rasheed 2017:143–145).

5.3.3. Arabikevään jälkeinen Lähi-itä

Arabikevään myötä alueelliset liittolaisuudet ja kilpailuasetelmat ovat muotoutuneet selkeämmin kuin Irakin sotaa seuranneena aikana. Erityisesti GCC-valtiot Saudi-Arabian ja Qatarin johdolla olivat vahvoilla niiden vaurauden, länsiliittolaisten ja uskonnollisen legitimitetin seurauksena. Qatarin ulkopoliitiikan aktivoituminen on hyvin merkittävää ja sillä on ollut huomattavan paljon vaikutusvaltaa sen varallisuuden ja tärkeiden mediaverkostojen kontrollin vuoksi. GCC:n johtamassa järjestelmässä on kuitenkin ongelmakohtia, sillä GCC-valtioiden voima lepää todellisuudessa monien muiden arabivaltioiden heikkouden varassa. GCC-valtiot ovat kokeneet itsekkin levottomuuksia, eikä niiden vakaus ole täysin taattua (Fawcett 2013: 333–334).

Saudi-Arabian ja Iranin kyky muokata alueen rakenteita ja ohjata kehityskulkuja niiden haluamiksi on kuitenkin rajoittunutta. Ne toimivat jo nyt kapasiteettinsa rajoissa ja alueellisen geopolitiikan muutos vaikuttaa peruuttamattomalta niiden toimista huolimatta. Liittolaisuussuhteet ovat lisäksi aiempaa epävakaita ja opportunistisempia ja niistä puuttuu ideologinen side. Kaikkein merkittävintä lienee kuitenkin se, ettei Saudi-Arabian tai Iranin geopolitiikka ole parantanut regiimien asemaa kansallisella tasolla. Maiden politiikka on menettänyt johdonmukaisuutensa käytännössä kaikilla tasoilla, joskin taistelu ISIS:ä vastaan

muodostaa poikkeuksen. Poliitiikan tai strategian muutokset pohjaavat ennen kaikkea kotimaisiin kysymyksiin ja regiimin vallan säilyttämiseksi (Aras & Falk 2015: 333).

Syyrian konfliktia edeltävää alueellista poliittista ympäristöä kuvaa myös Yhdysvaltojen osittainen vetäytyminen Lähi-idän politiikasta. Raskas Irakin sota ja sitä seurannut miehitys, finanssikriisi ja muutokset Yhdysvaltojen sisäpolitiikassa johtivat haluttomuuteen jatkaa aktiivista hegemoniapoliitiikkaa. Monet tutkijat kuitenkin huomauttavat, ettei Yhdysvaltojen vaikutusvalta ole hävinnyt. Se on väliaikaisesti ottanut askeleen taaksepäin: kyseessä on siis enemmän poliittinen liike kuin rakenteellinen muutos. Yksikään valtio tai ryhmittymä ei kykene täyttämään Yhdysvaltojen jättämää tyhjiötä ja monet alueelliset vallat ovatkin riippuvaisia Yhdysvaltojen tuesta ja läsnäolosta. Yhdysvaltojen dominanssi ei kuitenkaan ole niin täydellistä kuin ennen (Phillips 2016).

5.4. Syyrian konflikti

Sisällissotana alkanut Syyrian konflikti on muodostunut Lähi-idän sotatantereeksi, jossa alueelliset ja globaalit suurvallat ratkovat poliittisia pyrkimyksiään. Kriisi kansainvälistyi jo vuoden 2011 aikana, kun Syyrian regiimi ei kyennyt kukistamaan protesteja ja väkivalta eskaloitui. Ulkopuoliset toimijat omaksuivat hyvin erilaisia ja vastakkaisia strategioita väkivallan hillitsemiseksi, regiimin vaihtamiseksi tai sen vallassa pitämiseksi. Ulkopuolisten toimijoiden interventiot Syyriassa ovat mahdollisesti merkittävin konfliktia pitkittävä tekijä. Monet alueelliset vallat, kuten Saudi-Arabia, Turkki ja Qatar, ovat pyrkineet Assadin hallinnon kaatamiseen, mutta maiden politiikat eroavat toisistaan paikoin merkittävästi huolimatta yhteisistä tavoitteista. Sen sijaan Syyrian hallituksen liittolaiset, etunenässä Venäjä, Iran ja Hizbollah ovat pyrkineet varmistamaan regiimin selviytymisen (Abboud 2016: 120–121; Phillips 2016).

Kansannousuille ei ole vain yhtä selittävää syytä. Eri tutkimukset ovat korostaneet niin ympäristöllisiä, sosioekonomisia ja geopoliittisia syitä kuin arabikevään tartuntavaikutusta. Konflikti ei ole vain yhden tai kahden muuttujan tulos, vaan näiden kaikkien tekijöiden summa. Ennen vuonna 2011 alkaneita kansannousuja Syyrian kansalaisyhteiskunta oli käytännössä olematon ja toisinajattelu oli hiljennetty tehokkaasti. Autoritaarisen Ba'ath-puolueen valta perustui 1960-luvulta alkaen sosiaalisen hyvinvoinnin jakamiseen kansalle vastineeksi poliittisesta passiivisuudesta. 1990-luvulle tultaessa järjestelmä oli kuluttanut itsensä loppuun, jonka seurauksena valtio alkoi kääntymään hitaasti kohti markkinoita. Tämä tarkoitti suuria

muutoksia valtion ja kansan välisissä suhteissa ja vuoteen 2011 tultaessa yhteydet olivat käytännössä hajonneet. Se rapautti regiimin valtapohjaa merkittävästi sen perinteisesti nojautessa maaseudun väestöön. Poliittisten puolueiden ja itsenäisen kansalaisyhteiskunnan puute johtivat tilanteeseen, jossa kansalla ei ollut kanavia ilmaista tyytymättömyyttään (Abboud 2016: 3-7, 45–48).

Saudi-Arabian politiikkaa Syyriassa ajoi erityisesti kaksi tavoitetta: estää arabikevään leviäminen laajemmaksi ja rajoittaa Iranin toimintaa Lähi-idässä. Tämän lisäksi myös Muslimiveljeskunnan vaikutusvallan ja jihadismin suitseminen olivat merkittäviä tavoitteita, mikä hiersi jatkuvasti Saudi-Arabian ja Qatarin suhteita (Phillips 2016). Saudi-Arabia ja Iran ovat investoineet huomattavasti voimavarojaan Syyrian konfliktiin. Poliittiset panokset ovat konfliktissa hyvin suuret, sillä tulevaisuudessa sen vaikutukset Lähi-idän voimatasapainoon ovat hyvin suuret ”voittavasta” osapuolesta riippuen. Tämä on yksi merkittävä selitys sille, miksi konflikti on kestänyt niin pitkään, eikä poliittista ratkaisua ole saatu aikaiseksi (Hashemi & Postel 2017: 13).

Konfliktin puhjettua Saudi-Arabia toimi aluksi kulissien takana. Tämä johtui osittain halusta johtaa taustalta, mutta osin myös Saudi-Arabian hitaudesta reagoida nopeisiin muutoksiin. Kaikki tärkeimmät ulkopoliittiset päätökset kulkevat kuninkaan kautta; kuningas Abdullahin heikko terveys esti hänen täysipäiväisen työntekonsa, mikä hidasti päätöksentekoa. Päätöksenteko hitauden lisäksi saudeilta puuttuivat tarvittavat kontaktit ja tieto Syyriasta. Henkilökohtaisten näkemysten merkitystä Saudi-Arabian Syyrian politiikkaan ei voi olla sivuuttamatta. Kuningas Abdullahilla oli henkilökohtainen side konfliktiin hänen vaimonsa kautta ja Abdullah tunsikin myös inhoa Assadia kohtaan. Hän oli aiemmin ajautunut sanasotaan tämän kanssa ja Assad oli sivuuttanut Abdullahin pojan Abdulazizin neuvottelupyrkimykset. Taustalla vaikuttivat myös sisäpoliittiset dynastiset kehitykset, kun Abdullah halusi vahvistaa oman sukuhaaransa asemaa vallanperimyksessä, sillä heikkouden esittäminen Syyriassa heikentäisi Abdullahin sukuhaaraa perimysjärjestyksessä (Phillips 2016).

Arabikevään luoma uhka Saudi-Arabian turvallisuudelle hävisi kuitenkin nopeasti, jolloin myös politiikka Assadin hallintoa kohtaan muuttui. Saudi-Arabian päällimmäiseksi Syyrian politiikkaa ajavaksi tekijäksi nousi Iranin vaikutusvallan rajoittaminen. Näkemyksenä oli, että Assadin regiimin kaatuminen olisi suuri isku Iranille. Lisäksi Iranin ja shiialaisen Hizbollahin maayhteyden katkaisemisen toivottiin heikentävän shiiajärjestöä ja ajavan näin sekä Libanonin että Syyrian lähemmäs Saudi-Arabiaa. Iran nähtiin myös uhkana kuningaskunnan sisäiselle

turvallisuudelle. Valtaosa Saudi-Arabian arabikevään inspiroimista protesteista puhkesi maan öljyrikkaassa itäosassa, jossa asuu myös valtaosa maan shiiavähemmistöstä. Saudi-Arabian mukaan protestit olivat Iranin organisoimia. Monet uskonnolliset johtajat leimasivat konfliktin sunnien ja shiiojen väliseksi sektarianistiseksi taistoksi, ja näkemys sai paljon vastakaikua tavallisen kansan keskuudessa. Tämä painosti kuningas Abdullahia näyttämään kykynsä toimia sunnalaisuuden puolustajana (Phillips 2016).

5.4.1. Poliittisen ja aseellisen opposition synty

Ensimmäiset arabikevään inspiroimat protestit alkoivat Dar'an kaupungista lounais-Syyriassa helmikuussa 2011. Protestoijien tärkeimmät vaatimukset olivat Assadin regiimin vaihtaminen ja poliittisten uudistusten toteuttaminen. Regiimi reagoi protestien tukahduttamisella ja tekemällä kosmeettisia poliittisia uudistuksia, mikä ei kuitenkaan tyydyttänyt protestoijia. Tämä johti noidankehään, jossa hallinnon sortotoimet synnyttivät uusia protesteja, jotka puolestaan lisäsivät regiimin vastatoimia. Yhtenäisen opposition ja kansalaisyhteiskunnan puute tekivät protestien organisoimisesta ja mobilisaatiosta vaikeaa, mikä myös esti yhtenäisen kapinan syntymisen. Toisaalta se teki protestiliikkeiden täydellisen tukahduttamisen hyvin vaikeaksi (Abboud 2016: 49–61).

Syyrian kansallinen neuvosto (SNC, *Syrian National Council*) perustettiin lokakuussa 2011 ja se oli ensimmäinen poliittisen opposition muodostama koalitio kansannousun alettua. SNC koostui käytännössä kokonaan Syyrian ulkopuolisista puolueista ja poliittisista virtauksista. SNC:n tavoitteena oli kaataa Assadin hallinto, mutta yhteisestä tavoitteestaan huolimatta koalitio kärsi pahoista sisäisistä kiistoista, eikä ole missään vaiheessa kyennyt kehittämään todellista vaihtoehtoa Assadin vallalle. Oppositioryhmien välillä vallitseva epäluulo ja koordinaation puute johtivat sen hajaantumiseen ja yhä uusien ryhmien syntymiseen konfliktin edetessä (Abboud 2016: 73–75). Loppuvuodesta 2012 SNC:ta pyrittiin uudistamaan opposition uudelleenjärjestämiseksi ja erimielisyyksien sovitteluksi: syntyi päätös perustaa SOC (*The National Coalition for Syrian Revolutionary and Opposition Forces*). Tarkoituksena oli saada tasapainoa sekularistien ja islamistien välille. Myös kurdeja houkuteltiin mukaan, mutta vain osa kurdiryhmittymistä suostui liittymään osaksi SOC:ta. Loppujen lopuksi SOC ei juuri eronnut vaikutusmahdollisuuksiltaan SNC:ta, sillä molempien toiminnan taustalla oli Saudi-Arabian ja Qatarin välinen kilpailu. Varsinkin Qatar pystyi pitkälti määrittämään SOC:n agenda sen ollessa sen merkittävin rahoittaja (Phillips 2016).

Syyrian väliaikaishallinto (SIG, *Syrian Interim Government*) perustettiin vastaamaan Syyrian opposition legitimitietin puutteeseen, sillä ongelmana oli, että toimiessaan Syyrian ulkopuolella oppositio ei nauti luottamusta Syyrian kansalaisten keskuudessa. Monet syyrialaiset ovat vieraantuneet länsimaiden välillä matkaavista oppositiohahmoista, jotka eivät ole enää kosketuksissa todellisuuteen Syyriassa. SIG oli käytännössä Saudi-Arabian rahoittama ja sen tarkoituksena oli legitimaation lisäksi nousta ainoaksi viralliseksi Syyrian hallinnoksi, ja se julisti hallitsevansa alueita, jotka eivät olleet Assadin regiimin hallinnassa. SIG kuitenkin epäonnistui miltei kaikissa tavoitteissaan. Lisäksi vuosien 2013–2015 välisenä aikana SIG ajautui vähitellen kohti vararikkoa Saudi-Arabian rahoituksen vähentyessä (Abboud 2016: 180–182).

Saudi-Arabian ja Qatarin johdolla Arabiliitto pyrki edistämään diplomaattista ratkaisua konfliktiin legitimoimalla SNC viralliseksi neuvotteluosapuoleksi. Assadin regiimi oli kuitenkin haluton osallistumaan Arabiliiton johtamiin neuvotteluihin tai luopumaan vallasta liiton tekemän rauhansuunnitelman ehdoin. Tammikuussa 2012 Arabiliitossa ymmärrettiin diplomaattisen ratkaisuyrityksen epäonnistuneen, jonka seurauksena Syyria erotettiin järjestöstä ja sille langetettiin taloudellisia sanktioita. Toimet eivät edustaneet Arabiliiton yksimielistä kantaa ja Arabiliiton sisäiset kiistat estivät järjestön tehokkaan toiminnan rauhanomaisen arabiratkaisun löytämiseksi. Tämän jälkeen järjestöllä ei ole ollut merkittävää roolia konfliktissa. Arabiliiton ratkaisuyrityksen epäonnistuminen johti valtioiden itsenäisen politiikan ajamiseen. Länsimaille sanktiot edustivat asteittaista painostuksen lisäämistä, mutta Saudi-Arabialle, Qatarille ja Turkille ne toimivat myöhempien haukkamaisempien toimien oikeuttajana (Abboud 2016: 121–123; Phillips 2016).

Kansannousun militarisaatio alkoi kesällä 2011, kun Syyrian armeijasta loikanneet sotilaat perustivat Vapaan Syyrian armeijan (FSA, *Free Syrian Army*). Aseellinen oppositio kasvoi konfliktin ensikuukausina juuri FSA:n alaisena ja levisi ympäri Syyriaa. FSA:ta kuitenkin leimasi monet samat ongelmat kuin poliittista oppositiota. Se ei ollut armeija sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan siltä puuttui niin horisontaalinen kuin vertikaalinen integraatio, yhteinen komento tai jaetut resurssit. Käytännössä FSA oli ennemminkin väkivallan verkosto kuin armeija. FSA:n alaiset ryhmät voidaan jakaa karkeasti kahteen osaan. Ensimmäisen muodostavat hyvin paikallisesti toimivat aseelliset ryhmät. Ne ovat hyvin heikosti varusteltuja, mutta lojaaleja FSA:lle. Toisen ryhmän muodostavat ryhmät, jotka saavat tukea ulkomaisilta toimijoilta. Niiden toiminta on ideologisempaa ja ne palvelevat tukijoidensa intressejä. Tukijat tulivat pääasiassa Persianlahden monarkioista. Ryhmien välinen kilpailu ja

taistelut ovat olleet yleisiä, mikä on vaikeuttanut FSA:n tarkoituksenmukaista toimintaa heikentäen sen rakenteita (Abboud 2016: 83–90).

Ongelmistaan huolimatta FSA:n alaiset ryhmät onnistuivat saamaan hallintaansa hyvin laajoja alueita. Kesään 2012 mennessä lähes kaikki kansainvälisen yhteisön tuki kulki Turkin vastaisen rajan kautta, kuten myös Saudi-Arabian ja Qatarin aseet. Monet ryhmittymät alkoivat kuitenkin muodostua FSA:n ulkopuolella tai erosivat siitä, kun ne kykenivät varmistamaan rahoituksen kansainvälisiltä tukijoilta. Kesän 2012 aikana lisääntynyt väkivalta johti yhä enenevissä määrin sektarianististen ryhmien syntyyn, joilla oli selvä uskonnollinen ulottuvuus. Tämä johti monien ryhmien agendan islamisoitumiseen. Saudi-Arabia ja Qatar suhtautuivat FSA:n johtoon nuivasti, sillä molemmat syyttivät toisiaan liiallisen vaikutusvallan käytöstä. Maat katsoivat yksittäisten ryhmien rahoituksen olevan parempi strategia, mikä hajaannutti FSA:a entisestään (Abboud 2016: 90–92).

On kuitenkin hyvä huomioida, että Syyrian kansannousussa korostettiin aluksi sen ei-sektarianistista luonnetta ja halua luoda kaikille yhteisöille avoin valtio. FSA:n alamäki antoi kuitenkin tilaa ryhmille, kuten Nusran rintamalle (nyk. Jabhat Fateh al-Sham), ISIS:lle ja Hizbollahille, joilla oli selvästi sektarianistinen tai etninen agenda. Toisaalta Abboud (2016: 112) huomauttaa, että esimerkiksi Hizbollahin osallistuminen Syyrian konfliktiin ei johdu sektarianistisista laskelmista, vaan taustalla on ennemminkin huoli järjestön yhteyden katkeamisesta tai häiriintymisestä Iraniin, jonka tuesta Hizbollah on hyvin riippuvainen (Abboud 2016: 183–184).

5.4.2. Kapinallisten aseistaminen

Saudi-Arabia on ollut Qatarin ja Turkin ohella merkittävimpiä kapinallisten aseistajia. Varsinkin länsimaissa kapinallisten aseistaminen on ollut vaikea aihe, sillä aseiden on pelätty päätyvän ”ääriryhmien” käsiin ”maltillisten” sijaan. Todellisuudessa tämä kahtiajako ei heijastele todellisuutta. Kapinalliset eivät kuulu puhtaasti jompaankumpaan ryhmään, vaan ne ovat jatkuvassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, mikä muuttaa ryhmien muotoa jatkuvasti. Käytännössä ryhmien poliittisten ja ideologisten assosiaatioiden ja intressien selvittäminen on lähes mahdotonta. Lisäksi monet ryhmät joko korostavat tai vähättelevät niiden ideologista suuntausta potentiaalisten rahoituslähteiden mukaan. Saudi-Arabia ei ole jaotellut kapinallisia maltillisiin tai radikaaleihin, vaan rahoituksen taustalla ovat olleet ennemminkin pragmaattiset laskelmat. Saudi-Arabian tuki on keskittynyt niihin ryhmiin, joiden se katsoo olevan kaikista

vahvimpia, mutta on välttänyt ääriryhmien tukemista, ja keskittänyt tuen FSA:n alla taisteleville joukoille. Toinen merkittävä tuen jakoa määrittävä tekijä on ollut kilpailu opposition hallinnasta Qatarin kanssa. Saudi-Arabia on tukenut ryhmiä, jotka taistelevat Qatarin tukemia ryhmiä vastaan. Käytännössä kilpailu alueellisesta vaikutusvallasta on ollut huomattavasti ideologiaa merkittävämpi tekijä kapinallisten tukemisessa Saudi-Arabian politiikassa (Abboud 2016: 138–143).

Saudi-Arabian toiminta perustui hyvin paljon oletukseen, että Yhdysvallat tekisi sotilaallisen intervention Syyriaan. Yhdysvallat ei tätä kuitenkaan tehnyt, vaan ”punaisena linjana” pidetty kemiallisten aseiden käyttö vuonna 2013 johti vain Syyrian kemiallisten aseiden takavarikointiin. Tämä tarkoitti sitä, että Yhdysvaltojen intervention mahdollisuus kutistui miltei olemattomiin, mikä raivostutti niin Saudi-Arabian, Qatarin kuin Turkin. Sen seurauksena ne olivat entistä valmiimpia tekemään yhteistyötä radikaalimpien ryhmien kanssa. Se myös vahvisti Saudi-Arabian itsenäisemmän ja militaristisemmän politiikan trendiä, joka oli alkanut jo aiemmin vuoden 2013 aikana, kun saudit ”kaappasivat” poliittisen opposition eli SOC:n (entinen SNC) hallinnan Qatarilta. Muutosta on selitetty sillä, että Saudi-Arabiassa ymmärrettiin opposition kykyjen yliarviointi ja että tämä vahingoitti maan pyrkimyksiä Syyriassa. Lisäksi Saudi-Arabian (ja muiden) strategia oli perustunut kahteen virhearvioon: Assadin hallinnon luultiin kaatuvan nopeasti ja Yhdysvaltojen intervention ajateltiin olevan varmaa. Saudien ottaessa SOC:n hallintaansa sen legitimitettiongelmat kuitenkin toistuivat. SOC:n uudistukset tehtiin ulkoisista syistä, eikä se saanut laajaa tukea tai ruohonjuuritason hyväksyntää syyrialaisien keskuudessa (Phillips 2016).

Vaikka Saudi-Arabia vastusti jihadistiryhmien rahoitusta, se oli mukana luomassa 42 islamistimilitian liittoa, Jaysh al-Islamia. Sen tarkoituksena oli toimia tasapainottavana voimana Nusran rintamalle ja ISIS:lle. Ryhmä oli avoimen vihamielinen SOC:ta kohtaan, mikä oli ristiriidassa sen kanssa, että Saudi-Arabia tuki SOC:ta. Se kuitenkin heijasteli muutosta Saudi-Arabian politiikassa sen petyttyä poliittiseen oppositioon ja sen kykyyn aikaansaada Yhdysvaltojen interventio. Saudi-Arabian alkoi yhä enemmän tukea salafistisia joukkoja, vaikka se aiheuttikin närää Yhdysvalloissa. Marraskuussa 2013 Saudi-Arabian hyväksynnällä perustettiin myös Islamilainen rintama. Siihen kuului Jaysh al-Islamin lisäksi useita muita suurempia islamistiryhmittymiä, mutta esimerkiksi Nusran rintama oli jätetty sen ulkopuolelle (Phillips 2016).

5.4.3. Myöhemmät kehitykset

Saudi-Arabian toiminta Syyriassa ei ollut menestyksellistä siitä huolimatta, että se oli onnistunut suitsimaan Qatarin vaikutusvaltaa. Esimerkiksi vuoden 2014 alussa oli selvää, että Islamilainen rintama taisteli menestyksekkäästi muita kapinallisia vastaan, muttei regiimiä. Saudi-Arabian ”radikalisoituneen” politiikan epäiltiin vahvistaneen niin Isisiä kuin Nusraa. Huhtikuussa 2014 kuningas Abdullah jakoi Syyrian operaatioiden johdon uusiin käsiin, mikä johti jälleen laskelmoivampaan ja varovaisempaan suhtautumiseen radikaaleihin järjestöihin. Abdullah kuoli tammikuussa 2015 ja hänen seuraajakseen nousi hänen veljensä Salman. Salmanin ajan ulkopoliitiikka on ollut edeltäjäänsä aktiivisempaa ja aggressiivisempaa. Myös Salmanin pojalla (ja kruununperijällä) Mohammad bin Salmanilla on ollut merkittävä rooli maan aktivoitumisessa niin Syyrian kuin Jemenin konflikteissa (Phillips 2016).

Venäjä teki sotilaallisen intervention Syyriaan syyskuussa 2015. Virallisesti Venäjä ilmoitti tavoitteekseen ilmatuen antamisen Syyrian armeijalle ISIS-järjestöä vastaan, mutta todellisuudessa ilmaiskut kohdistuivat enimmäkseen muihin kapinallisiin. Tätä ennen Assadin regiimi oli menettämässä asemiaan kapinallisille. Interventio tapahtui aikaan, jolloin varsinkin länsimaat olivat valmiita tekemään kompromisseja Syyrian suhteen. Vuoden 2015 lopussa alettiin valmistelemaan seuraavia rauhanneuvotteluja. Niitä ennen lokakuussa 2015 Saudi-Arabia isännöi konferenssia, jossa eri poliittiset ryhmät ja maltilliset taistelijat oli tarkoitus yhdistää. Tuloksena oli 34 jäseninen *Higher Negotiations Committee* (HNC), josta kuitenkin puuttui monia merkittäviä ryhmiä. Rauhanneuvottelut alkoivat lopulta 1. helmikuuta 2016 ja niiden tuloksena oli aselepo, jonka pitävyys oli kuitenkin hyvin epämääräistä (Phillips 2016).

Kapinallisten kukistuminen Aleppossa vuoden 2016 lopulla oli käännekohta Saudi-Arabialle, sillä sen tukemat kapinalliset olivat heikentyneet merkittävästi. Tämä pienensi Saudi-Arabian roolia konfliktissa. Saudi-Arabia on kuitenkin jatkanut vaikuttamista HNC:n kautta, vaikka se on menettänyt asemiaan ”kentällä”. Maaliskuussa 2017 Yhdysvallat ilmoitti julkisesti, ettei Assadin regiimin vaihtaminen ollut enää sen suurin prioriteetti Syyrian konfliktissa, mikä heikensi huomattavasti Saudi-Arabian kykyä vaikuttaa konfliktiin. Saudi-Arabian näkökulmasta suurin huoli on Iranin läsnäolo Syyriassa. Kuningaskunta ei enää vaadi Assadin astumista syrjään, ainakaan välittömästi. Niin Yhdysvallat kuin Venäjä kuitenkin tarvitsevat Saudi-Arabian ohjastaman HNC:n suurempaa legitimitettiä rauhanneuvotteluissa, sillä niillä itsellään ei sitä ole. Tämä tarjoaa Saudi-Arabialle väylän vaikuttaa Syyrian konfliktin tapahtumiin (Bakeer 2017).

5.5. Jemenin sisällissota

Syyrian konfliktin jatkuessa Saudi-Arabia on sekaantunut vuodesta 2015 alkaen myös Jemenissä raivoavaan sisällissotaan. Jemenin sisäpoliittisista syistä alkanut konflikti on intervention seurauksena leimautunut sektarianistiseksi konfliktiksi, mikä peittää alleen sen todellisen luonteen. Tästä on kuitenkin Saudi-Arabialle hyötyä, kun se kykenee esittämään toimensa Iranin vastaisina välttämättömyyksinä. Al-Rasheedin (2017: 156) mukaan Saudi-Arabian interventio tapahtui heti vallanvaihdoksen myötä, kun kuningas Salman pyrki ohjaamaan sisäpoliittisia jännitteitä uuteen ulkopoliittiseen kriisiin. Samalla hän halusi erottautua edeltäjänsä politiikasta, joka nähtiin heikkona ja jähmettyneenä.

Saudi-Arabian ja Jemenin suhteissa on ollut jännitteitä vuosikymmenten ajan. 1970–80-luvuilla Saudi-Arabia tuki Pohjois-Jemenin presidentti Ali Abdullah Salehia Neuvostoliiton tukemaa Etelä-Jemeniä vastaan. Persianlahden sodassa vuosina 1990–91 Saudi-Arabian ja Salehin suhteita hiersi viimeksi mainitun tuki Saddam Husseinille. Vuonna 1994 saudit puolestaan tukivat entisen Etelä-Jemenin johdon epäonnistunutta irtaantumisyritystä Salehin Jemenistä. Vuoteen 2000 mennessä Saudi-Arabia sai aikaiseksi sovun Salehin kanssa, sillä hänet nähtiin parhaimpana vaihtoehtona hallitsemaan maata. Verrattuna Persianlahden monarkioihin, Saudi-Arabian politiikka Jemenin suhteen ei ole sidoksissa monarkiaan, vaan se on kiinnittynyt puhtaasti geopoliittisen valta-aseman säilyttämiseen ja turvallisuusriskien minimoimiseen (Gause 2011b: 18). Mason (2015: 51) muistuttaa, että niin Jemenin hallitus kuin heimot olivat myötämielisiä Saudi-Arabialle sen myöntämän avun takia, ei saudien itsensä vuoksi. Saudi-Arabian todellinen vaikutusvalta Jemenin poliittiseen johtoon on rajoittunut, vaikka sillä yleisesti ajatellaan olevan suuret vaikutusmahdollisuudet.

Niin kutsutun huthi-kapinan voidaan katsoa alkaneen vuonna 2004 Jemenin armeijan tapettua yhden heimokapinaliikkeen johtajista, Hussein Badreddin al-Huthin, jonka mukaan liike sittemmin nimettiin. Taistelut jatkuivat kausittain vuosien 2004–2011 välisenä aikana kummarkaan osapuolen saamatta yliotetta. Tänä aikana Jemenin hallitus ajautui yhä syvempään kriisiin ja jätti jälkeensä valtatyhjiön, jota ääri-islamistiryhmät nousivat täyttämään vuodesta 2009 alkaen. Arabikevään aiheuttamat myllerrykset rohkaisivat hutheja kiihdyttämään kapinaa. Vuoden 2011 loppuun mennessä protestit saavuttivat tavoitteensa presidentti Salehin astuttua syrjään Saudi-Arabian tehdessä Yhdysvaltojen tuella suunnitelman hallitun muutoksen aikaansaamiseksi. Pitkien viivästysten jälkeen Saleh lopulta suostui suunnitelmaan siirtää valta hänen varapresidentille Abdrabbuh Mansur Hadille. Hadin tukema

kansallinen dialogi huipentui vuonna 2014 suunnitelmaan, jonka mukaan Jemen olisi jaettu kuuteen hallinnolliseen alueeseen. Huthit kuitenkin hylkäsivät suunnitelman, sillä se olisi entisestään heikentänyt marginalisoitujen pohjoisten heimojen valtaa. Protestit jatkuivat läpi vuoden 2014 ja vuoden 2015 alussa huthit pakottivat hallituksen eroamaan heidän vallattua pääkaupunki Sanaan (Gause 2011b: 18–19; Orkaby 2017).

Saudi-Arabia on jo vuodesta 2009 korostanut Jemenin sisäpolitiikan sektarianistista luonnetta, vaikka sillä ei todellisuudessa ole mitään pohjaa. Sektarianismin korostaminen palvelee niin Saudi-Arabian kuin presidentti Hadin intressejä. Huthi-kapinallisten etnis-uskonnollisen identiteetin (zaidishiialaisuus) esitetään olevan täysin alistettu Iranin vaikutusvallan alle, vaikka todellisuudessa huthi-liikkeellä ei itsessään ole mitään tekemistä Iranin kanssa (Yadav 2017: 185–198). Jemenin sisällissotaa kuvataankin monesti osana Saudi-Arabian ja Iranin välisten proxy-sotien jatkumoa. Teitelbaum (2010: 41–42) näkee Jemenin sisällissodan osana Saudi-Arabian ja Iranin valtakamppailua. Hänen mukaansa todisteet viittaavat Iranin tukeen kapinallisille vaikka Iran ei sitä myönnäkään. Asher Orkaby (2017) on tästä eri mieltä. Hänen mukaansa oletus proxy-sodasta ei huomioi konfliktin juuria ja syytä sille, miksi Saudi-Arabia teki sotilaallisen intervention. Orkaby korostaa, ettei konfliktissa ole kyse alueellisista intresseistä, vaan kyseessä on Jemenin sisäinen kamppailu keskushallinnon ja maan pohjoisten zaidishiialaisten heimojen välillä. Konflikti on seurausta Jemenin keskushallinnon legitimitietin murenemisesta ja pohjoisten heimojen kokemasta marginalisaatiosta. Saudi-Arabian intressi on turvata oma rajansa huthi-kapinallisilta, mutta konfliktin esittäminen osana Iranin vastaisena taistona auttaa sitä saamaan niin Yhdysvaltojen kuin arabimaiden hyväksynnän.

Saudi-Arabian Jemenin politiikan ajavana voimana on ollut tarpeeksi heikon keskushallinnon ylläpitäminen Jemenissä, joka ei kykene uhkaamaan kuningaskuntaa. Mikäli jokin vahva liike tai hallitus on vaikuttanut saavan vallan, Saudi-Arabia on vastannut sotilaallisilla toimilla ja tukemalla Saudi-Arabialle suotuisia jemeniläisiä ryhmiä. Huthien Sanaan valloitus hermostutti saudit. Pääkaupungin valloituksen jälkeen huthit julistivat avointa sotaa Saudi-Arabiaa vastaan, ja vaativat kolmen rajaprovinssin palautusta, jotka Saudi-Arabia oli aiempien sotien aikana liittänyt itseensä. Eroamaan pakotetun Hadin hallitus pyysi apua Saudi-Arabialta, johon kuningaskunta vastasi välittömästi myöntävästi. Maaliskuussa 2015 Saudi-Arabian ja GCC-valtioiden muodostama koalitio aloitti sotilasoperaation huthien kukistamiseksi. Saudi-Arabia esittää operaation Iranin laajentumisen vastaisina toimina, ja väittää, että huthit ovat ennen

kaikkea Iranin proxy Jemenissä. Tämä voitti niin arabivaltioiden kuin Yhdysvaltojen suosion. Iranista on virrannut aseita ja rahaa, mutta suhteellisen pienissä määrin (Orkaby 2017).

Seurannut pommituskampanja on käytännössä tuhonnut niin Jemenin infrastruktuurin kuin talouden ja aiheuttanut merkittävän inhimillisen katastrofin jo ennestään köyhässä maassa. Tavoitteena on ollut vähentää huthien suosiota kansan keskuudessa. Saudi-Arabian toimet on tuomittu monien kansainvälisten tahojen osalta ja YK:n turvallisuusneuvostoa on vaadittu myös tutkimaan mahdollisia sotarikoksia. Ongelmana on konfliktin esittäminen Iranin vastaisena kampanjana, mikä on saanut monet valtiot sivuuttamaan siviileihin kohdistuvat iskut (Orkaby 2017). Saudiarabialaisen median mukaan huthien täydellinen aseistariisunta on ainoa ratkaisu konfliktiin. Tähän huthit eivät tule suostumaan. Kestävän ratkaisun aikaansaaminen edellyttää kaikkia osapuolia tyydyttävää sisäpoliittista ratkaisua, mikä on vaikeaa konfliktin sektarianisoitumisen vuoksi. Ongelmana on myös se, että Saudi-Arabian johto, etunenässä kruununprinssi Mohammed bin Salman, on asettanut uskottavuutensa vaakalaudalle. Heidän täytyy löytää ratkaisu, jolla he säästävät kasvonsa (Riedel 2018a).

Orkaby (2017) voidaan siis ajatella olevan täysin oikeassa siinä, että konfliktin juuret ovat Jemenin sisäpolitiikassa ja valtiokehityksessä. Teitelbaumia (2010), Yadavia (2017) ja Riedeliä (2018a) mukaillen voidaan kuitenkin väittää, että konflikti on sodan ja sektarianismiretoriikan myötä sektarianisoitunut ja tullut osaksi Saudi-Arabian ja Iranin välistä alueellista kamppailua. Tällä hetkellä Saudi-Arabian ja Iranin keskinäinen retoriikka ei osoita pidättäytymisen merkkejä. Riedel (2016) ja Phillips (2017) muistuttavat, ettei Saudi-Arabiassa ole juuri opittu Syyrian konfliktista. Vaarana on, että kuningaskunta toistaa Syyriassa tehtyjä virheitä Jemenissä ja ruokkii sektarianistisia jännitteitä entisestään niin kuningaskunnan sisä- kuin ulkopuolella, mikä lopulta kääntyy maata vastaan.

6. Qatarin kriisi ja tulevaisuus

Sektarianismi on ollut Saudi-Arabian 2000-luvun geopolitiikan yksi merkittäviä pilareita. Sillä on niin sisä- kuin ulkopoliittisia syitä politisoida sektien identiteettejä. Sisäpoliittisesti ”hajota ja hallitse” -tyyppinen sektarianismi auttaa saudiregiimiä pysymään vallassa, sillä se estää, tai ainakin vaikeuttaa, yhtenäisen populaarin opposition syntymisen. Ulkopoliitiikan tasolla sektarianismi toimii välineenä ja strategiana, jolla Saudi-Arabiaa perustelelee toimiaan Iranin vastaisina operaatioina ja kerää liittolaisia sitä vastaan. Tällä politiikalla on kuitenkin

merkittäviä haittoja, sillä sisäpoliittisesti yhteiskunnallisen koheesion aikaansaaminen käy hyvin vaikeaksi ja monien konfliktien sektarianisoiminen pidentää niiden kestoja.

Vuonna 2018 Lähi-itä siis pysyy useiden konfliktien riivaamana, eikä lähitulevaisuus tarjoa kovin optimistista kuvaa. Arabikevään jälkeiset uudet virtaukset eivät ole vielä ehtineet täysin asettumaan uomiinsa. Toistaiseksi Saudi-Arabian geopolitiikka ei ole tuottanut haluttuja tuloksia, ja on merkittävää, ettei Saudi-Arabian geopolitiikka ole vahvistanut sen regiimin asemaa, vaikka se on ollut maan yksi suurimmista tavoitteista viimeisten vuosikymmenien aikana. Toistaiseksi Lähi-idän laajempi sektarianisoituminen kuitenkin palvelee sen intressejä vallassa pysymisestä.

Saudi-Arabian ja Iranin välit ovat kiristyneet viime vuosien aikana. Tämä on viimeisen vuoden aikana ilmentynyt Qatarin kriisissä, joka puhkesi Qatarin ja Saudi-Arabian sekä sitä tukevien arabimaiden välillä kesäkuussa 2017. Sen seurauksena Qatar eristettiin naapurimaistaan niin poliittisesti kuin taloudellisesti. Taustalla on ollut varsinkin Saudi-Arabian tyytymättömyys Qatarin ulkopoliittikkaan ja läheisiin suhteisiin Iranin kanssa, mikä ei ole ollut linjassa Saudi-Arabian geopolitiikan kanssa. Qataria vaadittiin muun muassa lopettamaan ääri-islamistien rahoitus, leikkaamaan suhteitaan Iraniin, lopettamaan Al-Jazeera -mediayhtiön toiminta sekä sulkemaan Turkin sotilastukikohta vastineeksi eristyksen lopettamisesta. Qatar on pitänyt vaatimuksia sen suvereniteetin loukkauksena ja kansainvälisen lain vastaisina, eikä ole myöntynyt niihin (BBC 2017). Saudi-Arabiaa ärsyttää erityisesti Qatarin lähentyneet suhteet Iranin ja Turkin kanssa sekä Al-Jazeeran kriittinen suhtautuminen Saudi-Arabiaan. Vuoden jatkunut kriisi ei osoita vielä laantumisen merkkejä, sillä Turkki ja Iran ovat tukeneet Qataria, joka joutuu muun muassa tuomaan valtaosan ruuastaan.

Qatarin kriisi on osa Saudi-Arabian ja Iranin välisen nokittelun jatkumoa. Varsinkin Saudi-Arabia on koventanut retoriikkaansa ja suhtautumistaan Iraniin vuonna 2015 tapahtuneen vallanvaihdon jälkeen. Riedelin (2018b) mukaan Saudi-Arabian nykyinen Iranin politiikka on vihamielisintä koskaan sen historian aikana. Vaikka aiempienkin kuninkaiden suhteet Iraniin olivat huonot, he välttivät suoraa vastakkainasettelua. Sen sijaan kuningas Salman ja kruununprinssi Mohammed bin Salman ovat ajaneet huomattavasti vihamielisempää politiikkaa ja murskanneet kaiken kotimaisen toisinajattelun shiiojen osalta. Shiivastainen politiikka on hyvin suosittua maan uskonoppineiston keskuudessa, jonka tukea kuningas ja varsinkin kruununprinssi tarvitsevat valtansa pönkittämiseksi.

Riedel (2018b) näkee Jemenin konfliktin päättämisen alkuna Lähi-idän sektarianististen konfliktien päättämiseksi. Hänen mukaansa YK:n päätöslauselmaan perustuva ratkaisu on tällä hetkellä huono, sillä se on vääristynyt liikaa Saudi-Arabian hyväksi. Saudi-Arabian länsilittolaisten tulisi auttaa kuningaskunta pois konfliktista siten, että se säilyttää kasvonsa. Tulevaisuus näyttää kuitenkin huonolta. Iranille on edullista pitää Saudi-Arabia kiinni Jemenissä ja haluaa varmasti nöyryyttää erityisesti kruununprinssiä, joka on muun muassa kutsunut ajatollah Ali Khameneita moderniksi Hitleriksi. Yhdysvaltojen päätös vetäytyä Iranin ydinsopimuksesta ei helpota tilannetta, ja myös Saudi-Arabia on uhannut hankkivansa ydinaseen, mikäli myös Iran tekee sen.

Kaiken kaikkiaan Saudi-Arabian geopolitiikka on ollut hyvin kaksijakoista. Se on toisaalta pönkittänyt asemaansa johtamansa Iranin vastaisen leirin johtajana, mutta toisaalta saudiregiimin asema ei ole juurikaan parantunut kotimaassa. Saudi-Arabian geopolitiikka ei ole läheskään yhtä onnistunutta kuin Iranin vastaava. Iran on pystynyt vaikuttamaan huomattavasti laajemmin niin Syyriassa, Irakissa, Libanonissa kuin Palestiinassa. Kuningas Salmanin myötä tähän on haettu aktiivisesti muutosta aggressiivisemmalla ja sektarianismia vahvistavalla politiikalla. Osaltaan tämä liittyy myös kruununprinssi Mohammed bin Salmaniin, sillä aktiivisella ulkopoliitiikalla ja uudistusmielisellä sisäpolitiikalla pyritään varmistamaan hänen vankka asemansa tulevaisuuden kuninkaana. Al-Rasheed (2017: 153) ennustaa, että Saudi-Arabian militaristinen ja sektarianismia nostattava politiikka jatkuu hamaan tulevaisuuteen, sillä sen kautta regiimi pystyy hidastamaan vaatimuksia poliittisten uudistusten tekemiselle.

7. Johtopäätökset

Tässä luvussa vastaan kolmeen tutkimuskysymykseen, jotka esitin tutkielman alkupuolella. Kysymykset ovat:

- Mikä on Saudi-Arabian näkökulma Lähi-idän geopolitiikkaan?
- Mikä on Saudi-Arabian rooli alueen konflikteissa?
- Kuinka Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän valtiojärjestelmän/-yhteisön?

7.1. Mikä on Saudi-Arabian näkökulma Lähi-idän geopolitiikkaan?

Saudi-Arabian geopolitiikalla on kaksi tärkeää tavoitetta, jotka ovat sen Al Saudin dynastian vallan jatkumisen varmistaminen ja Iranin vaikutusvallan hallinta. Saudi-Arabia pyrkii tavoitteisiinsa ylläpitämällä vallitsevaa järjestystä tai ainakin hillitsemään muutosten aiheuttamia vaikutuksia. Maan vaikutusmahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset, eikä se kykene yksin määrittämään geopolitiittista järjestystä. Saudi-Arabia pyrkii ylläpitämään kansainvälistä järjestystä myös sen englantilaisen koulukunnan ymmärtämässä muodossa eli säilyttämään normit ja instituutiot, joiden kautta nykyinen maailmanpolitiikka tapahtuu. Esimerkiksi Iranin ydinsopimus vuonna 2015 oli Saudi-Arabian näkökulmasta epäedullinen muutos, sillä se vapautti Iranille lisäkapasiteettia toimia Lähi-idässä ja uhata näin Saudi-Arabian omaa vaikutusvaltaa. Kansainvälinen oikeus, eli valtioiden tasaveroinen kohtelu kansainvälisissä suhteissa, on selvästi toissijaista, kuten Saudi-Arabian interventiot ja muu ulkopoliitiikka osoittavat.

Saudi-Arabia on pragmaattinen toimija niin Lähi-idässä kuin globaalisti ja tukee tahoja, joiden se katsoo olevan parhaiten kykeneviä edistämään sen intressejä. Toisaalta maa välttää tukemasta sitä teologisesti lähellä olevia radikaaleja islamistiliikkeitä, sillä se pelkää niiden heikentävän lopulta maan sisäistä turvallisuutta. Lisäksi esimerkiksi Irakissa Saudi-Arabia on tukenut myös joitakin nationalistisia shiipoliitikkoja ja -liikkeitä, vaikka ensisilmäyksellä tämä vaikuttaisi olevan Saudi-Arabian valtioideologian vastaista. Pragmaattisella ulkopoliitiikalla on kuitenkin haasteensa, sillä pysyvät liittolaisuudet ovat viime vuosien aikana harvinaistuneet, mikä tekee Saudi-Arabialle suotuisen geopolitiikan toteuttamisesta haastavaa ja tulevaisuuden arvioinnista vaikeampaa. Ennen arabikevättä Saudi-Arabian geopolitiikka oli vahvasti diplomatiapainotteista, sillä kuningaskunta halusi välttää lähialueiden kriisien eskaloitumisen täysimittaisiksi sodiksi, joilla olisi negatiivisia vaikutuksia myös Saudi-Arabiassa. Varsinainen suora sotilaallinen toiminta on ollut harvinaisempaa, mutta viime vuosien aikana kynnys sen käyttämiseen on laskenut, kuten Jemenin ja Bahrainin tapaukset osoittavat. Diplomatia on kuitenkin edelleen merkittävä osa maan ulkopoliitiikkaa eivätkä sotatoimet ole missään nimessä politiikan ensimmäinen keino.

Kylmän sodan ja varsinkin arabikevään jälkeen Lähi-itä on ajautunut entistä syvemmin geopolitiittiseksi rikkoutumisvyöhykkeeksi. Syynä ovat jatkuvat konfliktit, Saudi-Arabian ja Iranin kilpailu sekä ulkoiset interventiot. Sektarianismin korostaminen on kuulunut Saudi-Arabian geopolitiikkaan erityisesti Irakin sodan jälkeen. Sektarianismia on ollut olemassa jo

ennen vuotta 2003, mutta Saudi-Arabia ja Iran alkoivat hyödyntämään sitä omiin tarkoituksiinsa Saddamin jälkeisessä Irakissa ja toistivat sitä myös muualla. Saudi-Arabia esittää shiiat mielellään Iranille uskollisina voimina vaikka esimerkiksi Irakin shiiamilitioilla oli hyvin nationalistinen luonne. Arabikevät on kiihdyttänyt maan sektarianistista retoriikkaa ja varsinkin maan nykyjohto koetaan poikkeuksellisen shiiavastaisena ja halukkaana korostaa vastakkainasettelua Iranin kanssa.

Arabian niemimaalla Saudi-Arabia pyrkii hegemoniseen asemaan ja se on alueen vahvin valtio niin taloudellisesti kuin sotilaallisesti. Varsinkin GCC on tärkeä kansainvälinen organisaatio, jonka kautta Saudi-Arabia kykenee vaikuttamaan naapurivaltioihin. Qatarin kriisi on kuitenkin asettanut järjestön tulevaisuuden kyseenalaiseksi. Laajemmassa Lähi-idän kontekstissa Saudi-Arabia näkee itsensä arabimaailman ja sunnalaisuuden suojelijana Irania ja sen liittolaisia vastaan. Saudi-Arabialla on haluja nousta Lähi-idän johtavaksi valtioksi, mutta sen kyky nousta tähän asemaan on kyseenalaistettu. Tämä johtuu Saudi-Arabian omista sotilaallisista, ideologisista ja hallinnollisista rajoituksista, mutta lisäksi muiden valtioiden, erityisesti Iranin ja Turkin, vahvasta asemasta. Kuten Fawcett (2013: 333–334) toteaa, Saudi-Arabian ja muiden GCC-valtioiden viime vuosien vahva asema johtuu ennemminkin muiden arabivaltioiden heikkouden tilasta kuin öljymonarkioiden omista vahvuuksista.

Saudi-Arabian ulkopolitiikasta on mahdollista tunnistaa vallankäytön eri muotoja. Instrumentaalista valtaa Saudi-Arabia kykenee käyttämään vain sen lähialueilla ja niilläkin usein heikolla menestyksellä. Saudi-Arabialla ajatellaan olevan huomattavan paljon suoraa vaikutusvaltaa esimerkiksi Jemenin tapahtumiin, mutta kuten meneillään oleva konflikti osoittaa, todelliset vaikutusmahdollisuudet ovat heikot. Sen sijaan Saudi-Arabian armeija on edelleen läsnä Bahrainissa ja tässä mielessä Saudi-Arabian instrumentaalinen valta ilmenee siellä parhaiten. Bahrainin hallinto on käytännössä täysin riippuvainen Saudi-Arabian tuesta. Lähialueensa ulkopuolella Saudi-Arabian sotilaallinen kapasiteetti ei riitä haastamaan esimerkiksi Turkia tai Irania eikä maa kykene toteuttamaan useita yhtäaikaisia sotilasoperaatioita. Saudi-Arabia mielellään välttää aggressiivinen instrumentaalisen vallan käyttöä, sillä se on vahingollista maan imagoille ja sille on huomattavasti tehokkaampaa käyttää muuta valtaa esimerkiksi GCC:n, Arabiliiton tai OPEC:n kautta.

Saudi-Arabia onkin turvautunut niin kutsuttuun mahdollistavaan valtaan. Se näkyy Saudi-Arabian ulkopolitiikassa diplomaattisena toimintana ja pyrkimyksestä edistämään sen omaa näkemystä Lähi-idän järjestyksestä. Valta saattaa kasvaa, pienentyä tai kadota organisaatioiden

resurssien kasvun tai laskun seurauksena. Tämä liittyy olennaisesti Saudi-Arabian jakamiin taloudellisiin tukiin, joilla se ostaa niiden proxy-toimijoiden uskollisuuden, joiden katsotaan parhaiten edistävän maan intressejä. Ongelmana on kuitenkin se, että saavutettu vaikutusvalta voi kadota hyvinkin nopeasti, mikäli resurssien virtaaminen loppuu. Saudi-Arabian vaikutuskeinoihin kuuluu myös sen konservatiivisen wahhabistisen ideologian levittäminen. Siinä Lähi-itä on jaettu tiukasti etnis-uskonnollisia linjoja pitkin ja se ruokkii Saudi-Arabian Iranin ja shiiojen vastaista sektarianistista politiikkaa. Myös ideologinen vaikuttaminen sisältää hyvin ongelmallisen puolen, sillä se ruokkii ääri-islamia, joka on kääntynyt myös kuningaskuntaa vastaan. Instrumentaalisen ja mahdollistavan vallan raja on välillä häilyvä, sillä mahdollistava valta voi muuttua myös instrumentaaliseksi vallaksi.

Diskursiivinen valta ilmenee strategioina, käytäntöinä ja tekniikoina, jotka ylläpitävät ja luovat totuuksia siitä, kuinka ja miksi tila on järjestetty ja hallittu niin kuin se on. Vallalla monopolisoidaan oikeus puhua tiettyjen asioiden tai ryhmien puolesta, esimerkiksi kansallisen intressin varjolla. Saudi-Arabia näkee puolustavansa islamia ja muslimeja ympäri maailman. Tämä pohjaa 1970-luvulta alkunsa saaneeseen strategiaan, jossa wahhabismia levittämällä Saudi-Arabia pyrki vahvistamaan asemaansa islamin suojelijana. Varsinkin Irakin sodan jälkeen Saudi-Arabia on perustellut geopolitiikkaansa Iranin vaikutusvallan hillitsemiseksi. Monissa tapauksissa Saudi-Arabia käykin proxy-sotaa Iranin kanssa, mutta joissakin tapauksissa syyt ovat muualla kuin Iranin vaikutusvallan vähentämisessä. Saudi-Arabialle on kuitenkin edullista esittää tapahtumat nimenomaan Iranin vastaisina välttämättöminä toimina, sillä sen avulla se kykenee saamaan niin arabi- kuin länsimaiden tuen. Jemenin sisällissota on tästä erinomainen esimerkki, vaikka konflikti voidaanakin nähdä jo laajentuneen osaksi Saudi-Arabian ja Iranin välisiä proxy-sotia.

7.2. Mikä on Saudi-Arabian rooli alueen konflikteissa?

Saudi-Arabia ei ole perinteisesti suosinut suoraa toimintaa esimerkiksi sotilasoperaatioiden muodossa, sillä se ei ole sille tehokkain vaikutuskeino. Sen sijaan epäsuora vaikuttaminen esimerkiksi taloudellisten houkuttimien tai painostuksen kautta on ollut huomattavasti tehokkaampaa. Ideologisella tasolla se on onnistunut jakamaan Lähi-idän kahteen leiriin, jossa toisella puolella on Saudi-Arabia liittolaisineen ja toisella Iranin ja sen liittolaiset. Konflikteissa on korostunut voimatasapainon ylläpito ensin Irakia ja Irania ja sittemmin vain viimeisenä mainittua vastaan. Vaikka diplomaattinen vaikuttaminen onkin ensisijaista, alueellisesti rajatut

sodat ja konfliktit ovat kuitenkin Saudi-Arabian näkökulmasta keino ylläpitää Lähi-idän järjestystä, tosin aiheuttamalla ja ylläpitämällä paikallista epäjärjestystä. Vaikka suorat sotatoimet rajoittuvatkin pääasiassa Jemeniin, Saudi-Arabian epäsuora toiminta konflikteissa on ollut merkittävää.

Saudi-Arabian rooli Lähi-idän konflikteissa on kokenut omanlaisensa kehityksen hiljaisesta ja varovaisesta öljydiplomatiasta aktiiviseen ja militaristiseen ulkopolitiikkaan. Varsinkin ennen arabikevättä Saudi-Arabia turvautui epäsuoraan vaikutukseen proxy-toimijoiden ja öljyvarallisuuden kautta. Saudi-Arabia on toiminut konflikteissa välittäjänä ja yrittänyt ratkoa konflikteja ennen niiden eskaloitumista. Eskaloitumisen estäminen on kuitenkin kaikissa käsitellyissä konfliktissa epäonnistunut, mikä osaltaan kertoo Saudi-Arabian rajoittuneesta kapasiteetista vaikuttaa Lähi-idän tapahtumiin. Kuningaskuntaan kohdistuvien negatiivisten vaikutusten hillitseminen on kuitenkin ollut siinä mielessä onnistunutta, että konfliktit eivät ole uhanneet saudidynastian valtaa. Arabikevät oli potentiaalisesti suurin haaste, mutta Saudi-Arabia neutraloi sen aiheuttaman uhan nopeasti. Jemenin ja Bahrainin tapauksissa diplomatia on ollut enemmän tai vähemmän silmänlumetta, mikä kertoo Saudi-Arabian tiukasta suhtautumisesta sen omaan maantieteelliseen lähipiiriin.

Jemenin konfliktia lukuun ottamatta Saudi-Arabia ei varsinaisesti ole ollut ensisijainen osapuoli käsitellyissä konflikteissa. Saudi-Arabian näkökulmasta konfliktit ovat asiakonflikteja, jotka Vuoristo (1997:18–29) määrittelee olevan tilanteita, jossa tavoitellaan esimerkiksi haluttua poliittista järjestystä, mutta osapuolet ovat erimielisiä sen luonteesta. Laajat ideologiset ristiriidat kuuluvat asiakonflikteihin. Saudi-Arabian intressinä on säilyttää sunnamonarkioiden asema tasapainottamaan Irania ja sen liittolaisia. Käsitellyt konfliktit eivät siinä mielessä ole etukonflikteja, että niissä ei ole kyse esimerkiksi luonnonvarojen hallinnasta, lukuun ottamatta Saudi-Arabian huolta maan itäprovinssin öljykenttien turvallisuudesta. Konfliktit voidaan kuitenkin nähdä etukonflikteina siitä näkökulmasta, että Saudi-Arabia ja Iran kilpailevat liittolaisista, kuten Syyriasta ja Irakista. Liittolaiset tuovat epäsuorasti niin vaikutusvaltaa kuin taloudellisia hyötyjä.

Saudi-Arabian toiminta Lähi-idän konflikteissa on vaihdellut, sillä konfliktien taustat ja syyt ovat olleet hyvin erilaisia. Saudi-Arabian toiminnasta on kuitenkin mahdollista tunnistaa kolme yksinkertaistettua vaihetta. Ensimmäinen vaihe on diplomatia ja poliittinen dialogi. Se on ollut ensimmäinen keino ratkaista orastava tai meneillään oleva kriisi, kuten tarkastellut konfliktit osoittavat. Taustalla on vaikuttanut halu estää kriisien eskaloituminen sekä se, että Saudi-

Arabian suurin kapasiteetti toimia liittyy juuri diplomaattiseen ja epäsuoraan vaikuttamiseen. Taloudellisten kannustimien jakaminen on ollut merkittävässä roolissa. Diplomatian epäonnistumisella voidaan myös perustella myöhemmät kovemmat toimet.

Diplomatian kuluttaessa itsensä loppuun, toinen vaihe on proxy-toimijoiden ja/tai sotilaallisen voiman käyttäminen. Proxy-toimijoiden kautta vaikuttaminen korostui varsinkin ennen arabikevättä, mutta Saudi-Arabian ulkopoliittikka on koventunut ja militarisoitunut nopeasti 2010-luvulla ja vuosia 2011, 2013 ja 2015 voidaan pitää eräänlaisina merkkipaaluina. Arabikevään myötä Saudi-Arabia on ottanut suuremmat ja kovemmat keinot käyttöön, mikä näkyi erityisesti Bahrainin ja Saudi-Arabian omien sisäisten protestien väkivaltaisena kukistamisena. Vuonna 2013 tapahtui seuraava muutos osana Syyrian konfliktia, kun Saudi-Arabia kyllästyi Syyrian poliittisen opposition kyvyttömyyteen, eikä Yhdysvaltojen odotettua interventiota tapahtunut. Sen seurauksena konfliktin sektarianisoituminen kiihtyi, kun myös radikaalimpia kapinallisia alettiin tukea enemmän. Kuningas Salmanin valtaannousun myötä vuonna 2015 Saudi-Arabian Iranin ja shiiojen vastainen retoriikka ja toiminta ovat kiihtyneet entisestään. Yhtenä seurauksena on ollut jo kolmannelle vuodelle ehtinyt Jemenin konflikti, jonka juuret ovat tosin muualla kuin Saudi-Arabian ja Iranin geopolittisessä kilpailussa.

Kolmas vaihe riippuu siitä, kääntyykö konflikti edullisesti Saudi-Arabialle vai ei. Tarkastelluissa suurissa konflikteissa Saudi-Arabia ei ole ollut pääasiallinen hyötyjä, vaan vaaka on kallistunut sen pahimman kilpailijan, Iranin, hyväksi. Tämän seurauksena kolmas vaihe on ollut konfliktialueen sekasorron ylläpitäminen, mikä on tapahtunut muodossa tai toisessa kaikissa muissa käsitellyissä konflikteissa paitsi Persianlahden sodassa. Saudi-Arabia esimerkiksi tietoisesti ylläpiti ja aiheutti epäjärjestystä Irakissa, jottei se valuisi kokonaan Iranin syliin. Samalla Saudi-Arabia halusi estää Yhdysvaltojen nopean vetäytymisen, mikä olisi jättänyt alueelle suuren valtatyhjiön. Sama on sittemmin toistunut Syyrian konfliktissa, jossa Saudi-Arabia jatkoi perinnettään toimia diplomaattisena välittäjänä ja korosti dialogin merkitystä Assadin regiimin ja protestojien välillä. Saudi-Arabian diplomatian taustalla voidaan väittää myös olleen aseellisen kapinan tukemisen oikeuttaminen ja Iranin sitominen konfliktiin pitkittämällä sitä. Sekasorron ylläpitämiseen ei sen sijaan ole intressiä, mikäli konflikti ratkeaa Saudi-Arabialle suotuisasti.

Jemenin sisällissodassa Saudi-Arabian pyrki dialogin kautta pitämään vallassa suhteellisen heikon keskushallinnon. Huthikapinallisten menestys kuitenkin pelästytti saudit ja sotilaallista interventiota perusteltiin Jemenin laillisen hallituksen tukemisena. Tähän saakka konflikti

noudatti edellä mainittua kaavaa. Jemenin sisäpolitiikasta alkanut konflikti on kuitenkin noussut osaksi Saudi-Arabian ja Iranin välistä kamppailua. Iranille on edullista, että Saudi-Arabia on jumittunut konfliktiin. Toisaalta Saudi-Arabia mielellään korostaa Iranin roolia konfliktissa, sille näin sen on helpompi perustella suuria siviiliuhreja vaatineet pommituksensa. Iranin uhkaa korostamalla Saudi-Arabia myös kykenee ylläpitämään arabimaiden liittoumaa konfliktissa ja varmistamaan Yhdysvaltojen myötämielisen suhtautumisen. Jemenin konfliktin jatkuminen on kuitenkin epäedullista Saudi-Arabialle, eikä maan sekasorron pitkittäminen ole sen intressien mukaista. Sen on kuitenkin vaikea irtaantua konfliktista, jonka se on itse eskaloinut.

Nykyisen kruununprinssi Mohammed bin Salmanin on epäilty olevan aktiivisen ulkopoliitiikan takana hänen toimiessa aluksi maan puolustusministerinä. Saudi-Arabian geopolitiikan muutos ei kuitenkaan ole onnistunut tuomaan voittoja, vaan se on kääntynyt niin taloudelliseksi kuin imagolliseksi tappioksi. On huomattavaa, ettei Al Saudin dynastian asema ole sen turvatumpi kuin aiemmin. Saudi-Arabian viimeaikaiset sisäpoliittiset tapahtumat ovat tuoneet esiin suuret jakolinjat ja sisäisen valtakamppailun. Qatarin kriisi ei myöskään ole kääntynyt eduksi Saudi-Arabialle. Tilanne on varsinkin kruununprinssi Mohammed bin Salmanille tukala, sillä oman valta-asemansa pönkittämiseksi hänen täytyy löytää keino sekä Saudi-Arabian että omien kasvojen pelastamiseksi niin Jemenistä, Syyriasta kuin Qatarista.

7.3. Kuinka Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän valtiojärjestelmän/-yhteisön?

Saudi-Arabian käsityksessä Lähi-idän järjestelmästä/yhteisöstä yhdistyy ulottuvuuksia sekä valtiojärjestelmän että -yhteisön näkökulmasta. Näin tapahtuu toki monen muunkin valtion kohdalla, mutta Saudi-Arabialla on tässä suhteessa hyvin mielenkiintoinen asema. Lyhyesti sanottuna Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän pluralistisena valtiosuhteisönä, jossa vallitsevan järjestyksen ylläpito menee kansainvälisen oikeuden edelle. Toisaalta muiden valtioiden suvereniteetin kyseenalaistaminen muodostaa uhan valtiosuhteisölle. Strategisiin laskelmiin perustuvasta toiminnasta on toistaiseksi hyvin vaikea liikkua kohti solidaarisempaa käsitystä ja toimintaa.

Saudi-Arabian politiikassa vilisevät realismin käsitteet, kuten voimatasapaino, kansalliset intressit ja pakkomielle järjestyksestä, ohjaavat helposti ajattelemaan, että kuningaskunta käsittää Lähi-idän vain välttämättömät toiminnot kattavana valtiojärjestelmänä. Tämä antaa liian yksipuolisen kuvan, sillä Saudi-Arabia kuitenkin toimii kansainvälisten lakien ja

diplomaattisten käytäntöjen puitteissa. Ennen kaikkea on selvää, että Saudi-Arabia korostaa olemassa olevan järjestyksen pysyvyyttä ja toimii sen säilyttämiseksi. Ulkopolitiikan tasolla se näkee kaikki valtiot omien intressiensä edistäjinä, kuten se myös itsekin on. Toisaalta sääntöpohjaiset kansainväliset instituutiot ovat Saudi-Arabialle tärkeitä, sillä niiden kautta toimiminen on Saudi-Arabian intressien mukaista, eikä kuningaskunta kykene yksipuoliseen voimapolitiikkaan Lähi-idässä.

Bull (1977: 13) määrittä kansainvälisen yhteisön seuraavasti: *”valtioiden yhteisö (tai kansainvälinen yhteisö) on olemassa, kun jaetuista intresseistä ja arvoista tietoiset valtiot käsittävät olevansa sidottuja yhteisiin sääntöihin maiden välisissä suhteissa ja niiden toimiessa yhteisten instituutioiden välityksellä”*. Saudi-Arabia on tietoinen yhteisistä säännöistä ja instituutioista, mutta se korostaa yhteisön pluralistista luonnetta. Näkemyksen mukaan kansainvälisen yhteisön normatiivinen sisältö rajoittuu yhteiseen intressiin kaikkien yhteisön jäsenten olemassaolon turvaamisesta. Valtiot ovat kykenemättömiä pääsemään sopuun monista globaaleista asioista. Varsinkin voimatasapaino ja suvereniteetti ovat Saudi-Arabialle keskeisiä pluralistisia instituutioita. Saudi-Arabia ei ole kiinnostunut laajentumaan maantieteellisesti territorionsa ulkopuolelle, eikä kyseenalaista yksittäisten valtioiden olemassaoloa, vaan on enemmän kiinnostunut niitä hallitsevista regiimeistä ja niiden suhtautumisesta Saudi-Arabiaan. Pluralistisessa yhteisössä kansainvälinen oikeus on alisteista järjestykselle, ja on huomionarvoista, että Saudi-Arabia on valmis toimimaan ehdollisen suvereniteetin käsitteen mukaisesti, mikäli sen omat turvallisuusintressit ovat uhattuna. Tämä liittyy järjestyksen ja tasaveroisen suvereniteetin väliseen kitkaan. Käytännössä pienempien maiden suvereniteetti kyseenalaistetaan Saudi-Arabian ja Iranin geopoliittisessa kilpailussa voimatasapainon ylläpitämiseksi. Tämä on kuitenkin myös uhka kansainväliselle yhteisölle, jossa toisten valtioiden suvereniteetin kunnioitus on olennaista. Blokkiensa johtavina valtioina Saudi-Arabia ja Iran näkevät olevansa oikeutettuja puuttumaan muiden valtioiden asioihin, mikäli niiden intressit sitä edellyttävät.

Saudi-Arabian käsitys yhteisöstä perustuu sopimuksiin ja rakennettuihin sidoksiin. Tim Dunnea (2003: 306) mukailen Saudi-Arabian käsitys valtioyhteisöstä on ennemminkin ohut kuin paksu. Sodan uhkaa ei ole pystytty eliminoimaan vaan sen voidaan katsoa ennemminkin olevan keino ylläpitää järjestystä. Kansainväliset suhteet nähdään rutiiniomaisena toimintana, joskin kansainvälisten organisaatioiden ja diplomaattisten käytäntöjen merkitys tiedostetaan hyvin. Solidaarisuus ja paksumpi yhteisö edellyttäisivät yhteisiä arvoja, kokemuksia ja identiteettiä, jota esimerkiksi Egypti pyrki 1900-luvulla edistämään panarabismien muodossa.

1900-luvun loppua kohti tultaessa panarabismi kuitenkin menetti merkitystään, mutta tästä huolimatta ylikansallinen arabi-identiteetti ei kuitenkaan ole kokonaan kadonnut. Saudi-Arabialle panarabismi on ollut ongelmallinen käsite ja se on suhtautunut siihen ja Arabiliittoon sen historian aikana penseästi, sillä sen edustama panarabismi koettiin kuningaskunnassa uhkana ja Egyptin ulkopolitiikan välineenä.

Islam toimii päällisin puolin yhdistävänä tekijänä Lähi-idässä, mutta hyvin harva yhteisö jakaa Saudi-Arabian wahhabistisen islamintulkinnan. Se on aiheuttanut jakolinjoja jo pelkästään Saudi-Arabian sisällä ja on muodostunut ongelmaksi ja uhaksi myös sille itselle terrorismin muodossa. Lisäksi Saudi-Arabian ruokkima sektarianismi on ongelmallista syvemmän yhteisen identiteetin muodostumisen kannalta ja vie todennäköisesti vuosikymmeniä ennen kuin Lähi-idän yhteisöt pääsevät eroon keskinäisestä epäluulosta. Arabian kieli voidaan nähdä potentiaalisena yhdistävänä tekijänä, mutta ainakaan tähän mennessä eri murteisiin jakautunut kieli ei ole aikaan saanut mitään merkittävää yhtenäisyyttä. Tämä voi selittyä sillä, että se on läheisesti sidoksissa panarabismiin, jonka tila on tällä hetkellä heikoissa kantimissa.

Saudi-Arabian näkemys Lähi-idän valtioyhteisöstä ei ole missään nimessä solidaristinen. Tämän käsityksen mukaan yhteisön jäsenet kykenevät saavuttamaan yksimielisyyden laajoistakin moraalistandardeista ja ne on velvoitettu ylläpitämään niitä. Voimankäyttö on laillista vain, mikäli se toteutetaan lakia ylläpitävänä toimenä eli se toimii kollektiivisen turvallisuuden ylläpitäjänä. Ihmisoikeudet ovat etusijalle valtioiden suvereniteettiin nähden. Solidaristinen näkemys voidaan kumota edellä mainittujen seikkojen kautta. Ensiksi, Saudi-Arabia poikkeaa monin tavoin länsimaissa itsestään selvyyksinä pidetyistä moraalistandardeista, eikä niitä voi sellaisenaan soveltaa saudiarabialaiseen yhteiskuntaan. Jos lähentymistä länsimaihin tapahtuu, sillä on usein jokin instrumentaalinen syy saudiregiimille. Toiseksi, Saudi-Arabia näkee voimankäytön välineenä sen intresseille. Periaatteessa GCC toimii myös kollektiivisen turvallisuuden ylläpitämiseksi, mutta todellinen turvallisuusintegraatio on hyvin heikkoa. Lisäksi Saudi-Arabia on lähinnä kiinnostunut estämään Iranin vaikutusvallan leviämisen GCC-valtioihin, jotka se myös näkee omana vaikutusalueenaan. Kolmanneksi, ihmisoikeuksilla ei ole sijaa Saudi-Arabian geopolitiikassa, kuten maan sisäpolitiikka ja Jemenin konflikti viimeisimpänä osoittavat. Linklater & Suganami (2006: 229) huomauttavat, englantilainen koulukunta on jakautunut sen suhteen, missä määrin solidarismi pysyy ennenaikaisena tavoitteena. Saudi-Arabian geopolitiikan solidarismin puute ei ole siinä mielessä yllättävää tai poikkeuksellista.

Linklater ja Suganami (2006: 238–240) ovat määrittäneet neljä ehtoa, jotka kansainvälisen yhteisön jäsenen ulkopolitiikan tulisi täyttää, jotta olisi mahdollista liikkua eteenpäin pelkästään strategisista laskelmista:

1. Rajoitteet pyrkimyksille saavuttaa kansalliset tavoitteet
2. Vastavuoroisuuden periaatteen kunnioitus
3. Turvallisuudilemman olemassaolon tunnistaminen
4. Sitoutuminen ylläpitämään tasapainoa kansallisen turvallisuuden ja siitä muille aiheutuvan turvattomuuden välillä.

Saudi-Arabian ulkopolitiikassa nämä ehdot eivät täysin toteudu, ja se on osoittanut, ettei se kaihda koviakaan keinoja intressiensä turvaamiseksi. On mahdollista, että turvallisuudilemman olemassaolo ymmärretään hyvin, mutta asian muuttamiseksi ei tehdä juuri mitään. Sektarianismin lietsominen kielii siitä, että Saudi-Arabia nimenomaan pyrkii ylläpitämään tilannetta, jossa yhteisöjen välillä vallitsee epäluulo ja pelko toisia kohtaan. Lisäksi Saudi-Arabian näkee Arabian niemimaan etupiirinään. Muut niemimaan valtiot pelkäävät Saudi-Arabian hallitsevaa asemaa. GCC:n kautta toimiminen voi sinänsä tasapainottaa turvattomuuden tunnetta, mikäli järjestö pysyy sitoutuneena tasa-arvoisuuden periaatteeseen. Tässä mielessä Saudi-Arabia muodostaa uhan valtioyhteisölle paikallisella tasolla yhteisön pyrkinessä estämään hegemonioiden syntymisen.

Ovatko Saudi-Arabian toimet Lähi-idän geopolitiikassa ja konflikteissa uhanneet tai vahvistaneet valtioyhteisöä? Käytännössä sota, tai sijaissotiminen, on Saudi-Arabialle keino ylläpitää sen näkökulmasta suotuisaa järjestystä, mikä tosin on monista muista näkökulmista epäjärjestystä. Persianlahden sodassa Saudi-Arabia toimi selvästi kansainvälisen yhteisön ylläpitämiseksi kun se toimi Kuwaitin suvereniteetin palauttamiseksi kansainvälisten organisaatioiden kautta. Yhdysvaltojen aloittama Irakin sodan voidaan katsoa olleen uhka valtioyhteisölle. Saudi-Arabialla on oma vastuunsa Irakin sekasorron ylläpitämisestä, vaikkakin se katsoo toimineensa oikeutetusti järjestyksen ylläpitämiseksi. Sama kaava, eli status quon ylläpitäminen, on jatkunut arabikevään ja Syyrian konfliktin aikana. Jemenissä taustalla ovat kansalliset turvallisuusintressit, jotka tosin perustellaan Iranin uhalla ja koko Lähi-idän turvallisuudella. Tässäkin tapauksessa Saudi-Arabian näkökulma siis on se, että se toimii oikeutetusti järjestyksen ylläpitämiseksi kansainvälisen yhteisön hyväksi. Saudi-Arabian näkökulmasta katsoen se on pyrkinyt vahvistamaan valtioyhteisöä, tosin itsekkäin

perustein. Toisaalta sen toimet ovat aiheuttaneet epäjärjestystä esimerkiksi Irakissa ja Jemenissä, mikä luo niistä heikkoja valtioita, eivätkä näin ollen vahvista yhteisöä.

Voidaan siis sanoa, että Saudi-Arabia käsittää Lähi-idän pluralistisena yhteisönä, jossa realismin ulottuvuus on alati läsnä. Käsityksen mukaan valtiot tunnustavat toisensa yhteisön jäseninä ja noudattavat sääntöjä, mitä nykyinen maailmanpolitiikka edellyttää. Muiden valtioiden suvereniteettien loukkaukset muodostavat kuitenkin uhan valtioyhteisöille. Tärkeintä on varmistaa Al Saudin dynastian selviytyminen ja alueellinen tasapaino, jossa Iran ei pääse uhkaamaan saudien intressejä. Välittömän läheisyytensä ulkopuolella Saudi-Arabian vaikutuskeinot rajoittuvat ideologiseen ja taloudelliseen tukeen, sillä kuningaskunnan kapasiteetti ei riitä laajamittaisempiin tai yhtäaikaisiin sotilasoperaatioihin.

Kuten muuallakaan maailmassa, Lähi-idän tai Saudi-Arabian yhteisön ”tarinaa” ei pidä ajatella evoluutiotermein kehityskertomuksena kohti edistyneempää yhteisöä. Saudi-Arabian sisällä tapahtuu ajoittain reformeja, jotka tähtäävät avoimempaan yhteiskuntaan, mutta geopolittiset tapahtumat voivat sekä edistää että estää niiden tapahtumisen käytännössä. Tällä hetkellä Saudi-Arabian taholta kumpuava solidarismi pysyy mahdottomana ajatuksena, sillä maan nykyinen geopolitiikka estää kuningaskunnan irtaantumisen strategisista laskemistaan. Pohjimmiltaan kyse on Saudi-Arabian oman regiimin vallassa pysymisestä ja kilpailu Iranin kanssa Lähi-idän geopolittisesta valta-asemasta. Tällä hetkellä mikään ei viittaa siihen, että tämä asetelma tulisi lähitulevaisuudessa muuttumaan.

8. Kirjallisuus

- Abboud, S. (2016). *Syria*. 255 s. Polity Press, Cambridge.
- Agnew, J. (1994). The territorial trap: The geographical assumptions of international relations theory. *Review of International Political Economy* 1:1, 53–80.
- Agnew, J. & S. Corbridge (1995). *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. 275 s. Routledge, Lontoo.
- Allawi, A. A. (2007). *The occupation of Iraq: winning the war, losing the peace*. 518 s. Yale University Press, New Haven.
- Allen, J. (2003). Power. Teoksessa Agnew, J., Mitchell, K. & G. Toal (toim.): *A Companion to Political Geography*. 95–108. Blackwell Publishing Ltd, Malden.
- Aras, B. & R. Falk (2015). Authoritarian ‘geopolitics’ of survival in the Arab Spring. *Third World Quarterly* 36:2, 322–336.
- Aras, B. & E. Yorulmazlar (2016). State, region and order: geopolitics of the Arab Spring. *Third World Quarterly* 37:12, 2259–2273.
- Bakeer, A. (2017). Can Saudis tempt Moscow into pushing Iran from Syria? Al-Monitor. 21.12.2017. <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/saudi-arabia-russia-syria-assad-iran.html>>
- BBC (2017). Qatar crisis: What you need to know. 23.5.2018. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40173757>>
- Beck, M. (2015). The End of Regional Middle Eastern Exceptionalism? The Arab League and the Gulf Cooperation Council after the Arab Uprisings. *Democracy and Security* 11:2, 190–207.
- Bellamy, A. J. (2005). Introduction: International Society and the English School. Teoksessa Bellamy, A. J. (toim.): *International Society and Its Critics*. 1–26. Oxford University Press, Oxford.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics*. 335 s. Macmillan, Lontoo.

- Choksy, C. E. B. & J. K. Choksy (2015). The Saudi Connection: Wahhabism and Global Jihad. *World Affairs* 178: 1, 23–34.
- CIA (2018). The World Factbook. Central Intelligence Agency. 2.8.2018.
<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>>
- Clark, G. (2005). Secondary data. Teoksessa Flowerdew, R. & D. Martin (toim.): *Methods in Human Geography*. 2 pain. 57–73. Pearson Education Limited, Edinburgh Gate.
- Cohen, S. B. (2015). *Geopolitics: The Geography of International Relations*. 3. p. 522 s. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Dodds, K (2007). Geopolitics. A Very Short Introduction. 184 s. Oxford University Press Inc., New York.
- Dunne, T. (2003). Society and Hierarchy in International Relations. *International Relations* 17: 3, 303–320.
- Eilts, H. F. (2004). Saudi Arabia's Foreign Policy. Teoksessa Brown, L. C. (toim.): *Diplomacy in the Middle East*. 219–244. I. B. Tauris & Co Ltd, Lontoo.
- Fawcett, L. (2011). Regional Order in the Middle East. Teoksessa Acharya, A. & H. Katsumata (toim.): *Beyond Iraq: The Future Of World Order*. 151 s. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., Singapore.
- Fawcett, L. (2013). The Iraq War ten years on: assessing the fallout. *International Affairs* 89: 2, 325–343.
- Flint, C. & P. Taylor (2007). *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. 5 pain. 355 s. Pearson Education Limited, Harlow.
- Fürtig, H. (2007). Conflict and Cooperation in the Persian Gulf: The Interregional Order and US Policy. *Middle East Journal* 61: 4, 627–640.
- Gasiorowski, M. (2014). Introduction. Teoksessa Gasiorowski, M. (toim.): *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. 7 pain. 1–17. Westview Press, Boulder.
- Gause, F. G. (2011a). Saudi Arabia's Regional Security Strategy. Teoksessa Kamrava, M. (toim.): *The International Politics of the Persian Gulf*. 169–183. Syracuse University Press, New York.

- Gause, F. G. (2011b). *Saudi Arabia in the New Middle East*. 64 s. Council on Foreign Relations, New York.
- Graham, E. (2005). Philosophies underlying human geography research. Teoksessa Flowerdew, R. & D. Martin (toim.): *Methods in Human Geography*. 2 pain. 8–33. Pearson Education Limited, Edinburgh Gate.
- Haddad, F. (2017). Sectarian Relations Before “Sectarianization” in pre-2003 Iraq. Teoksessa Hashemi, N. & D. Postel (toim.): *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. 101–122. C. Hurst & Co. Ltd., Lontoo.
- Hashemi, N. & D. Postel (2017). Introduction: The Sectarianization Thesis. Teoksessa Hashemi, N. & D. Postel (toim.): *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. 1–22. C. Hurst & Co. Ltd., Lontoo.
- Hassan, H. A. (1999). Iraqi Invasion of Kuwait: Religion, Identity and Otherness in the Analysis of War and Conflict. 288 s. Pluto Press, Lontoo.
- Haverluk, T. W., Beauchemin, K. M. & B. A. Mueller (2014). The Three Critical Flaws of Critical Geopolitics: Towards a Neo-Classical Geopolitics. *Geopolitics* 19:1, 19–39.
- Jackson, R. & G. Sørensen (2010). *Introduction to International Relations: Theories & Approaches*. 4 pain. 337 s. Oxford University Press, Oxford.
- Jeffrey, A. (2015). The State. Teoksessa Agnew, J., V. Mamadouh, A. J. Secor & J. Sharp (toim.): *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*. 61–72. John Wiley & Sons. Ltd, West Sussex.
- Kamrava, M. (2005). *The Modern Middle East*. 497 s. University of California Press, California.
- Kostiner, J. (2011). GCC Perceptions of Collective Security in the Post-Saddam Era. Teoksessa Kamrava, M. (toim.): *The International Politics of the Persian Gulf*. 94–119. Syracuse University Press, New York.
- Lawson, F. H. (2011). Security Dilemmas in the Contemporary Persian Gulf. Teoksessa Kamrava, M. (toim.): *The International Politics of the Persian Gulf*. 50–71. Syracuse University Press, New York.

- Linklater, A. & H. Suganami (2006). *The English School of International Relations*. 302 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Little, R. (2005). The English School and World history. Teoksessa Bellamy, A. J. (toim.): *International Society and Its Critics*. 45-63. Oxford University Press, Oxford.
- Maddy-Weitzman, B. (2012). The Arab League Comes Alive. *Middle East Quarterly*, 19: 3, 71–78.
- Mamadouh, V. & G. Dijkink (2006). Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Politics of Geopolitical Discourse. *Geopolitics* 11:3, 349–366.
- Mason, R. (2015). *Foreign policy in Iran and Saudi Arabia: economics and diplomacy in the Middle East*. 287 s. I.B.Tauris & Co Ltd, Lontoo.
- Milton-Edwards, B. & P. Hinchcliffe (2004). *Conflicts in the Middle East*. 2. p. 152 s. Routledge, Lontoo.
- Moisio, S. (2001). Synnystä häpeän kautta uudelleenpolitisoitumiseen – Viisi näkökulmaa geopolitiikkaan. *Tieteessä tapahtuu* 19: 4. 8 s. 16.5.2018.
<<https://journal.fi/tt/article/view/57994/19718>>
- Munro, A. (2006). *Arab Storm: Politics and Diplomacy Behind the Gulf War*. 426 s. I. B. Tauris, Lontoo.
- Munson, H. (2006). Islamic Militancy. Teoksessa Fawn, R. & R. Hinnebusch (toim.): *The Iraq War: Causes and Consequences*. 235–246. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder.
- Nasr, V. (2016). *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*. 310 s. W. W. Norton & Company Inc., New York.
- Orkaby, A. (2017). Yemen's Humanitarian Nightmare: The Real Roots of the Conflict. *Foreign Affairs* 96: 6, 93–101.
- Painter, J. (2015). Power. Teoksessa Agnew, J. A., Mamadouh, V., Secor, A. & J. Sharp (toim.): *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*. 564 s. John Wiley & Sons Ltd., Chichester.
- Pew Research Center (2009). Mapping the Global Muslim Population. 2.8.2018.
<<http://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>>

- Phillips, C. (2016). *The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East*. 100 s. Yale University Press, New Haven.
- Phillips, C. (2017). Eyes Bigger than Stomachs: Turkey, Saudi Arabia and Qatar in Syria. *Middle East Policy* 24: 1, 36–47.
- Rapoport, D. C. (2001). The Fourth Wave: September 11 in the History of Terrorism. *Current History* 100: 650, 419–424.
- Al-Rasheed, M. (2006). Saudi-Arabia: The Challenge of the US Invasion of Iraq. Teoksessa Fawn, R. & R. Hinnebusch (toim.): *The Iraq War: Causes and Consequences*. 153–161. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder.
- Al-Rasheed, M. (2017). Sectarianism as Counter-Revolution: Saudi Responses to the Arab Spring. Teoksessa Hashemi, N. & D. Postel (toim.): *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. 143–158. C. Hurst & Co. Ltd., Lontoo.
- Riedel, B. (2016). Riyadh's bold gamble. Al-Monitor. 30.8.2017. <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/09/saudi-arabia-foreign-policy-king-salman-bold-gamble.html>>
- Riedel, B. (2018a). What you need to know about the latest Houthi attack on Riyadh. The Brookings Institution. 3.5.2018. <<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/27/what-you-need-to-know-about-the-latest-houthi-attack-on-riyadh/>>
- Riedel, B. (2018b). Saudi belligerence on Iran threatens US. Al Monitor. 23.5.2018. <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/04/saudi-iran-conflict-region-iraq-washington-nuclear-deal.html>>
- Teitelbaum, J. (2010). *Saudi Arabia and the New Strategic Landscape*. 100 s. Hoover Press, Kalifornia.
- Salloukh, B. F. (2017). The Sectarianization of Geopolitics in the Middle East. Teoksessa Hashemi, N. & D. Postel (toim.): *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. 35–52. C. Hurst & Co. Ltd., Lontoo.
- Simpson, G. (2004). *Great Powers and Outlaw States*. 391 s. Cambridge University Press, Cambridge.

Starr, H. (2013). On Geopolitics: Spaces and Places. *International Studies Quarterly* 57, 433–439.

The World Bank. GDP per capita (current US\$). 2.8.2018.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=SA-BH-EG-IQ-IR-IL-YE-JO-KW-LB-OM-QA-SY-TR-AE&year_high_desc=false>

United States Department of State (2011). International Religious Freedom Report for 2011: United Arab Emirates. 2.8.2018.

<<https://www.state.gov/documents/organization/193123.pdf>>

Vuoristo, K. V. (1997). *Poliittinen Maantiede*. 288 s. WSOY, Porvoo.

Wright, S. (2011). Foreign Policy in the GCC States. Teoksessa Kamrava, M. (toim.): *The International Politics of the Persian Gulf*. 72–93. Syracuse University Press, New York.

Yadav, S. P. (2017). Sectarianization, Islamist Republicanism, and International Misrecognition in Yemen. Teoksessa Hashemi, N. & D. Postel (toim.): *Sectarianization: Mapping the New Politics of the Middle East*. 185–198. C. Hurst & Co. Ltd., Lontoo.

Zunes, S. (2006). The United States: Belligerent Hegemon. Teoksessa Fawn, R. & R. Hinnebusch (toim.): *The Iraq War: Causes and Consequences*. 21–36. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder.